

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Osman MERT

110265

110265

KUTADGU BİLİG'DE HÂL KATEGORİSİ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ**

ERZURUM - 2002

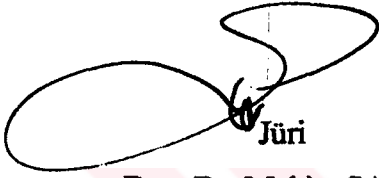
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalının Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalında jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri

Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ

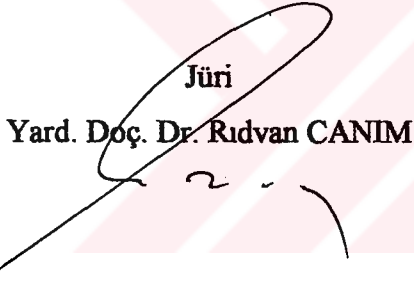

Doç. Dr. Mukim SAĞIR

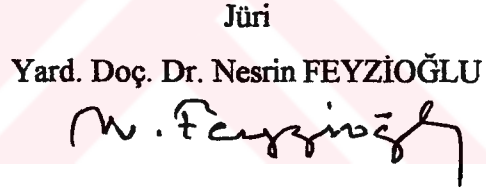
Jüri

Doç. Dr. Zikri TURAN

Jüri

Yard. Doç. Dr. Rıdvan CANIM

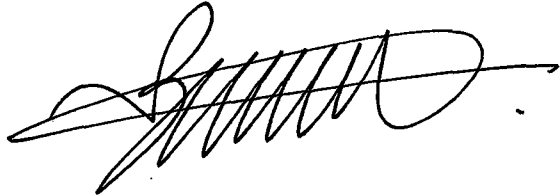
Jüri

Yard. Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 15/01/2002

Doç. Dr. Vahdettin BAŞCI

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Kutadgu Bilig'in Yapısı, Konusu ve Nüshalarıyla İlgili Bilgiler.....	1
1.2. Hâl Kategorisi	7
2. KUTADGU BİLİĞ'DE HÂL KATEGORİSİ.....	17
2.1. Seslenme Hâli.....	17
2.2. Özne Hâli.....	27
2.3. Belirten Hâli.....	30
2.4. Belirtilen Hâli	40
2.5. Nesne Hâli	45
2.6. Yerde Bulunma Hâli	59
2.7. Zamanda Bulunma Hâli.....	68
2.8. Ayrılma Hâli	87
2.9. Birliktelik-Beraberlik Hâli.....	90
2.10. Hedef Hâli	103
2.11. Yönelme Hâli.....	116
2.12. Sebep Hâli	121
2.13. Vasıta Hâli	131
2.14. Nasıllık Hâli	147
2.15. Nicelik Hâli.....	154
2.16. Görelik Hâli	160
2.17. Karşılaştırma Hâli.....	167
2.18. Benzetme Hâli.....	173
2.19. Sınırlandırma Hâli	181
2.19.1. Yerde sınırlandırma hâli	181
2.19.2. Zamanda sınırlandırma hâli.....	184
2.20. Karşıtlık Hâli	187
2.21. Yaklaşma / Varma Hâli.....	189
SONUÇ	194
ŞEKİL BİLGİSİ DİZİNİ.....	203

BİBLİYOGRAFYA.....	205
ÖZGEÇMİŞ	219

ÖZET

DOKTORATEZİ

KUTADGU BİLİĞ'DE HÂL KATEGORİSİ

Osman MERT

Danışman: Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ

2001 - SAYFA: 219

Jüri: Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Doç. Dr. Mukim SAĞIR

Yard. Doç. Dr. Rıdvan CANIM

.....
.....

Karahanlı Türkçesi'nin en hacimli manzum eseri olan Kutadgu Bilig'den hareketle Türkçe'nin hâl kategorisi bakımından derin yapısını tespit etmek ve Türkçe'nin tarihî grameriyle ilgili bazı ayrıntıları gün ışığına çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı bu çalışma, "Giriş" ve "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde, "Kutadgu Bilig" ve "hâl kategorisi" konuları hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme ve değerlendirmenin bulunduğu "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı ikinci bölümde ise Kutadgu Bilig'de yer alan hâl kategorileri, bunları ifade eden görev elemanları (ekler, ek+ekler, ek+edatlar, ek+ek+edatlar, edatlar) ve kullanım oranları ayrıntılı bir şekilde dikkatlere sunulmuştur.

"Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı çalışmanın sonunda da "Şekil Bilgisi Dizini" ile "Kutadgu Bilig" ve "hâl kategorisi" ile ilgili çalışmaları ihtiva eden "Bibliyografya"ya yer verilmiştir.

ABSTRACT

Ph. D. THESIS

CASE CATEGORY İN KUTADGU BİLİĞ

Osman MERT

Supervisor: Ast. Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

2001 - PAGE: 219

Jury: Ast. Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Doç. Dr. Mukim SAĞIR

Yard. Doç. Dr. Rıdvan CANIM

.....

.....

This study, "Case Category in Kutadgu Bilig", carried out to determine the deep structure of Turkish regarding case category based on Kutadgu Bilig, the largest verse of Karahanlı Turkish, and to bring to the light some details concerning the historical grammar of Turkish, is of two parts, "Introduction" and "Case Category in Kutadgu Bilig"

In "Introduction", some information about "Kutadgu Bilig" and "Case Category" is provided. In the second part including the study and evaluation of "Case Category in Kutadgu Bilig", a detailed analysis of case category in Kutadgu Bilig, functional elements explaining these, and their proportion of use are presented.

"A Morphological Index" and a "Bibliography" of the studies on "Kutadgu Bilig" and "case category" are given at the end of the study.

ÖN SÖZ

Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınan 6645 beyit tutarındaki didaktik mesnevi Kutadgu Bilig, hem XI. yüzyıl Türkçesi'nin karakteristik özelliklerini taşıması, hem de Türk dünyasının ortak eserlerinden biri olması bakımından son derece önemlidir.

Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi adlı bu çalışmayla, Karahanlı Türkçesi'nin en hacimli manzum eseri olan Kutadgu Bilig'den hareketle Türkçe'nin hâl kategorisi bakımından derin yapısını tespit etmek ve Türkçe'nin tarihî grameriyle ilgili bazı ayrıntıları gün ışığına çıkarmak amaçlanmıştır.

Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi adlı çalışma esas itibarıyla "Giriş" ve "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde "Kutadgu Bilig" ve "hâl kategorisi" hakkında bilgi verilmiştir. "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı ikinci bölümde ise Kutadgu Bilig'de yer alan hâl kategorileri, bunları ifade eden görev elemanları (ekler, ek+ekler, ek+edatlar, ek+ek+edatlar, edatlar) ve kullanım oranları ayrıntılı olarak dikkatlere sunulmuştur.

Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi adlı çalışmanın sonunda da "Şekil Bilgisi Dizini" ile "Bibliyografya"ya yer verilmiştir.

Çalışma hazırlanırken, eserin mevcut orijinal nüshaları, bu nüshaların Reşit Rahmeti ARAT tarafından hazırlanan (mukayeseli) Lâtin harfli metni ve bu metnin Türkiye Türkçesi'ne aktarımı başta olmak üzere, çalışmayla ilgili yurt içi ve yurt dışında yayınlanan kitaplardan / makalelerden yararlanılmış; çalışmaya konu olan malzeme, "anlam ağırlıklı işlevsel bir bakış açısıyla / yöntemle" incelenip değerlendirilmiştir.

İnceleme ve değerlendirme aşamalarında Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ ve doktorantları tarafından hazırlanan çalışmalar (Meselâ: ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994 vd.) başta olmak üzere, konuyla ilgili diğer yerli ve yabancı kaynaklardan büyük ölçüde istifade edilmiştir.

Çalışmanın her aşamasında mesai sınırı gözetmeksizin ilgi, yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a;

hocalarımdan Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ'a, Doç. Dr. Mukim SAĞIR'a ve Yard. Doç. Dr. Rıdvan CANIM'a; birçok konuda görüş alış verişinde bulunduğum Arş. Gör. Semra ALYILMAZ'a teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

ERZURUM Ocak 2002

Osman MERT

KISALTMALAR DİZİNİ

age.: Adı geçen eser

AÜDTCF: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

bk. bakınız

C. : Cilt

GE: Görev elemanı

KB: Kutadgu Bilig

s.: Sayfa

STT: Standart Türkiye Türkçesi

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

TTK: Türk Tarih Kurumu

vd. : ve diğer

vy: veya

1. GİRİŞ

1.1. Kutadgu Bilig'in Yapısı, Konusu ve Nüshalarıyla İlgili Bilgiler

İslâmî Türk edebiyatının ilk büyük eseri olarak kabul edilen Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib tarafından Balasagun'da yazılmaya başlanmış; 1069-1070'te Kaşgar'da tamamlanmış ve Doğu Karahanlı hükümdarı Ulug Bugra Kara Han Ebû Ali Hasan bin Arslan'a sunulmuştur.

Eserin adını, Kutadgu Bilig yazmasında b, d, g, p, t, k vb. sesler ayrı harflerle birbirinden kesin olarak ayırt edilmediğinden, filolojik açıdan yanlış olmasına rağmen, Vâmbéry "Kudatku Bilik"; Radloff da "Kutadgu Pilik" olarak okumuştur. Uzun bir süre devam eden bu hata, Thomsen'in 1897'de Doğu Bilginlerinin Paris'teki 11. Uluslar Arası Kongresi'nde sunmuş olduğu bildiriyle düzeltilmiştir¹.

Esere sonradan iki kez eklemeye bulunulmuştur. Bunların birincisini, başa eklenen 77 beyitten oluşan bir "giriş" ve sona eklenen kaside şeklinde yazılmış 125 beyitlik 3 bölüm oluşturur. İkincisini ise ilk eklemenin başına getirilen 38 satırlık düz yazı şeklindeki "ön söz" teşkil eder. Sonradan yapılan bu eklemelerle Kutadgu Bilig'in beyit sayısı 6645'e yükselmiştir.

Kutadgu Bilig, Tanrı'ya hamd (I. bap, beyit: 1-33.), peygambere (II. bap, beyit: 34-48) ve dört halifeye övgü (III. bap, beyit: 49-62) ile başlar. Baharın güzelliklerini tasvir ile esere devam eden şair, bahar tasvirinin ardından hükümdarın medhine (IV. bap, beyit: 63-123) geçer. Yusuf Has Hâcib, "evren (V. bap, beyit: 124-147), bilgi (VI. bap, beyit: 148-161), dil (VII. bap, beyit: 162-191), kendi özrü (VIII. bap, beyit: 192-229) iyilik (IX. bap, beyit: 230-286), bilgi ve aklın faydaları (X. bap, beyit: 287-349)" konuları üzerinde durduktan sonra kitabın adı, manası ve kendisinin sağlık durumu (XI. bap, beyit: 350-397) hakkında bilgi verir. Asıl hikâye bundan sonra başlar. Yusuf Has Hâcib, eserin konusunu, dört kavramı temsil eden dört şahsın karşılıklı konuşmaları üzerine kurmuştur. Eserde yer alan asıl kahramanlardan Hükümdar Küñ Togdı "adalet", Vezir Ay Toldı "baht", vezirin oğlu Ögdülmiş "akıl", vezirin kardeşi Ogdurmuş "akıbet" kavramlarını temsil etmektedir. Eserdeki arkadaş, uşak, haberci ve müritler ise eserin II. derecede kahramanlarıdır. Bu bakımdan eserin yapısı son derece dikkat çekicidir. Esas yapı, manzum hikâye şeklinde olmakla

¹Thomsen, V. Sur le système des consonnes dans la langue Ouigoure, *Keleti Szemle*, Sayı: 2, Budapeşte, 1901, s. 241-259.

beraber şahısların karşılıklı konuşmaları esere tiyatro havası katmıştır. Bütün bu hususiyetlerinden hareketle Kutadgu Bilig'i, "yarı tiyatral didaktik manzum hikâye" olarak nitelendirmek mümkündür.

Her iki dünyada mutlu olmak için, insana doğru yolu göstermek amacıyla yazılan Kutadgu Bilig'de ele alınan asıl konu "ideal insan modeli"dir. Yusuf Has Hâcib, yaşadığı devirde, ideal insanda bulunması gereken nitelikler üzerinde durur. Onun eserinde söz konusu ideal insan, toplum içine yerleştirilir ve onun insanlarla, devletle olan ilişkileri incelenir. Kutadgu Bilig'de, aralarında sıkı ilişki bulunan fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir şekilde düzenlenmesi için gerekli olan zihniyet, bilgi ve faziletlerin ne olduğu ve bunların nasıl elde edileceği, nasıl kullanılacağı üzerinde durulur. Böylece Kutadgu Bilig, hem sosyoloji, hem de siyaset bilimiyle ilgili evrensel bir eser hâline gelir. Eserde, toplumdaki çeşitli sınıf ve meslek mensuplarının nitelikleri, uymaları gereken kurallar ve hareket tarzları ayrıntılı bir şekilde anlatılır.

Kutadgu Bilig'deki siyasî, hukukî, içtimaî ve ahlâkî düşünceler, hem eski Türk devlet anlayışından, hem de Hint-İran ve İslâm geleneklerinden derin izler taşır². İyi bir eğitim aldığı düşünülen Yusuf Has Hâcib hakkında bilinenler, onun eserindeki bilgilerle sınırlıdır. Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hâcib'den iki yerde bahsedilir. Bunlardan birincisi, eserin mukaddimesindedir. Eserin mukaddimesinde Yusuf Has Hâcib'in Balasagun'da yaşadığı, eserini burada yazmaya başladığı, Kaşgar'da bitirdiği hakkında bilgiler bulunmaktadır. İkincisi ise eserin sonunda Yusuf Has Hâcib'in gençliğine acıdığı, ihtiyarlığını anlattığı "İlave" bölümündedir.

Türk siyasî tarihi, Türk kültür ve medeniyeti açısından son derece önemli konuları ele alan Yusuf Has Hâcib, eserinde farklı konuların rahatlıkla anlatılabildiği mesnevi nazım şeklini tercih etmiştir. Eser, aruz vezninin "feûlün feûlün feûl" kalıbıyla yazılmıştır. Eserin sonuna Yusuf Has Hâcib tarafından ilave edilmiş olan üç ekten sonuncusunda eserin genelinde kullanılmış olan "feûlün

²Bilgi için bk. KAFESOĞLU, İbrahim, *Kutadgu Bilig'in Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980; TÜRKER KÜYEL, Mübahat, *Kutadgu Bilig ile Kenz Ül-Kübra Arasında Bir Karşılaştırma*, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 175-188; İNALCIK, Halil, *Kutadgu Bilig'de Türk İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri*, *Reşit Rahmeti Arat İçin Hatıra Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 19, Seri : 1, Sayı: A2, Ankara, 1966, s. 259-271; DİLAÇAR, Agop, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995; ARSAL, S. Maksudî, *Hukuk Felsefesi Tarihi*, İstanbul, 1946, s. 130; SAMOYLOVİÇ, A. N., *İranskiy geroişeskiy Epos v literaturax tyurkskix norodov Sredney Azii, -Firdevsi-*, Leningrad, 1934, s. 161-167; KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1981, s. 165-171.

feûlün feûlün feûl", ilk ikisinde ise "4 feûlün" kalıbı kullanılmıştır. Gazel tarzında kafiyeleşen bu ekler, nazım şekli açısından da farklılık arz eder.

Nazım şekli ve vezin açısından Şehnâme tarzında olan Kutadgu Bilig, kafiye yönüyle halk şiirini andırır. Halk şiirinde olduğu gibi Kutadgu Bilig'de de genellikle yarım kafiye kullanılmıştır.

Yusuf Has Hâcib devrinin edebî geleneklerine uyarak, Arapça ve Farsça bazı kelimeler kullanmakla beraber, kendi ana dili olan Türkçe'nin değerini de:

keyik tağı kördüm bu türkçe sözüg

anı aķru tuttum yaķurdum ara (6617)

(Ben bu Türkçe sözü yabancı geyik gibi gördüm; onu yavaşça yakaladım

kendime aldatarak yaklaştırdım).

beyti ile vurgulamıştır.

Ali Fehmi KARAMANLIOĞLU, eserin vücuda getirildiği dönemle ilgili olarak "Kutadgu Bilig'in Diline ve Adına Dair" adlı yazısında şunları kaydetmektedir: "Bizim nazari olarak Orta Türkçe'yi başlattığımız Kutadgu Bilig'in dili ile eski Türkçe arasında fonetik ve morfolojik bakımdan büyük ve kesin farklar yoktur. Bu bakımdan Kutadgu Bilig'i Uygurca'ya yani eski Türkçe'ye ait bir eser kabul eden görüşleri de pek yanlış saymayız. Esas ayrılık dil hususiyetlerinden ziyade kültür değişiminde ve bunun dile aksindedir³.

Kutadgu Bilig'de mesaj, alıcıya / okuyucuya eserin türü gereği, vezin, kafiye, vurgu vb. birtakım endişelerle, belirli bir kalıba yerleştirilerek sunulmuştur. Dolayısıyla Yusuf Has Hâcib, eserinde, alıcıya, mümkün olduğu kadar az (anamlı ve görevli) elemanla, mümkün olduğu kadar çok ve eksiksiz mesaj iletmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur.

Bilindiği üzere eserde kullanılan aruz vezninin "feûlün feûlün feûlün feûl" kalıbı, "açık+kapalı+kapalı / açık+kapalı+kapalı / açık+kapalı+kapalı / açık+kapalı" olmak üzere toplam on bir hece gerektirmektedir. Dolayısıyla Yusuf Has Hâcib, bir beyiti kullanarak ileteceği mesaj için (anlaşılabilirlik, kafiye ve vurguyu da dikkate alarak) 14 kapalı, 8 açık olmak üzere toplam 22 heceyle yetinmek zorunda kalmıştır. Bunu gerçekleştirirken aruzla ilgili kurallar anlamlı ve görevli elemanların seçiminde ve yerleştirilmesinde güçlük teşkil ederken, Türkçe'nin sıra değiştirme (permutation)⁴ özelliği ve görevli elemanların (ek, ek+ek, +ek+ edat, edat, ek+ek+

³KARAMANLIOĞLU, A. Fehmi, Kutadgu Bilig'in Diline ve Adına Dair, *Türk Kültürü*, Yıl: IX, Sayı: 98, Aralık, 1970, s. 127-131.

⁴**Sıra Değiştirme (Permutaion):** Türkçe'nin, mana blokları seviyesinde yaygın görüldüğü için normal kabul edilen bu sentagmatik yapısı; bir belirtileni (BL) belirtenlerin (BN) birden fazla olması hâlinde, belirtenlerin, aralarındaki oluş ve kılış münasebetleri ile belirtilene göre önem

edat) (genellikle) birbirlerinin yerine kullanılabilmeleri de kolaylık sağlamıştır. Zira, Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hâcib'in sadece 413 yabancı kelime kullanmış olması⁵, eserin yazıldığı dönemde kendi tarzında herhangi bir örneğinin bulunmaması ve kafiye endişesi göz önüne alınırsa, eserdeki mesaj ve (tarzından kaynaklanan) kurallar arasındaki ilişki daha iyi anlaşılır ve sık görülen aruz (genellikle imale) hataları da buna göre değerlendirilir.

Yusuf Has Hâcib, eserini kaleme alırken, mesaja, vezne, hece sayısına, göre anlamlı ve görevli elemanları seçmiş; -mümkün olduğu kadar anlaşılabilirliği dikkate alarak- görevli elemanları işaretli (ø) morfem ile karşılamış⁶ ve bu yolla kazandığı hece sayısına tekabül eden anlamlı eleman kullanmıştır.

sıraları da dikkate alınmak şartıyla, sıra değiştirmelerine (permutation) veya diğer bir ifade ile lengüistik izomer (İsomere) yapılar meydana getirmelerine müsaade etmiştir. Türkçe'de, belirtenler, sıra değiştirdiklerinde, belirtilene yakınlıkları nispetinde önem taşıdıkları gibi, belirtilenden sonra getirilmeleri mümkün olduğu takdirde dikkatin belirtilenin üzerinde yoğunlaşmasını da sağlarlar. Sağladığı bu mana inceliklerine mukabil üst bloklara ayrıca mana değiştirici alt bloklar ilavesini gerektirmediği için, sıra değiştirme, Türkçe'nin ekonomi veya kanununa uymaktaki hassasiyetinin en güzel örneğidir. İşaretlerin belli bir yerde bulunma ihtimallerini etkilediği için enformasyon teorisi bakımından değer taşıyan sıra değiştirmelerle ilgili Türkçe'nin ön gördüğü dönüşüm (transformation) kuralları aşağıda sıralanmıştır.

1. Sentagmatik yapı içerisinde, komşu olmak şartıyla aynı **paradigma kümesinden** alınma elemanlar birbirleriyle sıra değiştirebilirler.

1.1. Ancak kök, köken ve gövde hâlindeki lûgat morfeplerinden yeni gövdeler türetilmesinde kullanılan ve yapım eki adıyla bilinen gramer morfemi kümelerinden isimden isim (+...+) ve fiilden fiil (-...-) yapan paradigmatic küme elemanları bir kullanımda birden fazla seçildiklerinde komşu olabilirler. Tamamen ayrı **manada** niteleme yapan bu komşu aynı küme elemanlarının sıra değiştirmesine sadece isimden isim türeten gramer morfepleri (+e+) için müsaade edilmiş olup, esasen az sayıda olan fiilden fiil türeten gramer morfeplerinin (-e-) komşu olmaları hâlinde de sıraları sabit tutulmuştur.

1.2. Daha yukarı seviyelerde, bir belirtilenin (BL) aynı **paradigma kümesinden** seçilmiş birden fazla belirtenleri (BN) birbirleriyle sıra değiştirebilirler:

BE = (,), (,); ve, veya, ya, ile, ne, hem, hele, hatta, yani, da, mı, ... (STT)

2. Sentagmatik yapı içerisinde **farklı paradigma kümesinde** oldukları hâl ekleriyle veya son çekim edatlarıyla işaretlenmiş veya işaretli sayılabilecek elemanlar birbirleriyle sıra değiştirebilirler.

2.1. Belirtili isim tamlaması bloklarının **ilgi hâli** (genitif) eki almış belirten durumundaki blokları cümle içerisinde grup hâlinde sıra değiştirebilirler.

⁵bk. ERSOYLU, Halil, Kutadgu Bilig'deki Arapça ve Farsça Asıllı Kelimeler, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 27, Aralık 1983, s. 121-138; konuyla ilgili farklı görüşler için bk. KAFESOĞLU, İbrahim, *Kutadgu Bilig'in Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980, s. 16; KÜLEKÇİ, Numan, *Yusuf Has Hâcib ve Kutadgu Bilig*, Toker Yayınları, İstanbul, 1980, s. 27.

⁶Dil öğelerinin taşıdıkları bilgi yükleri, kendilerini oluşturan fonetik veya grafik işaretlere dilin öngördüğü ölçüye göre bölüştürülmüştür. Bu bakımdan, bir dil ögesini oluşturan ses veya harf sayısı arttıkça her ses veya harf üzerine düşen bilgi yükü; yine bir anlam ögesini oluşturan anlam ve görev öğelerinin sayısı arttıkça anlam ve görev öğeleri üzerine düşen bilgi yükü azalır.

Her dilde büyük bir çeşitlilik gösteren ve anlam öğelerinin çekirdeğini oluşturan kök veya köken durumundaki anlam öğelerini kuran ses veya harfler, oldukça büyük bilgi yükü taşıırken, sayıları çok sınırlı olan ek veya edat durumundaki görev öğelerini kuran ses veya harflere düşen bilgi yükünün çok daha az olacağı kolayca anlaşılır (GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'nin Morfo-sentakтік Yapısının, Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, Erzurum, 1995, s. 1-7).

Türkçe'nin görevli elemanlarının kullanıldıkları yere göre farklı hâl kategorilerini ifade edebilme özelliklerinin farkında olan Yusuf Has Hâcib, mesajın vezne göre ifade edilmesinde gerekli olan anlamlı elemanları yerleştirirken, anlamlı elemanların dışında, bazen açık heceye, bazen kapalı heceye, bazen de her ikisine de ihtiyaç duymuş ve gerekli olan açık ve kapalı heceyi görevli elemanlar (ek, ek+ek, ek+edat, ek+ek+edat, edat) ile karşılamıştır.

Türk dili, Türk edebiyatı, Türk kültürü ve Türk siyasî tarihi açılarından son derece büyük öneme sahip olan Kutadgu Bilig'in tespit edilebilen üç nüshası bulunmaktadır. Kutadgu Bilig'in bulunan ilk nüshası Herat (Viyana) nüshasıdır. Arap harfleri ile yazılmış bir nüshadan Uygur harflerine aktarılan Herat nüshası, Kutadgu Bilig üzerine yapılan ilk çalışmalara esas teşkil eden nüshadır. 1439 yılında Hasan Kara Sa'îl (?) Şems tarafından Herat'ta istinsah edilmiş olan nüsha, diğer nüshalara göre en problemli nüshadır. Eser, önce Tokat'a, oradan da İstanbul'a (1474); İstanbul'dan da tarihçi Hammer tarafından Viyana Saray Kütüphanesi'ne götürülmüştür. Herat nüshasını ilim alemine ilk kez Amédée JAUBERT duyurmuştur⁷. Daha sonra eser üzerinde en ciddî çalışmaları H. VAMBÉRY ve W. RADLOFF yapmışlardır. H. VAMBÉRY, eserin 915 beytini metnin transkripsiyonuyla birlikte Almanca olarak yayımlamıştır⁸. W. RADLOFF ise eserin tamamını (faksimile şeklinde) ilk yayımlayan kişi olmuştur⁹.

Kutadgu Bilig'in Herat nüshasından sonra 1896'da Kahire Hidiv Kütüphanesi müdürü Moritz tarafından Kahire nüshası bulunmuştur. 14. yüzyılda Memlûk kumandanlarından İzzeddin Aydemir nâmına Arap harfleriyle istinsah edilmiş olan 5800 beyitlik bu nüsha, hâlen aynı kütüphanede bulunmaktadır.

Eserin Herat nüshası ile mukayeseli neşri, W. RADLOFF tarafından yapılmıştır¹⁰. Kutadgu Bilig'in üçüncü nüshası da 1913 yılında Ahmed Zeki Velidi TOGAN tarafından Nemengan'da özel bir kütüphanede bulunarak ilim alemine

⁷bk. JAUBERT, Amédée, Noticed'un manuscrit turc en caractères ouigoures, envoyé par M. de Hammer à M. Abel Remusat, *Journal Asiatique*, VI, 1825, s. 39-52.

⁸bk. VAMBÉRY, H., *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilik*, Innsbruck, 1870.

⁹bk. RADLOFF, W., *Kudatku Bilik, Facsimile der uigurischen Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien*, St. Petersburg, 1890; RADLOFF, W., *Das Kudatku Bilig des Jusuf Chass-Hadschib aus Balasagun, Theil I. Der Text in Transcription*, St. Petersburg, 1891.

¹⁰bk. RADLOFF, W., *Das Kudatku Bilig des Jusuf Chass-Hadschib aus Balasagun, Theil II. Text und Übersetzung nach den Handschriften von Wien und Kairo 1. Lieferung*, St. Petersburg, 1900.

tanıtılmıştır¹¹. Ancak daha sonra birtakım olaylar yüzünden kaybolan eser, Fitret tarafından ikinci kez bulunarak tekrar ilim aleminin dikkatlerine sunulmuştur¹².

Kutadgu Bilig'in (bu üç nüshasının dışında) bazı beyitleriyle birtakım mecmualarda karşılaşmak da mümkündür¹³.

Nüshaların tıpkı basımları yapılmadan önce her ne kadar eser üzerinde küçük çaplı çalışmalar yapılmış olsa da Türk Dil Kurumu tarafından nüshaların tıpkı basımları yapıldıktan sonra yurt içinde ve yurt dışında eser üzerinde birçok araştırma ve inceleme gerçekleştirilmiştir¹⁴.

¹¹bk. TOGAN, Ahmed Zeki Velidi, Voskoçnie rukopisi v Ferganskoy oblasti, ZVO, XXII, 1914, s. 312-313.

¹²bk. Fitret, Kutadgu Bilig, *Maârif ve Okutguçı*, Taşkent, 1925, Nu. II, s. 68-74; Fitrat, *Türkiyat Mecmuâsı*, Cilt I, İstanbul, 1925, s. 344-347.

¹³ Kutadgu Bilig hakkındaki bilgiler hazırlanırken, (ARAT, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig - I Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1991; ERCİLASUN, Ahmet Bican, Yusuf Has Hâcib ve Kutadgu Bilig, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Yayınları, C. I, İstanbul, 1985, s. 132-156; ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1984; DİLAÇAR, Agop, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995; CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, C. II, İstanbul, 1984, s. 50-73; ARAN, M. Sadık, *Türk'ün Altın Kitabı Kutadgu Bilig*, İstanbul, 1944; ARSAL, Sadi Maksudi, *Kutadgu Bilik*, İstanbul, 1947; KARA, Mehmet, *Kutadgu Bilig Bir Başka Açıdan*, Ankara, 1990; *Türk Kültürü (Kutadgu Bilig Sayısı)*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Sayı: 98, Aralık 1970; ORKUN, H. Namık, Kutadgu Bilig Hakkında, *Varlık*, Sayı: 177, Ankara, 1940, s. 196 vd.; BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 230-241; Kutadgu Bilig, *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul, 1952, s. 1038-1047; AYAN Hüseyin, *Türk Edebiyatında İlk İslâmî Eserler*, Erzurum, 1984; ARSLAN, Mahmut, *İslâm'da Devlet Düşüncesi ve Kutadgu Bilig*, *Türkeli Gazetesi*, 22 Haziran 1998, s. 10; BOMBACI, Alessio, Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülâhazalar, *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul, 1953, s. 65-75; FITRAT, Abdurauf, *Tanlangan Eserler*, Taşkent, 2000, s. 11-16; KONIRATBAEV, Eyêlbék, KONIRATBAEV, Tınısbék, *Köne Medéniét Cezbaları*, Alma-Ata, 1991, s. 68-76; MEMETAHUNOV, U., Yusup Has Hâcib, *Uygur Edebiyatının Kıske Tarihi*, Alma-Ata, 1983, s. 22-42; SADIKOV, Kasımcı, *Uygur Yazuvı Terihi*, Taşkent, 1997, s. 55-69; KOZUBEKOV, T., AKMAMOV, A., *Kuttuu Bilim (Dastan)*, Moskova, 1993) adlı eserlerden büyük ölçüde istifade edilmiştir.

¹⁴ bk. GÜLENSOY, Tuncer, Kutadgu Bilig Bibliyografyası, *Türk Dili*, Sayı: 586, Ekim 2000, s. 371-377.

1.2. Hâl Kategorisi

Dil, tek tek sözcüklerden / sözlük biçimbirimlerden oluşan bir bildirişim aracı değil, aynı zamanda birbirleriyle çok sıkı ilişkiler kuran, birbirleriyle değer kazanan birimlerden oluşan bir dizgedir. Varlıkların birbirleriyle olan hareket ve oluş ilişkileri, dilde bu ilişkileri kurabilecek vazife unsurlarının oluşmasına yol açmıştır¹⁵.

"Hâl / durum" anlayışı eski Yunanca'ya dayanan Latince çalışmalarıyla biçimlenmiştir. Bugünkü geleneksel durum terminolojisi büyük çapta eski Yunanca'dan kaynaklanır. Latincenin de bu terminolojinin gelişmesinde katkıları olmuştur. "Durum / hâl" terimi, eski Yunanca'da "düşen, uzaklaşan" anlamlarına gelen "ptotis" sözcüğünün Latince karşılığı olan "casus"a dayanır. O dönem dilbilgisi çalışmalarında farklı durum biçimlenmelerine giren sözcüklerin, dizimden bağımsız olan standart biçimlerinden ayrıldıkları, uzaklaştıkları kabul edilirdi¹⁶. Hâl (case) kavramına ilk ulaşanlar, adın yalın hâliyle, söz dizimi içerisinde ek almış şekli arasındaki farkı sezen Stoacılar olmuştur.

"Hâl kategorisi" konusunda yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından bugüne kadar çoğu kez benzer, bazen de değişik görüşler ileri sürülmüştür. Türkçe'nin grameriyle ilgili çalışmalarda hâl kategorisi, "Adlarda Çekim / İççekim Hâlleri, Dış Çekim Hâlleri", "Türkçe'de İsmi Hâlleri ve Hâl Ekleri", "Hâl Ulamı" "Türkçe'de Durum", "İsim İşletme Ekleri", "Hâl Ekleri ve İsmi Hâlleri", "İsim Çekim Ekleri", "Ad Durumları", "İsmi Hâlleri", "Çekim Ekleri", "Ad Durumu", "Hâl Kategorisi" "Kavram İlişkileri / Çekimli Yapılar / İsim Çekimleri / Hâl ve Hâl Çekimi"...vb. başlıklar altında ele alınmış; konuyla ilgili tanımlara izahlara yer verilmiştir. Bunlardan bazılarını dikkatlere sunmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz:

Prof. Dr. Berke VARDAR yönetiminde hazırlanan "Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"nde "hâl" kavramının karşılığı olarak "durum" terimi kullanılmıştır:

(Alm. Kasus, Fr. cas, İng. case). Adın tümcedeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dilbilgisi ulamı... Ad dizimine bağlı bir ulam olan durum, ayrıca doğrultu ya da devinim kavramıyla ilgili değerler de belirtebilir. Genellikle benimsenen görüşe göre Türkçe'de şu durumlar vardır: Yalın

¹⁵ GEMALMAZ, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları (İnceleme Metinler ve Dizinler)*, C 1, Erzurum, 1978, s. 273.

¹⁶bk. UZUN, N. Engin, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara, 1998.

durum, belirtme durumu, tamlayan durumu, yönelme durumu, çıkma durumu, kalma durumu; ayrıca bir de eşitlik durumundan söz edilir¹⁷.

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, "hâl" terimini kullanmayı uygun gördüğü "hâl kategorisi" için şunları kaydetmektedir:

(Alm. Kasus, Fr. cas; İng. case; Osm. ahvâl-i ism). İsmin cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli; yalın ve eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durum. Türkçe'de isimler yalın, yükleme, ilgi, bulunma, yönelme, çıkma hâllerinde bulunurlar... Türkçe'nin tarihî devirlerinde eşitlik (equativus: +ÇA); yön gösterme (direktivus: +gAru) ve vasıta (instrumentalis: +n) hâlleri de belirtilen özel hâl ekleri ile karşılanırdı. Bugün bu hâller Türkiye Türkçesi'nde yerlerini edatlara bırakmıştır¹⁸.

Prof. Dr. Ahmet TOPALOĞLU, Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ gibi "hâl kategorisi" için "hâl" terimini kullanmaktadır:

(Osm. ahvâl-i ism; Fr. cas). Bir ismin cümle içinde başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere yalın olarak veya ek alarak girdiği durum... Türkçe'de ismin yalın hâl, araç, bulunma, çıkma, eşitlik, ilgi, yönelme ve yükleme hâli olmak üzere sekiz hâli vardır¹⁹.

Prof. Dr. Vecihe HATİBOĞLU, "Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü" adlı eserinde "hâl" kavramını "ad durumu" maddesinde ele almıştır:

(Osm. isim hâli; Fr. cas; İng. case; Alm. Kasus) Başka bir sözcükle ilgi kurmak üzere, adın, yalın olarak veya ek alarak bulunduğu durum: Ev (ev aldı), evi (ev-i aldı), eve (ev-e gitti), evde (ev-de oturuyor), evden (ev-den çıktı), evin (ev-in kapısı) vb²⁰.

Nurettin KOÇ, "Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü" adlı eserinde, Prof. Dr. Vecihe HATİBOĞLU gibi "ad durumu" terimiyle karşıladığı "hâl" kavramı konusunda şunları kaydetmektedir:

(Alm. Kasus, Fr. cas; İng. case) Tümce içinde adın görevini belirleyen, adın öteki sözcüklerle ilişkisini gösteren dilbilgisi ulamı²¹.

¹⁷VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 88.

¹⁸KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 77.

¹⁹TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989, s. 81.

²⁰HATİBOĞLU, Vecihe, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s. 9.

²¹KOÇ, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 20.

Prof. Dr. Muharrem ERGİN konuyu "İsim İşletme Ekleri / Hâl ekleri ve ismin hâlleri" başlığı altında ele almıştır:

İsimler, kelime grupları ve cümleler içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre, çeşitli hâllerde bulunurlar. İsimlerin, kelime grupları ve cümleler içinde isimlerle, edatlarla ve fiillerle çeşitli münasebetleri olur. Bu münasebetler kurulurken isimler hep aynı durumda bulunmaz, münasebetin cinsine göre ayrı ayrı hâllere girerler. Demek ki ismin hâlleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Her hâl, her durum bir çeşit münasebet ifade eder, her münasebet ifadesi için isim bir hâlde, bir durumda bulunur. İsim bu münasebetleri bazen eksiz, fakat çok defa da ek alarak ifade eder.

Yani ismin hâlleri bazen eksiz, fakat çok defa da eklidir. İşte isimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hâllere, durumlara sokan bu eklere hâl ekleri adı verilir... Türkçe'de, Nominatif hâli (yalın hâl), Genetif hâli (ilgi hâli), Akkuzatif hâli (yapma hâli), Datif hâli (yaklaşma hâli), Lokatif hâli (bulunma hâli), Ablatif hâli (uzaklaşma hâli), Instrumental hâli (vasıta hâli), Ekvatif hâli (eşitlik hâli), Direktif hâli (yön gösterme hâli)²² olmak üzere ismin dokuz hâli vardır.

Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri adlı eserinde konuyu "Adlarda Çekim" başlığı altında dikkatlere sunmuştur:

Adlar söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu hâller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere *adın hâlleri* (cas), bir adın bu türlü ekler almasına ise adçekimi (*déclinaison*) deriz. Yukarıda gördüğümüz gibi adın hiç ek almamasını da bir hâl sayarız. Ad çekimi ekleri (*désinence casuelle*) aslında adlara ve zamirlere gelen yapıklardır. Fakat dilimizde sıfat, zarf gibi fiiller dışında başka kelime sınıfları da ad yerini tuttuklarında adçekimi ekleri aldıkları için daha geniş anlamda isim hâlleri ve isim çekimi terimlerini de kullanırız: Yeni Türkçe'de ... on kadar ad hâli vardır, diyebiliriz. Bunları sözdizimindeki işlekliklerine göre iki bölüme ayırırız. 1. İççekim hâlleri (*déclinaison interne*) ("kim hâli (ev)", "kimi hâli (ev+i)", "kime hâli (ev-e)", "kimde hâli (ev-de)", "kimden hâli (ev-den)", "kimin hâli (ev-in)"), 2. Dışçekim hâlleri (*déclinaison externe*) ("kimle hâli (ev-le)", "kimce hâli (ev-ce)", "kimli hâli (ev-li)" ve "kimsiz hâli (ev-siz)"²³).

A. M. Von GABAİN, Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde "hâl kategorisi"ni "İsmin Hâlleri" başlığı altında (herhangi bir tanım yapmaksızın)

²²ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980, s. 226-228

²³BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 326-330.

("Belirsiz Hâl", "İlgi Hâli", "Yaklaşma Hâli", "Yükleme Hâli", "Bulunma Hâli", "Ayrılma Hâli", "Vasita Hâli", "Eşitlik Hâli" ve "Yön Hâli"²⁴) ele almıştır.

"Karahanlı Türkçesi Grameri" adlı eserinde Necmettin HACIEMİNOĞLU, ismin hâllerini : "Yalın", "Yükleme", "Yönelme", "Bulunma", "Ayrılma", "Eşitlik", "Vasita", "Yön Gösterme"²⁵ olmak üzere dokuz başlık altında incelemiştir.

Prof. Dr. Talat TEKİN, "Orhon Türkçesi Grameri" adlı eserinde konuyu "Ad Durumları" başlığı altında ele almıştır:

Orhun Türkçesi'nde dokuz ad durumu vardır. Bunlar yalın durum, ilgi durumu, belirli nesne durumu, verme-bulunma durumu, bulunma-çıkma durumu, yönelme durumu, eşitlik durumu, araç durumu, ve birliktelik durumudur²⁶.

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY, "Hâl Ekleri" başlığı altında ele aldığı konu hakkında şunları kaydetmektedir:

İsmin başka kelimeyle ilgi kurmak üzere aldığı eke hâl eki (ad durum eki); başka bir kelime ile ilgi kurmak üzere, ismin yalın (eksiz) olarak veya ek olarak bulunduğu duruma isim hâli (ad durumu) denir.

İsmin hâlleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Hâl ekleri ismi kendisine tâbi olmayan, kendisinin tâbi olduğu unsurlarla münasemete giren eklerdir. Bu ekler ismi isimlere, edatlara ve bilhassa fiillere bağlayarak birçok münasebetler kurarlar ve münasebetlerden birçok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar.

Türkçede isimlerin, ifade ettikleri münasebetlere göre şu hâlleri vardır:

1) Yalın hâl (Nominatif), 2) İlgi hâli (Tamlayan durumu / Genitif), 3) Yapma hâli (Belirtme durumu / Akkuzatif), 4) Yaklaşma hâli (Yönelme durumu / Datif), 5) Bulunma hâli (Kalma durumu / Lokatif), 6) Uzaklaşma hâli (Çıkma durumu / Ablatif hâli), 7) Vâsita hâli (Araç durumu / Instrumental), 8) Eşitlik hâli (Ekvatif), 9) Yön gösterme hâli (Direktif hâli)²⁷.

Prof. Dr. Fuat BOZKURT, "hâl" kavramını, "Durum" başlığı altında ele almaktadır:

Adlar tümce içinde ekler yardımı ile görev alırlar. Bu ekler adların tümce içindeki durumunu belirler. Bu bakımdan adlara gelen söz konusu eklerle "hâl" ya da "durum" ekleri denir. Adların görevini durum ekleri belirler... Türkçe'de anlam

²⁴GABAİN, A. M. Von, (Çev. Mehmet AKALIN), *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 63-65.

²⁵HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 29-31.

²⁶TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara, 2000, s. 106.

²⁷GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 386-392.

ilişkisi kurmaya yarayan durum ekleri şunlardır: 1) Yalın durum, 2) Tamlayan Durumu -ın /-nin, 3) Yükleme Durumu -ı / -yı, 4) Yaklaşma durumu -a /-ya, 5) Bulunma durumu -de / da, 6) Ayrılma durumu -dan, 7) Eşitlik durumu -ca, 8) Araçlı durum -n, 9) İlgi eki²⁸.

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN de "Eski Anadolu Türkçesinde Ekler" adlı eserinde konuyu "İsim Hâl Ekleri ("Yalın hâl", "Tamlama hâli", "Belirtme hâli", "Yönelme hâli", "Bulunma hâli", "Ayrılma hâli", "Vasıta hâli", "Eşitlik hâli")" başlığı altında incelemiştir²⁹.

Prof. Dr. Ahmet BURAN, "Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri" adlı kitabında ve "Türkçede İsim Çekimi Ekleri"³⁰ adlı makalesinde "hâl" kavramını incelerken konuyla ilgili yerli ve yabancı bilim adamlarının görüşlerini dikkatlere sunduktan sonra ismin hâllerini "Yalın hâl", "Tamlama hâli", "Belitme hâli", "Yönelme hâli", "Bulunma hâli", "Çıkma hâli", "Vasıta hâli", "Eşitlik hâli", "Yön gösterme hâli" başlıkları altında ele almıştır³¹. Prof. Dr. Ahmet BURAN'ın, Arş Gör. Ercan ALKAYA ile hazırlamış olduğu "Çağdaş Türk Lehçeleri" adlı eserde ise konu Hâl ekleri ("Yalın hâl", "İlgi hâli", "Yükleme hâli", "Yönelme hâli", "Bulunma hâli", "Ayrılma hâli", "Eşitlik hâli") başlığı altında dikkatlere sunulmuştur³².

Doç. Dr. Mukim SAĞIR, "Erzincan İli Ağızları" adlı eserinde konuyu "Hâl Ekleri" başlığı altında, ("Yalın hâl", "İlgi hâli", "Yükleme hâli", "Yaklaşma hâli", "Bulunma hâli", "Ayrılma hâli", "Bağlama hâli", "Vasıta hâli", "Eşitlik hâli" olmak üzere dokuz kategoride) incelemiştir³³.

Dr. Nevzat ÖZKAN, "Gagavuz Türkçesi Grameri" adlı çalışmasında "hâl" kavramı için "Hâl Ekleri" terimini kullanmaktadır:

İsimleri; kelime grupları ve cümle içinde diğer kelimelerle münasebete geçiren eklerdir.

Türkçe'de isimlerin, diğer kelimelerle girdikleri münasebetlere göre taşıdıkları hâller şunlardır: "Yalın hâl (Nominatif hâli)", "İlgi hâli (Genitif hâli)", "Yükleme hâli (Akkuzatif hâli)", "Yönelme hâli (Datif hâli)", "Bulunma hâli (Lokatif hâli)",

²⁸BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 107-123.

²⁹GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 16-78.

³⁰BURAN, Ahmet, *Türkçede İsim Çekimi Ekleri, Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 263-278.

³¹BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

³²BURAN, Ahmet, ALKAYA, Ercan, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

³³SAĞIR, Mukim, *Erzincan İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 140-144.

"Uzaklaşma hâli (Ablatif hâli)", "Vâsıta hâli (Instrumental hâli)", "Yön gösterme hâli (Direktif hâli)"³⁴.

Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU "Saha (Yakut) Türkçesi Grameri" adlı eserinde "ismin hâlleri"ni "Yalın hâl", "Yükleme hâli", "Yönelme hâli", "Bulunma hâli", "Çıkma hâli", "Üstünlük / Karşılaştırma hâli", "Vasıta hâli", "Ortaklık hâli" başlıkları altında dikkatlere sunmuştur³⁵.

Neşe ATABAY, Dr. İbrahim KUTLUK, Sevgi ÖZEL "Sözcük Türleri" adlı eserlerinde ismin hâllerini, Prof. Dr. Talat TEKİN gibi "Ad Durumları" başlığı altında: 1. Yalın durum (Lat. *nominativus*), 2. Belirtme durumu (Lat. *Accusativus*), 3. Yönelme durumu (Lat. *dativus*), 4. Kalma durumu (Lat. *locativus*), 5. Çıkma durumu (Lat. *ablativus*), 6. Tamlayan durumu (Lat. *determinativus*), Ek: Eşitlik durumu (Lat. *aequativus*)³⁶ şeklinde incelemiştir.

Prof. Dr. Ferhat ZEYNALOV, Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, (Türkiye Türkçesi: Yusuf GEDİKLİ) adlı eserinde, konuyu "Çağdaş Türk Lehçelerinde Hâl Ulamı" başlığı altında dikkatlere sunmuştur: Hâl ulamı tamlama ve adların cümlelerin diğer kelimeleriyle olan ilişkisini bildirir... Çağdaş Türk lehçelerinde ismin altı hâli vardır: 1. Adlıg (yalın), 2. Yiyelik (ilgi), 3. Yönlük (yönelme), 4. Te'sirlik (yükleme), 5. Yerlik (bulunma), 6. (Çıhışlık (ayrılma))³⁷.

Konstantin LÜBİMOV, "Türkçede Kaç İsim Hali Var?" başlıklı makalesinde Türkçe'de ismin "asıl hâl (ev)", "geçiş hâli (evi)", "iyelik hâli (evin)", "istikamet hâli (eve)", "yer hâli (evde)", "çakış hâli (evden)"³⁸ olmak üzere altı hâlinin olduğunu belirtmektedir.

Dr. Tahir KAHRAMAN, ismin hâllerini "Yön Durumu", "Eşitlik Durumu", "Araç-Birliktelik Durumu", "Belirten Durumu", "Yalın Durum", "Nesne Durumu", "Yönelme (Yaklaşma) Durumu", "Bulunma (Kalma) Durumu", "Çıkma Durumu" olmak üzere toplam dokuz başlık altında incelemektedir³⁹.

³⁴ÖZKAN, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 121-129.

³⁵KİRİŞÇİOĞLU, FATİH, *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 59-66.

³⁶ATABAY, Neşe, KUTLUK, İbrahim, ÖZEL, Sevgi, *Sözcük Türleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 38-47.

³⁷ZEYNALOV, Ferhat, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Türkiye Türkçesi: Yusuf GEDİKLİ), Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 75.

³⁸LÜBİMOV, Konstantin, *Türkçede Kaç İsim Hali Var?*, *Dilbilgisi Sorunları I*, Ank. Üniv. Basımevi, Ankara, 1967, s. 57-61.

³⁹KAHRAMAN, Tahir, *İsim Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri*, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 278-298.

Prof. Dr. Kaya BİLGEGİL, ismin hâllerini "yalın, i, de, den, e hâli⁴⁰" olarak kabul ederken, Haydar EDİSKUN da Prof. Dr. Kaya BİLGEGİL'e paralel olarak "İsimler cümle içinde görevlerine ve - genel olarak- fiillerle ilgilerine göre yalın hâlde bulunurlar ya da i, e, de, den çekim eklerinden birini alırlar⁴¹" demektedir. Tahir N.GENCAN da Prof. Dr. Kaya BİLGEGİL ve Haydar EDİSKUN gibi ismin hâllerini "yalın, i, e, de, den durumu⁴²" olarak kabul etmektedir.

Nadir Engin UZUN da "Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe" adlı eserinde konuyla ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

... Ad öbeklerinin biçimbilimine bağlı olarak dilbilgisinde iki tür durumu bulunduğunu varsayabiliriz. Soyut durum ve soyut olmayan, daha teknik deyişle, biçimbilimsel durum. Bir soyut durum, belirli bir güdülenmeyle biçimbilimsel olarak da sunulabilir ama biçimbilimsel durum, her zaman biçimbilimsel olarak yansıtılan durumdur. Türkçe'de, şu ana kadar gördük ki iki soyut durum (yalın ve belirtme), üç biçimbilimsel durum (yönelme, kalma ve çıkma) bulunmaktadır. Belirtme durumu, ilgili ad öbeği anlambilimine bağlı olarak biçimbilimsel olarak da sunulmaktadır⁴³.

Durum yüklemenin yönetime dayanması, yani ilgili ad öbeklerine durumların ancak yöneticileri tarafından yüklenebilmesi, durum yüklemede yapısal bir yön bulunduğunu gösterir. Bununla birlikte, durum yüklenecek olan öğelerin ad öbeği olması ve bu ad öbeklerinin bir biçimde yönetiliyor olması, durum yükleme ile rol yükleme etkileşimine de zemin hazırlar, çünkü, rol ölçütünü gözeterek bütün ad öbeklerinin yöneticilerinden yalnızca durum değil, rol de almalarını bekleriz. Durum yüklenecek öbek bir ad öbeğidir ve ad öbekleri bir üye olarak rol yüklenmelidir⁴⁴.

... Bir ad öbeğinin tümcede görünmesi ile belirli bir durumda bulunması arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır... Tümcede görünen her ad öbeği bir durum yüklenmiş olmalıdır. Eğer bir ad öbeği, kendisine durum yükleyecek bir yöneticinin bulunmadığı konumda görünürse, içinde bulunduğu sözdizimsel yapı bozuk olma ile sonuçlanacaktır⁴⁵.

Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ, çalışmalarında konuyla ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir:

⁴⁰BİLGEGİL, Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, 1984, s. 125.

⁴¹EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1963, s. 110.

⁴²GENCAN, Tahir N., *Dilbilgisi*, İstanbul, 1971, s. 136

⁴³UZUN, Nadir Engin, *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2000, s. 192.

⁴⁴UZUN, Nadir Engin, age. s. 196.

⁴⁵UZUN, Nadir Engin, age., s. 200.

Mana bloklarının en alt seviyesini "kavram işaretleri" teşkil eder. Daha yukarı seviyelerde ise biribiri içerisinde gittikçe gelişen "kavram münasebetleri" yer alır. Hangi seviyede olursa olsun, bir dil işaretinin enformatif değer taşıyabilmesi, onun belli bir duruma (situation) uygun bir metin parçası (contxte) içerisinde bulunmasını gerektirir. Manalı en küçük parçalar, söz içerisinde, dilin monemlerini temsil eden morfem veya morfem grupları hâlinde tezahür eder. O hâlde, en küçük mânâ bloku, bir mânâ monemini temsil eden lûgat morfemi ile, onu uygun metin parçasına bağlayan bir vazife monemini temsil eden gramer morfeminden teşekkül eder. Bu gramer morfemi bir çok hâllerde işaretli (+) olabileceği gibi bazan işaretsiz (ø) de olabilir. Ancak, sözlü haberleşmeye lûgat morfemleri bizzat kendi enformatif değerleri ile katılırlar. Bu sebeple onların metin içerisinde işaretsiz (ø) olabilmeleri, verici (emetteur) tarafından alıcı (recepteur)'nın onları 1/1 ihtimalle bildiğinin ve gerektiğinde yerlerine koyabileceğinin kabul edilmesine bağlıdır⁴⁶.

Haberleşmede hedef, anlamın dinamik sistemler arasında taşınması ve değerlendirilmesi olduğuna göre, **görev öğeleri** ancak asıl ögeler olan **anlam öğeleri** ile vardır ve değer taşır. Gerek anlam öğeleri, gerek görev öğeleri, bilindiği gibi, aynı fonetik (ses düzeyinde) veya grafik (harf düzeyinde) işaretlerin oluşturduğu kapalı listelerin (kod alfabesi) – yani bir dile ait sesler kümesinin veya harfler kümesinin – ögelerinin kullanılmasıyla üretilir. Yine anlaşılacağı gibi, **anlam öğeleri sınıfı** kolay ve çabuk kalabalıklaşma eğilimi gösterirken, **görev öğeleri sınıfı**'nda öge sayısının artması zor ve geç olur. Bir metnin yapısında yer alan görev ögelerinin kullanılma sıklığı, anlam ögelerinin kullanılma sıklığına göre daha fazladır. Adeta, bir ögenin taşıdığı bilgi yükü de, o ögenin kullanılma sıklığıyla ters orantılıdır. Anlam ve görev ögelerinin taşıdıkları bilgi yükleri, kendilerini oluşturan fonetik veya grafik işaretlere dilin ön gördüğü ölçüye göre bölüştürülmüştür. Bu bakımdan, bir anlam veya görev ögesini oluşturan ses veya harf sayısı arttıkça her ses veya harf üzerine düşen bilgi yükü; yine bir anlam ögesini oluşturan anlam ve görev ögelerinin sayısı arttıkça anlam ve görev öğeleri üzerine düşen bilgi yükü azalır. Her dilde büyük bir çeşitlilik gösteren ve anlam ögelerinin çekirdeğini oluşturan **kök** veya **köken** – alınma ögeler **kök** sayılır – durumundaki anlam ögelerini kuran ses veya harfler, oldukça büyük bilgi yükü

⁴⁶GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum, 1982, s. 111.

taşıırken, sayıları nispeten çok sınırlı olan ek veya edat durumundaki görev öğelerini kuran ses veya harflere düşen bilgi yükünün daha az olduğu bilinmektedir⁴⁷

Kavramlar arasındaki ilişki, konuşma dillerinde, bunların dildeki sesli işaretleri olan **dil öğeleri** (monèmes) vasıtasıyla kurulur. Dil öğeleri: 1) **Anlam öğeleri** (bağımsız öğeler = monèmes autonomes) ve 2) **Görev öğeleri** (bağımlı öğeler = monèmes fonctionnels) olmak üzere iki grupta toplanır.

Anlam öğeleri işaret etmiş oldukları kavramlarla bağımsız olan öğelerdir. Tek başlarına kullanıldıklarında bile soyut veya somut bir varlığı hatırlatırlar. Dilde, tek tek, canlı kelime **kök**, **köken** veya **gövde**leri hâlinde bulunurlar.

İki grup hâlinde toplanabilen görev öğeleri ise: 1) **Dışa dönük görev öğeleri**; bunlar ilk sırayı alan anlam öğelerinin birbirleri ile olan çeşitli ilişkilerini kuran öğelerdir; 2) **İçe dönük görev öğeleri**; bunlar da, anlam öğelerinden, başka kavramları işaret etmek üzere başka anlam öğeleri teşkil etmeye yarayan öğelerdir. Bu durumlarıyla, görev öğeleri, tek başlarına hiçbir soyut veya somut varlığı hatırlatmazlar. Yazılı dilde, tek tek, canlı kelime **kök**, **köken** veya **gövde**leri hâlinde bulunabildikleri gibi, kelimelere getirilen işlek **ekler** hâlinde de bulunabilirler.

Bir ismi tümleç bloku hâline (TB) koymak için isim hâl ekleri (+he) ve son çekim edatları (E1) kullanılır. Geçişli fiillerin (F2-) belirtili nesneleri (NS1) tümleç bloku sayılıp yükleme hâli (accusatif) ekini (+ (n/y)I), yer, zaman, sebep, vasıta vs. bildiren tümleç blokları ise diğer hâl eklerini ve son çekim edatlarını alırlar. Zamanda bulunma bildiren isimlerden bir kısmı eski vasıta hâli (instrumental) ekiyle yapılmış şekilleriyle (yaz+ın, sabah+leyin vb.), diğer bir kısmı da işaretsiz olarak (dün + ø, salı günü vb.) kullanılırlar. Zaman isimlerinin özne bloku (ÖB) olarak kullanılma ihtimallerinin çok düşük olması birçok dilde olduğu gibi Türkçe'de de bu imkânın doğmasını hazırlamıştır. Tümleç blokları herhangi bir belirtme morfemi ile işaretlenmiş olmasalar bile belirli yeri, zamanı, vasıtayı, sebebi, şartı, vs. işaret etmeleri bakımından nisbî ifade taşırlar. Bu sebeple belirtili birer zarf (Z) sayılan tümleç blokları yüklem genel ifadeli fiil (YF-) durumunun belirten olurlar. Tümleç blokları da, gerekiyorsa, katma edatı (dA) ve soru yönlendiricisini (mI) alırlar.⁴⁸

... Dilin müstakil unsurları nispeten açık bir liste teşkil edip, kök, köken veya gövde şeklinde kelimeler (lexeme) olarak sözlükte; vazifeli unsurları ise nispeten

⁴⁷GEMALMAZ, Efrasiyap, Uyum ve Standart Türkiye Türkçesi'nde Uyumlar, *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı: 17, Erzurum, 1989, s. 1-30.

⁴⁸GEMALMAZ, Efrasiyap, age., s.142.

kapalı bir liste teşkil ederek birer ek veya edat (grammeme) olarak dilbilgisinde kod alfabeti kullanılarak şekil-kelime (morpheme) hâlinde temsil edilirler. Dilin gayesi, kavramlar arası münasebetlerin bir mecmuu olan mesajı iletmek olması hasebiyle, kod içerisinde hem kavramların, hem de kavram münasebetlerinin temsili gerekmektedir. Kolaylık kanununa göre, kullanılma ihtimalleri yüksek olan unsurların, kullanılma ihtimalleri düşük olan unsurlara göre daha az sayıdaki alfabe işaretiyle veya daha az basamak kullanılarak temsil edilmeleri ve kullanılma ihtimalleri 1/1 olanların ise hiç enformatif değerleri olmayacağından temsil edilmemeleri uygun düşmektedir.

O hâlde, bir dilde, açık listeyi teşkil eden kullanılma ihtimalleri sebebiyle daha çok basamakta, kapalı listeyi teşkil eden kullanılma ihtimalleri yüksek vazife unsurlarının daha az enformasyon taşımaları sebebiyle daha az basamakta temsil edilmeleri en ekonomik haberleşmeyi sağlar⁴⁹.

Yard. Doç. Dr. Cengiz ALYILMAZ da (yapmış olduğumuz çalışmaya örnek teşkil eden) "Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi" adlı eserinde, konuyu "Kavram İlişkileri / Hâl ve Hâl Çekimi" başlığı altında, "anlam ağırlıklı işlevsel bir bakış açısı"yla değerlendirmiş ve şu kategorilere yer vermiştir: "Belirten Hâli", "Belirtilen Hâli", "Nesne Hâli ("Belirtisiz Nesne Hâli", "Belirtili Nesne Hâli")", "Bulunma Hâli ("Zamanda Bulunma Hâli", "Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli")", "Ayrılma Hâli", "Çıkışlık Hâli", "Yönelme Hâli", "Birliktelik-Berberlik Hâli", "Karşılıklılık Hâli", "Hedef Hâli", "Sebep Hâli", "Vasıta Hâli", "Görelilik Hâli", "Nasıllık Hâli", "Nicelik Hâli ("Kesin Değer Hâli", "Yaklaşık Değer Hâli")", "Karşılaştırma Hâli", "Sınırlandırma Hâli", "Benzetme Hâli", "Seslenme Hâli"⁵⁰.

Yukarıda dikkatlere sunulan "hâl kategorisi"nin tarif ve izahlarında da görüldüğü gibi, Türkçe'nin grameriyle ilgili çalışmalarda (birkaçı hariç) konu genellikle şekil açısından ele alınmış; konuyla ilgili terimlerde de birlik sağlanamamıştır.

⁴⁹GEMALMAZ, Efrasiyap, age. s. 35.

⁵⁰ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1994, s. 50-84.

2. KUTADGU BİLİG'DE HÂL KATEGORİSİ

2.1. Seslenme Hâli

Verici ile alıcı / hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar) / seslenme grupları (hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde **uyaran / uyarıcı / dikkat çekici** görevini üstlenirler. Yani verici alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır. Seslenmeler / seslenme grupları vericinin ve alıcının durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri / seslenme gruplarını kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman da işaretsiz (nonmarque (ø)) olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil öğeleri olmalarına rağmen, seslenmelerle, seslenme gruplarıyla adeta belirten belirtilen / tamlayan tamlanan ilişkisi kurarlar⁵¹.

Kutadgu Bilig'de seslenme hâli:

- 1) İsim veya isim soylu kelime ya da kelime grubu üzerine /+ø/, /+A/, /+i/, /+°m/ görev elemanları getirilerek,
- 2) İsim veya isim soylu kelime ya da kelime gruplarının başlarına (ay, aya, ya) ve sonlarına da (+ø, +A, +°m) görev elemanları getirilerek

- 1) /ay + ...+ø/
 - 2) /aya + ...+ø/
 - 3) /ya + ...+ø/
 - 4) /ay + ...+A/
 - 5) /ay + ...+°m/
 - 6) /aya + ...+°m/
- ifade edilmiştir.

Seslenme hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
934	%1.96

⁵¹ ALYILMAZ, Cengiz, Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Erzurum, 1998, s. 35-43.

-1. /+ø/

ilig+ø : (ey) hükümdar!

yanut birdi ögdülmiş aydı **ilig**

bu işke bütün er kerek keç silig (2828)

(Ögdülmiş cevap verdi: "(Ey) hükümdar! Bu işe mükemmel ve temiz ruhlu bir insan lazımdır." dedi.)

oğul+ø : (ey) oğul!

uçuz tutma erdemni öğren **oğul**

bu erdem yorıķı örüng kuş teg ol (3010)

((Ey) oğul! Erdemi kıymetsiz sayma, öğren; bu erdemin tabiatı ak kuşa benzer.)

biligsiz+ø : (ey) bilgisiz!

negü tir eşitgil biliglig çigil

biligsiz eşitgil boyun bir egil (3491)

(Bilgili Çiğil ne der dinle; (ey) bilgisiz! Dinle ve buna boyun eğ.)

ķadaş+ø (ey) kardeş!

tiriglik olarning bile ol **ķadaş**

ķayusın ķadaş tut ķayusın adaş (4167)

((Ey) kardeş! Hayat onlar ile geçer; onlardan kimini kardeş, kimini de dost edinmelisin.)

bayat+ø : (ey) Tanrı!

sanga oķ sığındım **bayat** sen küdeş

bu ğaflet usındın mini oğğura (6637)

((Ey) Tanrı! Sana sığındım, sen beni koru, bu gaflet uykusundan uyandır.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
135	%14.45	%0.28

-2. /+A/

oğlum+a : (ey) oğlum!

ayur **oğluma** boldı könglüm bütün

bayat fazlı birle tirilgil kıtun (1251)

(Ay Toldı "(Ey) oğlum! Şimdi içim rahat etti; Tanrı'nın fazlı ve keremi ile saâdet içinde yaşa." dedi.)

beg+e : (ey) hükümdar!

yanut birdi odğurmuş aydı **bege**

ķamuğ edğülükke sen edğün tege (5118)

(Odğurmuş cevap verdi: "(Ey) hükümdar! Her türlü iyiliğe sen iyilikle erişmeye çalış." dedi.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.21	%0.004

-3. /+i/⁵²

ilah+i : (ey) Tanrım!

ilahi küdezgil mening könglümi

sevüg savcı birle kıpur kıpgımı (47)

((Ey) Tanrım! Benim gönlümü gözet; kıyamette beni sevgili Peygamber ile birlikte haşret.)

⁵²/+i/ görev elemanı Türkçe olmamakla birlikte seslenme hâlini ifade etmektedir. bk. YAVUZ, Kemâl, *Şeyhoğlu Kenzî'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme - Metin - İndeks)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 303.

ilah+i : (ey) Tanrım!

ilahi bilürsen bu ^cacizliğim

sangar oğ açar men mungum hem takım (391)

((Ey) Tanrım! Benim bu aczimi bilirsin; her sıkıntı ve müşkülümü ben sana açarım.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6	%0.64	%0.012

-4. /+^om/

Unvan ve hitap olarak kullanılan, I. şahıs iyelik eki almış bazı kelimelerde, bahis konusu ekler, artık kendilerinin o kelimeler içindeki ilk görevlerini kaybetmiş olup, sevgi ve hitap nünansları sağlayacak şekilde kaynaşmaya uğramış görünüyor... Osm. *Tanrım!*, 'ey Tanrı!'; *oğlum!*, *kızım!* 'bir kimsenin oğlu ve kızı yaşındakiler için kullandığı hitap', *yavrum!* 'küçük ve genç yaştakiler için bir hitap şekli', *güzelim!* 'bir hitap şekli' vb⁵³.

idi+m : (ey) Tanrım

meningdin bularğa öküş ming selam

tegürgil **idim** sen kesüksüz ulam (61)

((Ey) Tanrım! Sen benden bunlara devamlı olarak binlerce selâm ulaştır.)

tili+m : (ey) dilim

tilim tınma öggil yaratığlını

yarağısıznı mindin yıratığlını (381)

((Ey) dilim! Durma, yaratana ve beni kötülüklerden uzak tutana hamd ve senâ et.)

⁵³ KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara, 1994, s. 39.

oğlu+m : (ey) oğlum

ayur emdi **oğlum** barır men munu

sanga qaldı ornum barı neng unu (1161)

(Ay Toldı "(Ey) oğul / oğlum! Sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle."
dedi.)

begi+m : (ey) beyim

bu barça asıg sanı boldı tegim

asıg kılguçıg edğü tutğu **begim** (3001)

(Bunların hepsi gelir ve kâr gibidir; (ey) beyim! Kâr getiren hoş tutulmalıdır.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
59	%6.31	%0.12

-5. /**ay** + ...+ø/

Bu tür yapılarda seslenme ünlemlerinin seslenmelerle / seslenme gruplarıyla
âdeta belirten - belirtilen / tamlayan - tamlanan ilişkisi kurdukları görülür⁵⁴.

ay + idi+ø : ey Rabbim!

ediz ºarşta altın şerağa tegi

tözü barça mungluğ sanga **ay** **idi** (24)

(Yüksek arştan alttaki toprağa kadar bütün her şey, sana muhtaçtır, ey
Rabbim!)

⁵⁴ALYILMAZ, Cengiz, Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Erzurum, 1998, s. 35-43.

ay + din ʿizzî devletķa naşîr muʿîn+ø : ey dinin izzeti!, ey devletin yarıcısı!

ay + milletķa tac+ø : ey milletin tacı!

ay + şeriʿatķa din+ø : ey şeriatın hâdimi!

ay din ʿizzî devletķa naşîr muʿîn

ay milletķa tac ay şeriʿatķa din (89)

(Ey dinin izzeti! Ey devletin yarıcısı! Ey milletin tacı! Ey şeriatın hâdimi!)

ay + oğul+ø : ey oğul!

ay + oğul+ø : ey oğul!

sanga sözledim men sözüm **ay oğul**

sanga birdi bu pend özüm **ay oğul** (187)

(Ey oğul! Bir sözümü sana söyledim; Ey oğul! Bu nasihatleri ben sana verdim.)

ay + ilig ķutı+ø : ey devletli hükümdar!

bu ay toldı aydı **ay ilig ķutı**

mini tuttı ol ig angar yok otı (1070)

(Ay Toldı: "Ey devletli hükümdar! Beni devası olmayan bir hastalık yakaladı." dedi.)

ay + sığun+ø : ey dağ keçisi (gibi insan!)

içindetatıg bolmasa ol ķağun

anı taştın atğu bolur **ay sığun** (5111)

(Ey dağ keçisi gibi insan! İçinde tadı yoksa, o kavunu kaldırıp atmak icap eder.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
575	%61.56	%1.20

-6. /aya + ...+Ø/

aya + til ıdısi+Ø : ey dil sahibi

biliglig bilig birdi tilke bışığ

aya til ıdısi küdezgil başığ (168)

(Bilgili, dil için özlü bir söz söyledi; ey dil sahibi! Başını gözet.)

aya + er atanmış biliglig bügü+Ø : ey mert tanınmış bilgili hâkim!

aya er atanmış biliglig bügü

köngül sırrı artuğ katığ kızlegü (2689)

(Ey mert tanınmış bilgili hâkim! Gönül sırrı çok sıkı saklanmalıdır.)

aya + köngli tüz+Ø : ey kalbi doğru!

negü tutayın men sanga emdi söz

şamug söz seningde **aya köngli tüz** (3279)

(Ey kalbi doğru! Ben sana şimdi ne söyleyeyim? Söylenecek sözlerin hepsini sen biliyorsun.)

aya + kutluğ er+Ø : ey mutlu insan!

oğulka tişi al kıızığ erke bir

sakınçsız tirilgil **aya kutluğ er** (4507)

(Ey mutlu insan! Oğula kız al, kızını ere ver; ömrünü dertsiz geçir.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
89	%9.52	%0.18

-7. /**ya** + ...+Ø/

ya + rab+Ø : ey Rabb(im!)

usanma uğıtması ğaflet usı

bu ğaflet usındın küdezgil **ya rab** (5271)

(Gafil olma, ğaflet uykusu seni uyutmasın; ey Rabbim! Beni bu ğaflet uykusundan koru.)

ya + rab+Ø : ey Rabb(im!)

ya rab oğguru bir mini ay idim sen

süre ıdmağıl men köngölñi arıttım (6563)

(Ey Rabbim! Beni uyandır; sen Rabbimsin, beni kovma, ben gönlümü temizledim.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%0.32	%0.006

-8. /**ay** + ...+A/

Bu tür yapılarda seslenme ünlemleriyle birlik oluşturan seslenmeler / seslenme grupları, daha fazla vurgulanmak amacıyla üzerine bir de seslenme bildiren ek / edat alırlar⁵⁵.

ay + köngli king+e : ey geniş yürekli (insan!)

barıp tuş angar sen ya kelsün sanga

yüzüñ körsüñi bir **ay köngli kinge** (4987)

(Gidip, onunla buluş, ya da o sana gelsin; ey geniş yürekli insan! O, senin yüzünü bir defa görsün.)

⁵⁵ALYILMAZ, Cengiz, Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Erzurum, 1998, s. 35-43.

ay + odğurmuş+a : ey Odğurmuş!

ayur emgeding sen **ay odğurmuşa**

yağın bu yirke özüng kelmışe (5039)

(O, "Ey Odğurmuş! Yaya olarak buraya kadar gelmekle çok büyük zahmetlere katlandın." dedi.)

ay + kılkı tüz+e : ey hareketleri düzgün (insan!)

men aşnu barayın seningdin oza

sen akru udu kel **ay kılkı tüz**e (5966)

(O, "Ben önceden acele gideyim; ey hareketleri düzgün / temiz kalpli insan! Sen yavaşça arkadan gel." dedi.)

ay + ögdülmiş+e : ey Ögdülmiş!

yana aydı ilig **ay ögdülmiş**e

bilig bilgüçiler neteg bilmişe (1815)

(Hükümdar tekrar "Ey Ögdülmiş! Peki, bilgi sahibi olanlar bunu nasıl elde ederler." dedi .)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
15	%1.60	%0.031

-9. /ay + ...+°m/

ay + mungsuz idi+m : ey müstağni / yüce Tanrım!

ay mungsuz idim sen bu munluğ kuluğ

suyurkap keçürgil yazukın kamuğ (28)

(Ey yüce Tanrım! Sen bu muhtaç kulun bütün günahlarını şefkatle affet.)

ay + bağırsak mangu idi+m : ey inandığım, merhametli Rabbim!

ayur **ay bağırsak mangu idim**

katıgılık yirinde sığıngu idim (3052)

(Sonra "Ey inandığım, merhametli Rabbim! Ey müşkül anlarda sığındığım Rabbim!" dedi.)

ay + ögdülmişi+m : ey Ögdülmişim!

hakiqat munı bil **ay ögdülmişim**

ayayın sanga men özüm bilmişim (4803)

(Ey Ögdülmişim, ben sana kendi bildiklerimi söyleyeceğim; sen bunları hakikat bil.)

ay + körklüg yüzü+m : ey güzel yüzlüm!

mungar mengzetü keldi emdi sözüm

eşitgil munı sen **ay körklüg yüzüm** (5776)

(Şimdi buna benzer bir sözüm var; ey güzel yüzlüm! Onu dinle.)

ay + kadaşı+m : ey kardeşim!

ayur **ay kadaşım** manga bak turup

üdiklerim uçsun yüzüngni körüp (6300)

(Ey kardeşim, kalkıp bana bir bak, yüzüntü göreyim de hasretim dinsin dedi.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
48	%5.13	%0.10

-10. /aya + ...+°m/

aya + çın vefalığ bağırşak ıdı+m : ey gerçek, vefalı, merhametli Tanrım!

aya çın vefalığ bağırşak ıdim

seningde bağırşak adın bulmadım (3771)

(Ey gerçek, vefalı, merhametli Rabbim! Senden daha merhametli başka birini bulamadım.)

aya + mengü mungsuz ıdı+m : ey ebedî, ihtiyacı olmayan Tanrım!

aya mengü mungsuz ıdim sen uluğ

sen ök yarlıkağıl bu mungluğ kuluğ (6508)

(Ey ebedî, ihtiyacı olmayan Tanrım! Sen büyüsun, bu muhtaç kulunun günahlarını bağışla.)

Metin içindeki sayısı	Seslenme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.21	%0.004

2.2. Özne Hâli

Özne hâli, cümlede özne görevindeki isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu ile fiil / yüklem fiil arasındaki ilişkiyi sağlar. Özne hâli Kutadgu Bilig'de /+ø/ ve /+A/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Özne hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
18386	%38.66

-1. /+ø/

Bir ismi özne bloku hâline (cas sujet) (ÖB) koymak için STT'nde hususî bir morfem yoktur. Diğer bir ifade ile bu morfem işaretli (+ø)'dir. Dilin tarihî gelişmesi içinde **kişi** bir ek zamirle (+şh+) yüklem sonunda genel olarak ifade edildiğinden, isim (İ) veya zamir (z) olarak cümlede yer alan özne bloku (ÖB), bir

açıklayıcı (appozitif) durumundadır. Açıklayıcı durumdaki özne bloku gerekiyorsa sırasıyla üzerine katma edatı (dA) ile soru yönlendiricisi (mI) de alır: Fonetik dilde özne bloku (ÖB) ile yüklem bloku (YB) arasında diğerlerine nispetle uzun bir durak bulundurulur⁵⁶.

bağırsak kişi+Ø : samimi insan

negü tir eşitgil **bağırsak kişi**

bağırsaklık ol kör kişilik başı (1357)

(İçten bağlı olan samimi insan ne der, dinle; insanlığın başı bu samimiyettir.)

ilig+Ø : Hükümdar

ilig aydı uktum eşittim bu söz

taşı bir söz aytur seningdin bu öz (2526)

(Hükümdar, "Bunları dinledim, anladım, sana bir şey daha soracağım." dedi.)

bayat+Ø : Tanrı

sebeb bolğıl emdi manga eğgüke

bayat birge eğgü sanga ay böke (3264)

(Bugün bana iyilik yapmam için bir sebep ol; ey pehlivan! Tanrı sana da bunun karşılığını verir.)

ögdülmiş+Ø : Ögdülmiş

bitig türdi badı öze tamğalap

sunup birdi **ögdülmiş** aldı ulap (3275)

(Mektubu katladı, bağladı ve üzerini mühürleyerek uzattı; Ögdülmiş gelip, elinden aldı.)

⁵⁶GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Değerleri*, Erzurum, 1982, s. 141; Ayrıca bk. UZUN, N. Engin, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara, 1998, s. 132-137.

bilge+ø : bilge / arif

bu **ķorkınç** için **bilge** dünya **ķodup**

ajun tezgini yūgrür emgek yūdüp (6154)

(Bilge bundan korktuķu için dünyayı bırakıp, zahmeti tercih ederek dünyayı dolaşır durur.)

Metin içindeki sayısı	Özne hâlini ifade eden diğerv görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
18358	%99.84	%38.60

-2. /+A/

oğğurmuş+a : Odgurmuş

ögdülmiş+e : Ögdülmiş

ayıttı ķadaşların **oğğurmuşa**

esen tip haber birdi **ögdülmişe** (3302)

(Odgurmuş akrabalarını soruşturdu; Ögdülmiş onların sağ ve sâlim olduklarını söyledi.)

ögdülmiş+e : Ögdülmiş

turup ķoptı yundı kör **ögdülmişe**

namazın yetürdi oķıp bilmişe (4894)

(Ögdülmiş kalkıp abdest aldı; namazını kıldı ve duâ etti.)

ögdülmiş+e : Ögdülmiş

oğğurmuş+a : Odgurmuş

selam ķıldı ötrü kör **ögdülmişe**

yanut birdi yandru kör **oğğurmuşa** (5683)

(Ögdülmiş ona selâm verdi, Odgurmuş da buna mukabelede bulundu.)

Metin içindeki sayısı	Özne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
28	%0.15	%0.058

2.3. Belirten Hâli

Belirten hâli, isim tamlamalarında belirten ile belirtilen arasındaki ilişkiyi sağlar. Bu hâl Kutadgu Bilig'de /+ø/, /+KA/, /+TA/, /+Ing+TA/, /+°G/, /+(n)Ing/, /+TIn/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Belirten hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
6873	%14.45

-1. /+ø/

Bireşimli (*synthetique*) bir dil olan Türkçe anlam öğelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev öğelerini de sürekli, anlam öğelerinden sonra getirdiği için bunların büyük bir çoğunluğunu eklemiştir. Ekleme gerçekleştirilirken, dillerin gelişmesini sürekli etkileyen **kolaylık** (*economie*) ve **anlaşılabilirlik** (*comprehensibilite*) kanunları⁵⁷ gereği bu görev öğeleri zaman zaman oldukça aşınmış bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diğer görev ve anlam öğelerine bırakarak düşmüşler veya daha başlangıçta işaretli bir öge karşısında **işaretsiz** (*non-marque*) kalmışlardır.⁵⁸

Ekonomi ve kolaylık kanunu hükümlerine mümkün olduğu kadar uyan Türkçe, hemen hemen her paradigma kümesinde bir işaretsiz (ø) morfeme yer vermiştir ve bu işaretsiz (ø) morfem ekseriyetle kendi paradigma kümesinde kullanılma frekansı en yüksek olduğu için en az enformasyon taşıyan morfemdir⁵⁹.

kitab+ø atı : kitab(ın) adı(nı)

kitab atı urdum kutadğu bilig
kutadsu okıgılıka tutsu elig (350)

⁵⁷GEMALMAZ, Efrasiyap, age., s. 28.

⁵⁸GEMALMAZ, Efrasiyap, STT'nde İşaretsiz /ø./ Görev Öğeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Erzurum, 1996, s. 1-4.

⁵⁹GEMALMAZ, Efrasiyap, age. s. 160.

(Kitab(ın) adı(nı) Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstereyim.)

bu ay toldı+ø hâlin : bu Aytoldı(nın) hâlin(i)

bu ay toldı hâlin eşitti ilig

ölüm tutgağı ig tegürmiş elig (1067)

(Hükümdar Ay Toldı'(nın) hâlin(i) işitti; ölümün öncüsü olan hastalık onu eline geçirmişti.)

bu begler+ø işi : bu beyler(in) işi

köni bolmasa işte işçi başı

kamuğ egri boldı bu **begler işi** (2210)

(Hizmetkârların başı olan vezir, doğru hizmet etmezse beyler(in) işi hep eğri olur.)

bu bürk ev+ø içi : bu kubbe ev(in) içi

karangku titigsig **bu bürk ev içi**

yaruttı yaşıq birle erklig küçi (3723)

(Bu kubbe ev(in) içi balçıktan yapılmıştır ve karanlıktır; onun hâkim kudreti bunu güneş ile aydınlattı.)

dünya+ø hâli yorıķı yolu : bu dünya(nın) hâli, tavrı ve yolu

bu ol **dünya hâli yorıķı yolu**

kişike katılmak tilese kalı (4678)

(Eğer insanlar arasına karışmak istersen, bu dünya(nın) hâli, tavrı ve yolu budur.)

kişi+ø ödrümi : insan(lar)ın seçkini

asığlıķ kişi ol **kişi ödrümi**

bağırsak kişi ol budun ködrümi (6102)

(İnsan(lar)ın seçkini faydalı olan insandır; halk nazarında itibarlı kimse merhametli olan insandır.)

EKLEME: Türkçe'nin morfonetik yapısına, neticede ses ve hece hatta morphem düşmeleriyle sonuçlanan çeşitli ses hadiselerine yön veren ekonomi ve kolaylık kanunu mana blokları seviyesinde de tesirini göstermektedir. Silme (Suppression) adı verilen bu hadiseye bağlı olarak metin seviyesindeki mana bloklarında, verici tarafından alıcının 1/1 ihtimalle bildiği kabul edilen mana blokları cümlelerin yapısından silinebilir⁶⁰:

dünya+ø hâli (dünya+ø) yorıkı (dünya+ø) yolu : bu dünya(nın) hâli,
(bu dünya(nın)) tavrı ve (bu dünya(nın)) yolu

bu ol dünya hâli yorıkı yolu

kişike katılmak tilese kalı (4678)

(Eğer insanlar arasına karışmak istersen, bu dünya(nın) hâli, (bu dünya(nın)) tavrı ve (bu dünya(nın)) yolu budur.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6132	%89.21	%12.89

-2. /+KA/

san+ga ø+ø : senin (kudretin)

bar erse yazukum kına erk sanga⁶¹

yok erse yüzüngni karartma manga (639)

(Kusurum varsa cezalandır, kudret senin (kudretin)dir; kusurum yok ise bana küsme.)

⁶⁰GEMALMAZ, Efrasiyap, age., s. 155-156.

⁶¹ Herat nüshasında "sangğa" şeklinde.

san+ga erk elig : senin (hiç bir) kuvvet ve hâkimiyetin

kişiler öze yok **sanga erk elig**

özüng yıgsa sen bolsa atıng silig (3440)

(İnsanlar üzerinde de senin (hiç bir) kuvvet ve hâkimiyetin yok ki, onu kötüye kullanmayasın ve temiz nâm kazanasın.)

san+ga bu eğgü kılıklar bu eğgü yanga : senin bu iyi hareketler(in ile) bu iyi ahlâkı(nı)

bayat arturu birsü ilig **sanga**⁶²

bu eğgü kılıklar bu eğgü yanga (5082)

(Ey hükümdar! Tanrı senin bu iyi hareketler(in ile) bu iyi ahlâkı(nı) daim etsin ve artırsın.)

buğun+ka başı : halkın başı

buğunka başı sen ay ilig bu kün

buğunuğ küdezgıl oduğ tur ögün (1436)

(Ey hükümdar! Sen bugün halkın başısın; halkı gözet, aklını başında tut, uyanık ol.)

arслан+ka ... başı : arslan(lar)ın başı

kalı bolsa **arslanka** ıt başı

ol arslan bolur barça ıt saķışı (2048)

(Eğer arslanların başı it olursa, o arslan(lar)ın hepsi köpek gibi olur.)

il+ke bağı beki : memleketin bağı ve kilidi

iki neng turur **ilke bağı beki**

biri saķlık ol bir törü il köki (2015)

(Memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibarettir; biri ihtiyatlılık, biri kanun; bunlar esastır.)

⁶² Herat nüshasında "sangga" şeklinde.

bu söz+**ke** tanuķı : bu sözün tanıķı

bu sözke tanuķı bu şa^cir sözi

bu şa^cir sözi sözke ķattı tuzı (711)

(Şâirin şu sözü bu sözün şahididir; şâir sözü söze tuz katmıştır.)

er+**ke** adaş ķoldaşı : erin arkadaş ve ahibâbı

telim bolsa **erke adaş ķoldaşı**

yağıldı atı ilke itti işi (3409)

(Bir kimsenin arkadaş ve ahibâbı ne kadar çok olursa, onun adı o kadar memlekette yayılır ve işi yoluna girer.)

ķişi+**ke** bilig+ø : insanın bilgi(si)

kingeşe kingür ol **ķişıke bilig**

kingeşe bilig kirse yetlür elig (5657)

(Danışırsa, insanın bilgi(si) genişler; eğer bu danışmaya bilgi de katılırsa, o iş, tereddütsüz elde edilir.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
74	%1.07	%0.15

-3. /+TA/

bular+**da** birisi : bunlardan birisi

bularda birisi bu til yalğanı

munıngda basası sözüğ kıyğanı (338)

(Bunlardan biri yalan söylemektir; ikincisi verilen sözden dönmektir.)

ay er+**de** başı : ey erin başı / insan(lar)ın ileri geleni

tiler erdim emdi sini teg kişi

bayat birdi arzu ay **erde başı** (752)

(Ben de şimdi senin gibi bir insan arıyorum; ey insan(lar)ın ileri geleni, Tanrı dilediğimi verdi.)

kişi+**de** talu : insan(lar)ın seçkin(i)

uvutluğ kerek beg **kişide talu**

uvutluğ kılınç irilmez tolu (2005)

(Bey hayâ sahibi ve insan(lar)ın seçkin(i) olmalı; hayâ sahibinin tavır ve hareketleri eksilmeyen bir bütündür.)

er+**de** baş : (ey) erkek(ler)in ileri gelen(i)

kim evlik alayın tise törtte taş

adın almaz evlik aya **erde baş** (4486)

((Ey) erkek(ler)in ileri gelen(i)! Evlenmek isteyen kimseler şu dört nevi kadın ile evlenirler.)

kişi+**de** yavuzrakı : insan(lar)ın kötüsü

kişide yavuzrakı yalğan bolur

yavuzda yavuz va^cde kıyğan bolur (5077)

(Yalancı, insan(lar)ın kötüsüdür; kötülerin kötüsü ise verdiği sözden dönen kimsedir.)

bu üç iş+**te** ... kişisi : bu üç işin çalışan(lar)ı

bu üç işte bolsa **kişisi** köni

buğun inçke tegdi yarudı küni (5332)

(Bu üç işin çalışan(lar)ı doğru olursa, halk huzura kavuşur, onların günü aydın olur.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
108	%1.57	%0.22

-4. /+Ing+TA/

mu+n+ing+da biri : bunlardan biri

ilig aydı edgü iki türlü ol

muningda biri çın tutar edgü yol (872)

(Hükümdar iyi insan iki türlü olur dedi; bunlardan biri doğrudan doğruya iyilik yolunu tutar.)

an+ing+da basası : onun sonrası

aningda basası bu odğurmuş ol

munı ʿakıbet tip özüm yörmiş ol (357)

(Onun sonrası / ondan sonra gelen Odğurmuş'tır; onu ben âkıbet olarak aldım.)

mu+n+ing+da narusı : bunun dışındakiler

bu ol atka tegmiş tapuğ kılguçı

muningda narusı uda birgüçi (4147)

(Asıl devlet hizmetinde olan hizmetkârlar bunlardır; bunların dışındakiler ise (bunlara) tâbi olurlar.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%0.13	%0.018

-5. /+°G/

söz+üg kıyganı : (verilen) sözün kıyımı / tutulmaması

bularda birisi bu til yalğanı

munıngda basası **sözüg kıyganı** (338)

(Bunlardan biri yalan söylemektir; ikincisi ise (verilen) sözün tutulmamasıdır.)

ķamuğ mü³min+ıg ... tözü : bütün müminlerin hepsi(ne)

ķamuğ mü³minıg sen **tözü** yarlıķa

yarıńķı beķadın bu kūn kıl lıķa (397)

(Sen, bütün müminlerin hepsi(ne) de mağfıret et; yarınkı beka âleminden didârını bana bugün göster.)

bular+ıg ... birin : bunların (her) birin(i)

bularıg idı keç talula **birin**

ķalı tuşsa tengsiz ökünme yarın (2929)

(Bunların (her) birin(i) çok iyi seç; uygunsuz kimseler seçilirse, yarın pişman olma.)

könglin ol eğgü ķışı+g : (bu) iyi ķışının gönlünü

baķa ķördi ilig ķör ögdülmişig

tüşük ķördi **könglin ol eğgü ķışig** (6226)

(Hükümdar Ögdülmiş'e dikkatle baktı ve (bu) iyi insanın gönlünü kederli gördü.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
8	%0.11	%0.016

-6. /+(n)Ing/⁶³

olar+ning yüzün : onların yüzün(ü)

uluğ künde körkit olarning yüzün

elig tuttaçı kılğıl edgü sözün (32)

(Ulu günde onların yüzün(ü) göster, şefâatlerini bana yardımcı kıl.)

bağırsak kişi+ning sözi ... savı : samimi insanın sözü(nü) (ve) öğüdü(nü)

bağırsak kişining sözi tut savı

bu söz sav sanga bolğa devlet avı (1358)

(Samimi insanın sözü(nü) (ve) öğüdü(nü) tut; bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.)

men+ing işime : benim işime

et öz can yuluğlar mening işime

du^ca arturur bu keçer yaşıma (3059)

(Benim işim için / uğrunda tenini, canını feda ediyor ve bu fâni hayatımda bana çok dua kazandırıyor.)

öküş yigililer+ning aşı : çok yiyenlerin yemeği

öküş yigililerning aşı yig bolur

aşı yig kişi tutçı iglig bolur (4614)

⁶³Aslında ekin *[(n)In]* yalnız vokalle başlayan şekillerinin bulunduğu, konsonantla başlayan şekillerindeki *n*'yi ekin, hece bölünmesi neticesinde zamirden aldığı (*me-niñ*, *se-niñ* misallerinde olduğu gibi) anlaşılmaktadır. *n*'li şekiller ortaya çıktıktan sonra daha çok kullanılmaya başlanmış ve zamanla vokalle başlayan şekillerin de yerine geçmiştir. Diğer Türk şivelerinde bugün *n*'li şekil kullanılmaktadır. Batı Türkçesinde ise vokalli ve *n*'li şekiller intizamla yan yana kullanıla gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1983, s. 230; Türkçenin asıl belirten / niteleyen / tamlayan (genitif) hâli eki olan *(n)Ing* > ...> ...> *(n)Ing* ~ *(n)In* ekinin başındaki *n* sesi, iyelik 3. şahıs eki *+/n+/* değil; birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleri (*bi+n*, *si+n*)'nin sonunda bulunan ve hece bölünmesi sırasında belirten / niteleyen / tamlayan (genitif) hâli eki ile birlikte aynı hece içinde yer alıp sonra da bu ekle birleşen / kalıplaşan *[(n)+Ing]* > ...> ...> *(n)+Ing* ~ *[n]+In* arkaik teklik eki *+/n/*'dir. bk. ALYILMAZ, Cengiz, Zamir *n*'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 403-415.

(Çok yiyenlerin yemeği hazmolunmaz; yemeği iyi hazmedemeyen kimseler daima hasta olur.)

ata+ning ana+ning ölümü : babanın, ananın ölümü

ataning ananing ölümü tükel

oğul kızka pend ol uqup özke al (5158)

(Babanın, ananın ölümü çocuklar için tam bir nasihattir; bunu anlayıp benimse.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de /+(n)Ing/ belirten hâli ekinin vezin, kafiye, vurgu vb. endişelerle /+(n)I(ng)/ şeklinde kullanıldığı da görülür:

beg+i(ng) atı : beyi(n) adı

buğun inçke tegse ilig tegmese

begi atı edğün yağılsa basa (2180)

(Halk huzura kavuşsun, kimse ona el uzatmasın; beyin adı iyilik ile dünyaya yayılsın.)

kul+i(ng) asğinga : kulu(n) faydasına

kirür ötrü emgek begi tapğinga

ol emgek tusulur **kuhi asğinga** (2906)

(Böylece beyinin hizmetine onun emeği geçer ve bu emek kulun faydasını temin eder.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
528	%7.68	%1.11

-7. /+TIn/

bu yalnguzlukum+**dın** ... yası :

bu yalnguzlukumdın manga yası yok

et öz din esenin munın buldum ok (3359)

(Bu yalnızlığımın bana zararı yoktur; ten ve din sıhhatini ben burada buldum.)

an+**dın** eti kanını : onun etini ve canını / etine ve canına

bağışlasu tengri anıng canını

koratmasu **andın eti kanını** (6239)

(Tanrı onun canını bağışlasın, onun etine ve kanına bir hâlel getirmesin.)

Metin içindeki sayısı	Belirten hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
14	%0.20	%0.029

2.4. Belirtilen Hâli

Hemen bütün Türk lehçelerinde ve bu lehçelerin ağızlarında, **belirtisiz isim tamlamaları**; Türkçenin temel dizimini düzenleyen "**belirten / niteleyen öge**; bir anlam ögesi ise **belirttiği / nitelediği anlam ögesinden önce**, bir görev ögesi ise **belirttiği / nitelediği anlam ögesinden sonra getirilir**"⁶⁴ kuralına uygun olarak; önce niteleyen öge olan anlam ögesi **tamlayan isim**; sonra da, **nitelenen öge** olan anlam ögesi **tamlanan isim** sırası üzerine kurulur. Ancak bu dizimde, Türkçenin de uymakta büyük bir dikkat gösterdiği "**anlam vy görev / ulam (kategorileri) değiştiren öge işaretlenir**" şeklinde ifade edeceğimiz bir dil genelcesine uyulmadığı gözlenir. Şöyle ki, niteleyen öge durumunda olan tamlayan isim, sıfat anlamına geçtiği halde işaretsiz kalmaktadır. Bir dilde eksilteli yapıların bulunması doğal karşılandığı için bunda garipsenecek bir durum yoktur. Ancak, ulam değiştirmeyen yani isim ulamında kalan tamlanan isim

⁶⁴GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, Erzurum, 1995, s. 1-9.

/+TA+/ > /+TI+/ > /+sI+/ > /+zI+/ > /+rI+/ > /+yI+/ > /+ø+/ > /+øø+/, tamlanan ekiyle işaretlenmektedir⁶⁵.

Kutadgu Bilig'de belirtilen hâli kategorisi /+ø/, /+(s)I/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Belirtilen hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
6873	%14.45

- 1. /+ø/

kişide talu+ø : insan(lar)ın seçkin(i)

uvutluğ kerek beg **kişide talu**

uvutluğ kılınçı irilmez tolu (2005)

(Bey hayâ sahibi ve insan(lar)ın seçkin(i) olmalı; hayâ sahibinin tavır ve hareketi eksilmeyen bir bütündür.)

yağıng sü+ø : düşmanın asker(i)

yağıng sü telim tutsa azrak sening

tokışka ivinme yarağ kör anıng (2359)

(Eğer düşmanın asker(i) çok, seninki daha az ise, savaş için acele etme ve ona göre tedbir al.)

tilek+ø ... mening : benim dileğ(im) / isteğ(im)

yanut birdi odğurmuş aydı sening

tileking bu erse **tilek yok mening** (4023)

(Odgurmuş "Senin istediğin bu ise buna karşı benim herhangi bir dileğ(im) / isteğ(im) yok." dedi.)

⁶⁵GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçedeki Tamlanan Eki /+TA+/ > /+TI+/ > /+sI+/ > /+zI+/ > /+rI+/ > /+yI+/ > /+ø+/ > /+øø+/ Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, Erzurum, 1997, s. 1-6. Ayrıca bk. GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'de Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Erzurum, 1993, s. 1-5; ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1994, s. 53.

bir ıdı+ø+m : bir (olan) Tanrı+ø+m

bilir sen bu sözler köni sözledim

sanga edgü kıldum bilir **bir ıdı** (3501)

(Bunları doğru söylediğimi takdir edersin; Tanrım bilir ki, senin iyiliğini istedim.)

devlet kıpuğ+ø : devlet kapı(sı)

bu kıul küng at adğır bu yir suv kımuğ

iligdin tegip açtı **devlet kıpuğ** (5781)

(Bu kul cariye, at, aygır ve bütün bu yer, su, hükümdardan geldi ve sana devlet kapı(sı) açıldı.)

EKLEME I: Kutadgu Bilig'de belirtili isim tamlamalarının yapımında kullanılan belirtilen hâli ekleri /+(s)I/ ve /+ø/ nin (vezin ve kafiye endişesiyle) birbirine paralel kullanıldıkları da görülür:

kişi ağıruk+ı ... bu boğuz+ø : insan(ın) eşyası ve boğaz(ı)

kişi ağırukı bolmasa **bu boğuz**

kişi önmezi ol bu ağıruk boğuz (3667)

(Keşke insan(ın) bu eşyası ve boğaz(ı) olmasa; bu eşya ve boğaz insanın vazgeçemediği şeylerdir.)

köngül+ø til+ø kılınç+ı kımuğ kılkı+ı : gönül(ü) dil(i) bütün hareketleri

negü tir eşitgil köni köngli tüz

köngül til kılınçı kımuğ kılkı uz (5509)

(Gönl(ü), dil(i), hareketleri doğru dürüst olan insan ne der, dinle.)

EKLEME II: Belirtilen hâli ekinin bazen üzerine geldiği anlamlı elemanla birlikte işaretli morfemle (ø) karşılaştığı da görülür:

kiming (neng)+ø : kimin (şeyi)

ol üç neng **kiming** bolsa keldi kutı

bu üç neng kiming bolsa yitti atı (1676)

(Bu üç şey kimin (şeyi) olsa, saadet onundur; bu üç şey kimin (şeyi) olsa, onun adı mahv olur gider.)

Metin içindeki sayısı	Belirtilen hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
529	%7.61	%1.11

-2. /+(s)I/⁶⁶

ata+sı : (onun) abası

öz+i : (onun) özü

bu işni ilig minde yigrek bilür

atası beg erdi **özi** beg turur (1936)

(Bu işi hükümdar benden daha iyi bilir; babası bey idi, kendisi de beydir.)

bu il kend beg+i : bu memleket beyi

negü tir eşitgil **bu il kend begi**

uğuşka biligke yetürmiş ögi (216)

(Anlayış ve bilginin ne olduğunu bilen bu memleket beyi ne der, dinle.)

⁶⁶/+(s)I/ görev elemanı şimdiye kadar genellikle 3. şahıs iyelik eki olarak değerlendirilmiştir. bk. ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1983, s. 221-226; TEKİN, Talat, Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, Sayı: 7-8, Ağustos 1980, s. 10-17; GÜLSEVİN, Gürer, Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı, *Türk Dili*, Sayı: 466, Ankara, 1990, s. 165-172; GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 12-15; GÜLENSOY Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 385-386; BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 111-113; ÖZKAN, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 129-130; KAHRAMAN, Tahir, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekimi Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 278-298.

yüz+i körk+i : (onun) yüzü, güzelliği

yüzi körki körklüg ne yaşı kiçig

ķamuğ edgölükke anıngdın keçig (1851)

(Yüzü, görünüşü güzel, yaşı gençtir; her türlü iyiliğe onunla ulaşılır.)

söznüng iç+i hem taş+ı : sözün içi(ni) ve dışı(nı)

yana bilse **söznüng içi hem taş**

itilse anıng ötrü tüzmiş işi (2601)

(Onun işlerinin düzelebilmesi için, elçinin bir de söz(ün) içini ve dışı(nı) bilmesi gerekir.)

kişi edgü+si : insan(lar)ın iyisi

negü tireşitgil **kişi edgüsi**

bu edgü bile yağmış atı küsi (3429)

(İyilik ile nâm ve şöhret kazanmış olan, insan(lar)ın iyisi ne der, dinle.)

EKLEME: Belirtilen hâli eki /+(s)I/, (vezin, kafiye vb. endişelerle) Kutadgu Bilig'de /+**I+sI**/ şeklinde de kullanılmıştır. Bu kalıplaşma⁶⁷ olayıyla (hep+i+si, çok/ğ+u+su, kim+i+si bir+i+si vd. örneklerinde görüldüğü gibi) STT'nde de karşılaşmak mümkündür:

bir+**i+si** : birisi

bir+**i+si** : birisi

birisi iveklik **birisi** saran

üçünçi buşılık serin öz tiren (2061)

(Birisi acelecilik; birisi cimrilik ve üçüncüsü de hiddettir; bunlara karşı mukavemet et, mağlûp olma.)

⁶⁷KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 35-39.

olarda bir+**i+si** : onlardan biri

olarda birisi tiler yüz suvı

angar yüz suvı kılgu kansa kıvı (5516)

(Onlardan biri şeref için çalışır; onu, şeref vermek suretiyle tatmin eder.)

Metin içindeki sayısı	Belirtilen hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6344	%92.30	%13.34

2.5. Nesne Hâli

Kutadgu Bilig'de nesne hâli, isim ve isim soylu kelime veya kelime gruplarının üzerlerine /+ø/, /+KA/, /+tapa/, /+TA/, /+°G/, /+I/, /+nI/, /+°n/, /+TIn/, /+Ing+TIn/, /+tip/, /+GAR/ görev elemanları getirilerek ifade edilmiştir.

Nesne hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
8488	%17.84

-1. /+ø/

minde söz+ø+ø+ø : benim söz(ümü)

uğır erding erse tur aç emdi köz

eşitmedig erse eşit **minde söz** (83)

(Uyuyor idi isen şimdi kalk, gözünü aç; şimdi benim söz(ümü) dinle.)

ajun+ø : dünyay(ı)

yaşık boldı törting yaruttı **ajun**

yakışsa yaruttur bakışsa özün (134)

(Dördüncüsü güneştir, dünyay(ı) aydınlatır; yaklaşanları, karşısına gelenleri ışığı ile aydınlatır.)

bitigim+Ø : mektubum(u)

bitigim okısun sözüm tutsunı

ölümke anunsun işin itsüni (1498)

(Mektubum(u) okusun, sözümü tutsun; ölüme hazırlansın ve işini ona göre tanzim etsin.)

bu °alem+Ø : bu âlem(i)

levh-u kalem+Ø : levh ile kalem(i)

törütmezde aşnu bayat **bu °alem**

törütti yorıttı bu **levh-u kalem** (2227)

(Tanrı bu âlem(i) yaratmadan önce, levh ile kalem(i) yaratmıştır.)

yaşıl kök+Ø : yeşil göğ(ü)

kün ay+Ø : güneş ve ay(ı)

yaşıl kök yarattı yaruttı **kün ay**

kara tün yaruğ kün sakışlıg yıl ay (3193)

(Mavi göğ(ü) yarattı, güneş ve ay(ı) aydınlattı; karanlık gece ve aydınlık gündüz, yıl ve ay hesabını bulmak içindir.)

bu sözler+Ø : bu sözler(i)

barayın men emdi iligke turup

ayayın **bu sözler** sevinsün uçup (5008)

(Ben şimdi kalkıp hükümdarın yanına gideyim, bu sözler(i) ona söyleyeyim; duysun da sevinsin.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5170	%60.96	%10.87

-2. /+KA/

ajun+**ka** : dünyayı

bu kün toĝdı ilig bu kılķı bile
yarudı **ajunķa** kün ay teg yala (415)
(Hükümdar Kün Togdı, böylece bu tabiatı ile, güneş ve ay gibi parlayarak,
dünyayı aydınlattı.)

yarın+**ka** : yarını

bu künke yarın bar ayutĝu küni
yarınķa saķınsa yoriĝıl köni (5309)
(Bugün için yarın bir hesap günü vardır; yarını düşünerek doğru hareket et.)

işin+**ge** : işini

devat ķoldı kaĝıd bitidi bitig
bitig birle itti **işinge** itig (3187)
(Hükümdar hokka ve kâĝıt istedi, mektup yazdı; mektup ile işini düzene
koydu.)

begin+**ge** : beyini

baĝırsak kerek ķul **beģinge** açır
anı ötrü begler açınsa tegir (4081)
(Kul sadık olmalı ve her zaman beyini korumalıdır; ancak böyle kullara
beylerin ihsanda bulunmaları doğru olur.)

neteglik+**ke** : nasıl olduğunu

neteglikke kirme küdezigil köngül
baringa bütün bolĝıl amrul amul (26)
(Nasıl olduğunu arama, gönlünü gözet; varlığına inan, sükûn ve huzura
kavuş.)

ķamuē iş+ke : her işi

tükel bilse erdem bitise bitig

ķamuē işke bilgin bu ķılsa itig (2482)

(Bütün faziletlere sahip olmalı ve kalem sahibi bulunmalıdır; her türlü işi bilgisi ile yürütmelidir.)

ölüm+ke : ölümü

usanma **ölümke** saķınma uzun

busuēdın çıkar teg çıkar ödsüzün (4826)

(Gâfil olma, ölümü uzak sanma; onu, beklemediēin bir anda pusudan çıkan bir düşman gibi karşında bulursun.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diēer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
382	%4.50	%0.80

-3. /+tapa/

men aymış bu sözler **+tapa** : benim söylediēim bu sözleri

baķa kör **men aymış bu sözler tapa**

ķın erse berü kelgil andın ķopa (3260)

(Benim bu söylediklerimi gör / söylediklerime dikkat et; doğru ise oradan kalk, buraya gel.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diēer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.01	%0.002

-4. /+TA/

elig saķıřın**+da** : el hesabını

elig saķıřında keçer erse sen

kerek hendese saķıřı tutsa sen (2783)

(El hesabını öğrendikten / geçtikten sonra, hendese hesabını ele alman gerekir.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
22	%0.25	%0.046

-5. /+°G/

olar+ıg : onları

bu kün kim okısa **olarıg** bilir
angar ötgünür andın edgü kelir (259)
(Bugün bu kitapları kim okusa, onları tanır; onlara benzemeye çalışır ve bundan kendisine iyilik gelir.)

yarar ya yaramazlar+ıg : faydalı ve faydasızları

bular ol **yarar ya yaramazlarıg**
seçip ağra tutğan köni yol arıg (4343)
(Faydalı ve faydasız şeyleri birbirinden ayırt ederek, doğru ve temiz yol tutan kimseler bunlardır.)

ögdülmiş+ig : Ögdülmiş'i

ilig bir kün ünledi **ögdülmişig**
ayur aytayın söz sen ay bilmişig (1889)
(Hükümdar bir gün Ögdülmiş'i yanına çağırdı ve: "Sana bir şey soracağım, bu konuda bildiğini söyle." dedi.)

mungar mengzer ... bu beyt+ig : buna benzeyen şu beyti

mungar mengzer emdi bu beytig okı
sözi ma^cni birle uğulğay tağı (2578)
(Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; sözü ile birlikte manası da anlaşılır.)

neçe kür kögüzler küvenür er+ig : nice cesur, mağrur ve kibirli insanı

neçe kür kögüzler küvenür erig

ölüm yirke kömdi eşüdi yirig (5212)

(Nice cesur, mağrur ve kibirli insanı ölüm yere gömdü ve üzerlerini toprak ile örttü.)

kalın barça sansız kul+uğ : bütün bu sonsuz ve sayısız kulları

yarattı **kalın barça sansız kulug**

tilemişke birdi ağırlık kamuğ (3722)

(Bütün bu sonsuz ve sayısız kulları o yarattı; dilediğine her türlü izzeti ihsan etti.)

ölüm+üg : ölümü

ölümüg unıtma anuğ tur saşın

özüngni unıtma tübüngke başın (1323)

(Ölümü unutma, her zaman hazır ol, onu hiç bir zaman hatırandan çıkarma; kendini unutma, aslını dâima göz önünde bulundur.)

bu türkçe söz+üg : bu Türkçe sözü

keyik tağı kördüm **bu türkçe sözüg**

anı aşru tuttum yaşurdum ara (6617)

(Bu Türkçe sözü yabanî geyik gibi gördüm; onu yavaşça tuttum, aldatarak kendime yaklaştırdım.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
666.	%7.85	%1.40

-6. /+I/

meningde kiğin sen negü kılğung+ı : senin benden sonra ne yapacağını

meningde kiğin sen negü kılğungı

ayayın eşitgil uķulmıř tengi (1277)

(Benden sonra ne yapacağını sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle.)

mu+n+ı : bunu

ilig aydı uķtum eşittim **muni**

taķı bir sözüm bar ayu bir anı (2880)

(Hükümdar: "Bunu dinledim ve anladım, bir sözüm daha var, onu da söyleyiver." dedi.)

atın+ı : atını

eğerledi terkin **atını** tutup

ķadařı tapa bardı evdin turup (3289)

(Atını tutup derhal eyerledi; oradan kalkıp, akrabasına doğru gitti.)

an+ı : onu

an+ı : onu

ilig aydı tengri küdezgey **anı**

şıfa birge ķolsa ķopurğay **anı** (6245)

(Hükümdar: "Onu Tanrı korusun; o isterse, şıfa ihsan ederek, onu ayağa kaldırır." dedi.)

muningda naruķı negü birgüng+i : bunlardan başka daha neler vereceğini

muningda naruķı negü birgüngi

manga sen ayıtma ayıtğıl öngi (4657)

(Bunlardan başka daha neler vereceğini bana sorma; bunu başkalarına sor.)

kızıl mengzing+i : kızıl benzini

tüşükrek körür men sening könglüngi

sarıgraķ körür men kızıl mengzingi (5686)

(Senin gönlünü biraz düşük görüyorum; pembe yüzünü de biraz sarı görüyorum.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
858	%10.11	%1.80

-7. /+nI/

Arkaik iyelik 3. şahıs eki n'nin belirtili nesne / yükleme (accusatif) hâli ekleriyle birlikte oldukça fazla kullanımı sebebiyle Türkçe'nin tarihî seyri içinde bu ekle zaman zaman birleştiği (+[n]I</+n+//+I/), işaret zamirlerinin, dönüşlülük zamirlerinin ve iyesi 3. şahıslardan farklı nesnelerin nesne hâli eki gibi kullanıldığı da görülür. Ekin iyesi 3. şahıslardan farklı nesnelerin nesne (accusatif) hâli eki olarak kullanımına daha ziyade Doğu Türkçesinde rastlanmaktadır⁶⁸.

Kutadgu Bilig'de de ekin bu şekilde kullanımına oldukça sık rastlanır:

manga birdüki suv+nı : bana verdiği suyu

başına ağıp men ol atçı kelip

manga birdüki suvnu içtim alıp (6054)

(Merdivenin başına kadar yükseldim ve o atlının gelerek bana verdiği suyu alıp içtim.)

kim+nı : kimi

köngül **kimni** sevse mün erdem bolur

ķamuğ tetrüsi ong ķoķuzu tolur (536)

(Gönül kimi severse, onun kusuru fazilet olur; bütün ters işleri doğru ve eksikleri tam görünür.)

⁶⁸ ALYILMAZ, Cengiz, Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 403-415.

mungar mengzer ... bu söz+ni : buna uygun bu sözü

mungar mengzer emdi bu sözni eşit

bu söz işke tutğıl özüngke iş it (1306)

(Şimdi buna uygun şu sözü dinle; onu daima aklında tut ve ona göre hareket et.)

yorıǵlı uçuǵlı kamuǵ neng+ni : yürüyen, uçan her şeyi

yorıǵlı uçuǵlı kamuǵ nengni kör

tutar özke iş tuş özi tengni kör (2254)

(Yürüyen, uçan her şeyi gör; her biri kendi dengini kendisine eş ve akran seçer.)

kolup birmegü neng+ni : istemekle alınmayacak şeyi

kolup birmegü nengni kolma küçün

tilep bulmaǵu neng tileme küçün (3830)

(İstemekle alınmayacak şeyi zorla isteme; aramakla bulunmayacak şeyi zorla arama.)

közün körmişing+ni : gözünle gördüklerini

telim sözni eştip eşitmez itin

közün körmişingni yitürgil katın (4102)

(Birçok sözleri duyduğun hâlde duymamış gibi davran; gözünle gördüklerini içinde sakla.)

bu mundaǵ idim+ni : böyle Rabbimi

bu mundaǵ idimni kalı sevmeyin

tilep bulǵuğa öz kalı ivmeyin (4788)

(Böyle Rabbimi nasıl sevmem; onu arayıp bulmak için nasıl çırpınıp durmam.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
349	%4.11	%0.73

-8. /+^on/

Pronominal *n*", "zamir *n*"si, "zamir ünsüzü", "iyelik zamiri *n*", "adıl *n*"si, "zamircil *n*", "zamirsel (=pronominal) *n*", "yardımcı konsonant *n*", "yardımcı ünsüz *n*", "koruma ünsüzü *n*", "türeme ünsüzü *n*" ... olarak adlandırılan ve dönüşlülük zamirlerinin, üçüncü şahıs zamirlerinin çekimleriyle birlikte, üzerine hâl kavramı ifade eden görevli dil elemanı almış isim tamlamalarında ortaya çıkan /+*n*/, bugüne kadar farklı araştırmacılar tarafından genelde "özel bir türeme ünsüzü" veya "yardımcı ünsüz" sayılmış; bazen 3. şahıs iyelik ekinin bir parçası olarak kabul edilmiş, bazen de sesteş olan diğer morfemlerle karıştırılmıştır. Ancak söz konusu /+*n*/ 'nin Türkçenin hem önceki dönemlerinde hem de günümüzde değişik lehçe, şive ve ağızlarındaki kullanımları, bu ünsüzün basit bir türeme ünsüzü veya yardımcı ünsüz olmadığını açıkça ortaya koyar niteliktedir. Zira bu ünsüz, üzerine belirtilen / nitelenen / tamlanan eki almış bir isim veya isim soylu kelime veya kelime grubunun kullanımı sırasında ortaya çıkmakta ve iyelik 3. teklik ve/vy çokluk şahıs eklerini karşılamaktadır. *n* ünsüzü, bu fonksiyonuyla Türkçenin üzerine herhangi bir hâl eki almamış tamlamalarında işaretli /+*ø*/ olarak karşımıza çıkan iyelik eki 3. teklik ve/vy çokluk şahıs eklerinin Türkçenin karanlık dönemlerinde (belki de Ana Altayca döneminde?) *n* ünsüzü ile karşılanmış olabileceğini düşündürmektedir.

... Türkçede iyesi belirli nesnelerin, nesne / yükleme (accusatif) hâli eklerinin zaman zaman işaretli /+*ø*/ olarak kullanıldıkları görülür. Üçüncü şahısların iyeliğinin söz konusu olduğu belirtili nesnelerin son sesi gibi görünen ve gerçekte iyelik eki 3. teklik ve/vy çokluk şahıs eklerini karşılayan /+*n*/ morfemi kendinden sonra gelen nesne / yükleme (accusatif) hâli ekinin işaretli /+*ø*/ kullanıldığı durumlarda, nesne hâli eki zannedilmiş ve gramer kitaplarının birçoğunda da nesne hâli ekleriyle birlikte değerlendirilmiştir⁶⁹.

⁶⁹ ALYILMAZ, Cengiz, Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 403-409.

Belirtili nesne hâlini ifade eden bir görevli eleman olarak değerlendirilen arkaik 3. şahıs iyelik eki *+n/* 'nin bu tür kullanımlarına Kutadgu Bilig'de de rastlamak mümkündür:

ağırın+n+ø : (her şeyin) pahalısın(ı)

uçuzu+n+ø : (her şeyin) ucuzun(u)

kamuğ neng tavarıg biligli kerek

ağırın uçuzun ukuğlı kerek (2802)

(Bütün eşyâ ve malları bilen, (her şeyin) pahalısın(ı), ucuzun(u) tanıyan bir insan olmalıdır.)

koşnısı+n+ø : komşusun(u)

suvı+n+ø : suyun(u)

ev almak tilese ayıt koşnısın

yir almak tilese ayıtıl suvın (4548)

(Ev almak istersen, komşusun(u) sor; yer almak istersen, suyun(u) sor.)

begining sevinçi+n+ø : beyinin sevincin(i)

bu yanglıg begining sevinçin tilep

özin emgetür tünni künke ulap (2964)

(Bu şekilde beyinin sevincin(i) / huzurunu diler ve geceyi gündüze katarak, zahmet çekerler.)

munıng emgeki+n+ø : bunun emeğin(i)

tapğı+n+ø : (onun) hizmetin(i)

boşuğ kör bu tapnur özin kul kılıp

munıng emgekin yulğu *tapğın* bilip (2989)

(Dikkat et, hür insan kendisini kul edip, hizmet eder; onun hizmetin(i) takdir etmek ve emeğin(i) karşılamak gerekir.)

sevügrek kılı+n+ø : sevdiği kul(lar)ın(ı)

bayat kızledi kör **sevügrek kılın**

bu kullar ara halk tanumaz tilin (3920)

(Tanrı sevdiği kul(lar)ın(ı) gizlemiştir; halk bu kullar arasında onları tanıyamaz.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
938	%11.04	%1.97

-9. /+TIn/

bayat birmişin+**din** : Tanrı'nın verdiği

tarıgçı kişiler bolur elgi king

bayat birmişindin tutar köngli king (4416)

(Çifçilerin elleri geniş olur; Tanrı'nın verdiği geniş gönülle sarf ederler.)

özüng+**din** : özünü

yava kılma emdi bu kalmış kününg

özüngdin artgıl yazukung mününg (1440)

(Kalan ömrünü artık boşuna geçirme; kendini günah ve kusurlardan temizle.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
32	%0.37	%0.067

-10. /+Ing+TIn/

Kutadgu Bilig'de isim tamlamalarının belirtilen anlamlı ögesi, vezin vb. endişelerle işaretsiz kullanıldığında tamlayan / belirten ekinin, üzerine nesne hâlini ifade eden ikinci bir görev elemanı aldığı görülür:

an+ing+ø+ø+dın : onların (bir kısmı)nı

halal dünya bulsa yise kazganıp

çıgayka ülese **anıngdın** alıp (3666)

(Helâl dünya nimeti bulmalı ve kazanıp yemeli, on(lar)ın (bir kısmı)nı da fakirlere dağıtmalıdır.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
7	%0.08	%0.014

-11. /+tip/

köni +tip : doğru olduğunu

köni tip ayurlar kayu ol köni

könilik kılığlı emanet küni (1729)

(Doğru olduğunu söylerler; emanete hıyanet etmeyen doğru nerede?)

ilig birle +tip : hükümdarla olduğunu

buğunğa tusulur bilig birle +tip : bilgi ile halka faydalı olduğunu

eşıttim sini men **ilig birle tip**

buğunğa tusulur bilig birle tip (3304)

(Ben, senin hükümdarın yanında olduğunu, bilgin ile halka faydalı olduğunu duydum.)

yana kelme +tip : yine gelme (ifadesini / cümlesini)

özüm bargu ermez küçün qolma +tip : ben gidecek değilim, beni zorlama (ifadesini / cümlesini)

töngüldürdi aydı **yana kelme tip**

özüm bargu ermez küçün qolma tip (3865)

(Ümidini kırdı ve : "Bir daha gelme, ben gidecek değilim; ısrar etme, beni zorlama." dedi.)

yağıda asığ bar +**tip** : düşmanda fayda olduğunu

neçe az yağı erse yası telim

yağıda asığ bar tip aymaz tilim (4188)

(Düşman ne kadar az olursa olsun zararı çoktur; düşmanda fayda olduğunu söylemeye dilim varmaz.)

çığay +**tip** : fakir (kavramın)

çığay tip ayurlar kayu ol çığay

közi suq çığay neçe erse bay (5387)

(Fakir derler, fakir olan kimdir? Fakir, oldukça zengin olmasına rağmen aç gözlü olan kimsedir.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
32	%0.37	%0.067

- 12. /+GAR/

an+**gar** : onu

bu sözke egildim birür men boyun

ziyaret kılayın **angar** men bu kün (4992)

(Bu söz karşısında boyun eğiyorum; ben bugün onu ziyaret ederim.)

an+**gar** : ona / onu

bağırsağ kişi özke küzngü bolur

angar baksa kılķ yangnı tüzgü bolur (5619)

(İçten bağlı olan kimse insana ayna olur; insan ona bakarak / onu izleyerek tabiat ve tavrını düzeltebilir.)

Metin içindeki sayısı	Nesne hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
31	%0.36	%0.065

2.6. Yerde Bulunma Hâli

Yerde Bulunma hâl kategorisi, eylemin gerçekleştiği yeri bildirir. Kutadgu Bilig'de yerde bulunma hâlini / kategorisini ifade etmek için **/+ø/**, **/+KA/**, **/+TA/**, **/+Ing+TA/**, **/+özele/**, **/+içre/**, **/+öze/**, **/+nIng/**, **/+°n/**, **/+TIn/** görev elemanları kullanılmıştır.

Yerde bulunma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
516	%1.08

-1. **/+ø/**

ikigü ajun+ø : her iki dünya(da)

kişike tusulğu **ikigü ajun**

kılınç edgüsi ol ay kılķı tüzün (1659)

(Ey asıl tabiatlı, her iki dünya(da) insanlara faydalı olan şey, iyilik yapmaktır.)

yağız yir+ø : kara yer(de)

yağız yir yaşıl kökte erdi küsüş

angar birdi tengri ağırlık öküş (44)

(Kara yer(de) aziz idi, mavi gökte de; Tanrı ona çok değer vermişti.)

ong+ø : sağ(ında)

bu edgü ong ol kör isizlik bu sol

solungdın tamu ornı uştmah **ong** ol (917)

(İyilik sağ ve kötülük soldur; senin solunda cehennem vardır; cennet ise, sağ(ında)dır.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de hem anlamlı hem de görevli elemanın özellikle vezin ve kafiye endişesiyle işaretsiz (**ø**) morfemle karşılandığı da görülür:

ø+ø : (orada, sarayda)

küvezlenme elgig sala kirmegil

elig alşu tutşu yime turmağıl (4111)

(Kibirli olma, elini kolunu sallayarak girme; (orada) selâm verirken de fazla lâübâli hareketlerde bulunma.)

ķayu ø+ø : hangi (yerde)

kişi edgü tirler bu edgü ķayu

manga ay birgil ay bilge bğü (3934)

(İyi insan derler, bu iyi insan hangi (yerde); ey âlim hakîm, bana haber ver.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
47	%9.11	%0.09

-2. /+KA/

ķapuğ+ķa : kapıda

atın mindi keldi ķapuğķa tüşüp

yorıp utru ĥacib oķıdı tuşup (576)

(Atına bindi; gelip kapıya / kapıda indi; hâcib karşılayarak onu içeri aldı.)

ajun+ķa : dünyada

yazıldı ajunķa anı tırgüsüz

eşitti tözü ĥalk anı örtgüsüz (2685)

(Dünyaya / dünyada yayılır ve artık toplanmaz; onu bütün halk duyar ve artık örtülemez.)

ol ajun+ķa : o dünyada

ol ajunķa ornung bu ajun turur

munı ķođmağınķa anı kim bulur (4798)

(Senin o dünyada yerin bu dünyaya bağlıdır; bu dünya hava ve heveslerinden vaz geçmeden, o dünyayı kim kazanabilir?)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
36	%6.97	%0.075

-3. /+TA/

yağız yir yaşıl kök+te : kara yerde, mavi gökte

yağız yir yaşıl kökte erdi küsüş

angar birdi tengri ağırlık öküş (44)

(Kara yerde de aziz idi, mavi gökte de; Tanrı ona çok değer vermişti.)

ajun+da : dünyada

negü bar **ajunda** biligde küsüş

bilgisiz tise erke körksüz söküş (260)

(Dünyada bilgiden daha aziz ne var; bilgisiz olduğunun söylenmesi, insan için ağır bir hakarettir.)

kişiler evin+de : başkalarının evinde

qalmqa qatılsa sen bekle sözüng

kişiler evinde küdezgil közüng (1324)

(Toplantılarda bulunursan ihtiyatla söz söyle; başkalarının evinde gözüne dikkat et.)

tegme yir+de : herhangi bir yerde

bütünsüz bolur **tegme yirde** köngül

köngül bütmeşe erke artuq mung ol (2151)

(Gönül herhangi bir / hiç bir yerde emin olmaz; gönlün emin olmaması, insan için, büyük bir ıstıraptır.)

bu yir+de : bu yerde

sanga men bireyin törü küç bile

bu yirde tirilgil sevinçin küle (3207)

(Ben kudretimle senin hakkını te'min edeyim; neş'e ve sevinç içinde burada yaşa.)

an+da⁷⁰ : orada

kaķırma sen **anda** ya suğma kaķıđ

otunluğ bolur bu kiterür tatığ (4113)

(Orada gürültü ile boğazını temizleme ve tükürme; bu küstahlık olur ve hoş karşılanmaz.)

yazı+da : ovada

tirildi tümen ming talu köp titir

yazıda řalıñ yond aķurda kaķır (5370)

(Binlerce seçme dişi deve derlendi; kalabalık at sürüleri ovada, katırlar ahırda toplandı.)

⁷⁰Şahıs zamirlerinin datifindeki kök değişmelerinde teklik şahısların birbirine tesir etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Teklik üçüncü şahıs teklik birinci, ikinci şahısları kalınlaştırmış, buna karşılık teklik birinci, ikinci şahısların tesiriyle üçüncü şahsa bir n girmiştir. Aslında bu şekilde ortaya çıkan bu zamir n'sinin, bu pronominal n'nin, dolayısıyla işaret zamirlerinin bünyesinde de geçmiş olduğunu görürüz. Bilgi için bk. ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1983, s. 269; ... İşaret zamirlerinin şahıs zamirlerinden örnekseme (analogie) ile *bun* (*bunlar...*), *şun* (*şunlar...*), *on* (*onlar...*) şeklini almış olabilecekleri de kuvvetle muhtemeldir. Ancak birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleri (*bi+n>bin>ben*, *si+n>sin>sen*)'nin sonunda bulunan n sesleri, kanaatimizce "zamir n"si, "pronominal n" daha yerinde bir ifadeyle arkaik iyelik 3. şahıs eki n değil; bugün işaretsiz /+ø+/ kullanılan Türkçenin eski bir teklik eki olduğunu düşündüğümüz /+n+/dir. bk. ALYILMAZ, Cengiz, *Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?*, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 403-415; Türkçede işaret sıfat ve zamirleri aynı kelimeler olup, şahıs zamirleriyle morfolojik bakımdan uygunluk göstermektedirler. İşaret sıfatları, diğer sıfatlar gibi belirttikleri unsurların düşürülmesiyle işaret zamiri durumuna geçer ve belirttikleri unsurun kemiyet ve hâl bildiren eklerini de üzerlerine alırlar. Örnek: *Bu adam şu okul+u yaptırdı. Bu +ø şu (n)+ø+u yaptırdı.* Bilgi için bk. GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Değerleri*, Erzurum, 1982, s. 94-95.

biyaban+da : çöllerde

ķayusı **biyabanda** yũğrũr kezip

bayatķa bu ķorķu saķınķın sızıp (6156)

(Biri Tanrıya karķı bu korku ve endiķe ile, bitkin bir hâlde, çöllerde koķar.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
381	%73.83	%0.76

-4. /+Ing+ø+ø+TA/

Kutadgu Bilig'de isim tamlamalarının belirtilen anlamlı öğesi, vezin vb. endişelerle işaretsiz kullanıldığında tamlayan / belirten ekinin üzerine bulunma ifade eden ikinci bir görev elemanı aldığı görülür:

sen+ing+de (sen+ing(öz+üng)+de) : sende

seningde bar erken yigitlik küçi

yava ķılma ta^cat tapuğ ķıl tuçi (362)

(Sende henüz gençlik kuvveti varken, bunu boşuna geçirme; daima tâat ve ibadet ile meşgûl ol.)

men+ing+de (men+ing(bilig+im)+de) : bende

tusulmak üçün ünder erse ilig

meningde tusulgu uķuş yok bilig (3802)

(Hükümdar beni kendisine faydam dokunması için çağırıyorsa, bende istifâde edilecek kadar bilgi ve akıl yoktur.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
8	%1.55	%0.016

-5. /+özele/**baş +özele** : baş üstünde

kılıç baş özele meşel beglik ol
küninge angar ming haçarlıg işi (2155)

(Beylik baş üzerinde bir kılıç gibidir; her gün onun için bin iş vardır.)

yağız yir +özele : kara toprak üzerinde

yağız yir özele önügü evin
tirip sen tolular sen kaznaq evin (5365)

(Kara toprak üzerinde biten hubûbatı sen toplayıp, ambarlarını doldurursun.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%0.58	%0.006

-6. /+içre/**karşı +içre** : sarayda

bolur karşı içre ağıcı işi
özin keç küdezgü bu yanglıg kişi (2791)

(Hazinedarın işi sarayda olur; hükümdarın yakınında çalışan kimseler kendilerine çok dikkat etmelidir.)

il +içre : memlekette

il içre negü bar yarağsız yavuz
buğun hali açgıl manga örtme söz (3099)

(Memlekette kötü, uygunsuz neler var? Bana halkın vaziyetini anlat, benden bir şey gizleme.)

ajun +içre : dünyada

sen aymış bu sözler kim ögrenseler
ajun içre bulğay tilek arzular (4681)

(Senin söylediğin bütün bu şeyleri insanlar öğrenirlerse, bu dünyada dilek ve arzularına erişirler.)

suv +içre : suda

uçuglı yorıglı **suv içre** balık

kutulmaz seningdin aya sarı kılık (5366)

(Ey çetin huylu insan! Uçan, yürüten ve suda yüzen mahlûkların hiçbirisi senin elinden kurtulamaz.)

ev +içre : evde

men emdi **ev içre** yatur men usal

işim barça taşın ay bilgi tûkel (5848)

(Ben şimdi evde gâfil yatıyorum; ey kâmil insan, işlerim hep dışarıdadır.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%2.13	%0.023

-7. /+öze/⁷¹

çiçekler +öze : çiçeklerin üstünde

elik külmiz oynar **çiçekler öze**

sıgun muyğak ağnar yorır tip keze (79)

(Karacalar, dişili-erkekli, çiçekler üzerinde oynuyorlar; dişi ve erkek geyikler sıçrayıp oynayarak koşuyorlar.)

yaşıl kök +öze : mavi gökte

yaşıl kök yarattı öze yulduzı

ğara tün törüttü yaruğ kûndüzi (127)

⁷¹ /+öze/ görev elemanının yapısı hakkında bk. HACİEMİNOĞLU, Necmettin, Üze / Öze Meselesi, VIII. Milli Türkoloji Kongresi'nde sunulan tebliğ, İstanbul, 15-19 Eylül 1987; TEKİN, Talat, Üze Zarfı Hakkında, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler I. *Türk Dili*, C. I, İstanbul, 1985, s. 253-260.

(Mavi göğü ve üzerinde de yıldızları yarattı; karanlık geceyi ve aydınlık gündüzü var etti.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%2.13	%0.023

-8. /+nIng/

İsim tamlamalarının belirtilen anlamlı ögesi ile bulunma hâlini ifade eden görevli ögesi vezin vb. endişelerle işaretli (ø+ø) kullanıldıklarında tamlayan / belirten ekinin bulunma hâlini ifade ettiği görülür:

ikigü ajun+nung ø+ø (iç+i+n+de) : her iki dünyada

aķı bolsa elgi ajun begleri

ikigü ajunnung bu buldı tōri (3034)

(Dünya beylerinin eli açık olursa, onlar her iki dünyada baş köşeye otururlar.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.19	%0.002

-9. /+°n/

ast+ın : alta

üst+ün : üstte

kiğin öngdün ermez ne soldın ongun

ne astın ne üstün ne otru orun (18)

(Arkada veya önde değildir; ne sağdadır, ne solda; yeri ne altta, ne üstte, ne de ortadadır.)

bularda eng üst+ün : bunlardan en üstte

bularda eng üstün sekentir yorır

iki yıl sekiz ay bir evde kalır (131)

(Bunlardan en üstte Zuhâl dolaşır; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.)

alt+ın : altta / aşağıda

ediz ʿarşta **altın** şerağa tegi

tözü barça mungluğ turur bir tengi (4776)

(Yukarıda arştan aşağıda toprağa kadar, dünyada mevcut ne varsa, bunların hepsi istisnasız muhtaç durumdadır.)

yir kıtı+n : yerin altında

kerek yir öze tur kerek **yir kıtın**

çavıksa özüng kör bu edğü atın (5572)

(İyi ad ile şöhret kazandıktan sonra, ister yerin üstünde, ister altında ol.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
7	%1.35	%0.014

-10. /+TIn/

solın+dın : solunda

ongın+dın : sağında

beğük bir çiçekig eligde tutar

solındın urağun **ongındın** şeker (772)

(Elinde büyük bir bıçak tutuyordu; solunda bir acı ot ve sağında şeker bulunuyordu.)

an+dın : orada

eng aşnu sanga men tuşayın barıp

neteg kılgı **andın** kılalım yorıp (5006)

(İlk önce ben sana gelirim, ne yapmak lâzımsa orada birlikte düşünürüz.)

taş+tın : dışarıda

men emdi ev içre yatur men usal

işim barça taştın ay bilgi tükel (5848)

(Ben şimdi ev içinde gâfil yatıyorum; ey kâmil insan! İşlerim hep dışarıdadır.)

Metin içindeki sayısı	Yerde bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%2.13	%0.023

2.7. Zamanda Bulunma Hâli

Zamanda bulunma hâli, cümlede eylemin yapıldığı zamanı bildirir. Kutadgu Bilig'de bu hâl kategorisini ifade etmek için */+ø/*, */+A/*, */+çA/*, */+In+gA/*, */+KA/*, */+IA/*, */+Ing+TA basala/*, */+basa/*, */+TA basa/*, */+Ing+TA basa/*, */+TA/*, */+TA oza/*, */+Ing+TA oza/*, */+Ing birle/*, */+öze/*, */+°n/*, */+KA adın/*, */+Ing+TA adın/*, */+TA kidin/*, */+Ing+TA kidin/*, */+TA naru/*, */+sayu/*, */+IA sayu/* görev elemanlarından istifade edilmiştir.

Zamanda bulunma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
966	%2.03

-1. */+ø/*

Zaman kavramını ifade eden bazı kavram işaretlerinin Kutadgu Bilig'de işaretsiz morfemle birlikte kullanılarak zamanda bulunma bildirdikleri görülür:

bu kün+ø : bugün

bilig birdi yalnguk beğüdi **bu kün**

ukuš birdi ötrü yazıldı tügün (150)

(Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi; ona anlayış verdi ve düğümler çözüldü.)

yarın+Ø : yarın

bu kün men barır men munu erksizin

yarın sen kelir sen uğu şeksizin (1365)

(İşte bugün ben, elimde olmadan, ölüp gidiyorum; yarın sen de, şüphesiz, arkamdan geleceksin.)

bir kün+Ø : bir gün

ilig **bir kün** oldrup kör ögdülmişig

oıdı ayıttı keçer kün işig (3097)

(Hükümdar bir gün yalnız otururken, Ögdülmiş'i yanına çağırttı; günlerin nasıl geçtiğini ve işleri sordu.)

kiçe+Ø: geceleyin/geceleri

sini men küdezgü kerek men **kiçe**

mini ol küdezür söz aydım aç (3765)

(Geceleri seni benim korumam lazımdır; beni koruyan ise odur; sözümü açıkça söyledim.)

aıır kün+Ø : son günde

özüng köçgü atıng sening köçkün ol

köçütçi ölüm kelgü **aıır kün** ol (6112)

(Sen göçeceksin, senin adın göçecektir; son gününde seni göçüren ölüm gelecektir.)

tutçı+Ø : daima

bağırsak tapuğçı işik yastanur

tiledükte **tutçı** kapuğda turur (2727)

(Sadık hizmetkâr eşiği yastık yapar ve daima kapıda hazır bulunur.)

tuçı+ø : daima, her zaman

tişilerni evde küdeşgil **tuçı**

tişining taşı teg bolumaz içi (4513)

(Kadınları her zaman evde muhafaza et; kadının içi dışı gibi olmaz.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de vezin ve kafiye endişesiyle hem zaman bildiren kavram işaretlerinin hem de görevli elemanın (anlamlı eleman+görevli elaman) işaretsiz morfem (ø) ile karşılandığı da görülür:

ø+ø : (harpte)

ikinci bu saklık oduğluk turur

ķayusı sak erse ol üsteng bolur (2357)

(İkincisi- ihtiyatlılık ve uyanıklıktır; (harpte) kim ihtiyatlı davranırsa, o gâlip gelir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
641	%66.42	%1.34

-2. /+A/

bir kūn+e : bir gün

köngülçe yoriğlı ay teltük müne

ayıtgay seningdin bayat **bir kūne** (5276)

(Ey kendi arzusuna göre hareket eden günahkâr ve ayıplanmış insan, bir gün Tanrı senden bunun hesabını soracaktır.)

bir kūn+e : bir gün

er at köp ķalın tut sevindür sene

sevüg cannı birgey sanga **bir kūne** (5483)

(Adamların çok ve kalabalık olsun, onları sevindir; onlar da bir gün senin için sevgili canlarını verirler.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.41	%0.008

-3. /+çA/

tutmışım+ça : tutduğumda / tutunca

sunup **tutmışımça** ederdim sözüg

kelü birdi ötrü yıparı bura (6619)

(Ele geçirdiğimde, sözü takip ettim; onun miski güzel kokular saçmağa başladı.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-4. /+In+gA/

kün+in+ge : her gün

negü er bolur kör ming er düşmanı

minger sözlemese **küninge** anı (3421)

(Bin tane düşmanı olup da hakkında her gün bin defa konuşulmayan insana insan denilir mi?)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-5. /+KA/

mungum+**ka** : muhtaç olduğum anda

taķım+**ka** : canım sıkıldığında

mungumka taķımka manga ol yarar

bela kaçdıǵu tegse mini ol yular (4789)

(Muhtaç olduğum zaman, canım sıkıldığında, bana o yardım eder; bela ve kaygı gelirse, beni o kurtarır.)

alım+**ka** birim+**ke** : alış veriş sırasında

alımka birimke ongay eđǵü bol

ķayu öğte ķılsa açuķ bolǵa yol (4539)

(Alış veriş sırasında kolaylık göster ve dürüst hareket et; böyle yaparsan yolun her zaman açık olur.)

tiriglik+**ke** : yaşarken / hayattayken

usanma **tiriglikke** artuķ saķın

tiriglik ölümke içi öķ yaķın (1401)

(Yaşarken pek gâfil davranma, dikkat et; hayat ölümle çok yakındır.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
12	%1.24	%0.025

-6. /+1A/

tirig+**le** : hayattaiken

tirigle tapındıǵ ötediǵ haķım

ölürde mungağıp yiding hem ğamım (1559)

(Hayatta iken hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.)

tün+le : geceleyin

olar  ilmi boldı bu unk a yula
yarusa yula **t nle** azmaz yola (4347)
(Onların ilmi halk i in bir me 'ale oldu; geceleyin me 'ale yanarsa, insanlar
yolu  a ırmazlar.)

uzun t n+le : uzun gecelerde

uzun t nle yatma i ike tapın sen
o un yı la tınma yazuk a basıttım (6558)
(Uzun gecelerde yatıp uyuma, Tanrıya ibadet et; uyanık ol, durmadan a la;
g nahlarımın y k  altına girdim.)

t n+le uda : geceleyin uyurken / uyku sırasında

bayat e    isiz yorıt a  a a
yorıtur anı yatsa **t nle uda** (5988)
(Tanrı iyi veya k t , kazasını bildirmek isterse, bunu geceleyin yatarken /
uykuda bildirir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma h�lini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
7	%0.72	%0.014

-7. /+Ing+TA basala/

an+ing+da basala : ondan sonra

aningda basala yarar bu tapu 
munı bilse bolmaz bu beklig  apu  (484)
(Hizmet ancak ondan sonra bir i e yarar; insan bunu bilirse, bu kapı ona kilitli
kalmaz.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-8. /+basa/

ø+ø +basa : (bundan) sonra

basa aydım emdi munu yalnguğuğ

ağırlığı boldı bilig ög uğuğ (147)

((Bundan) sonra insandan bahsettim; onun değeri bilgi, akıl ve anlayışdır.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-9. /+TA basa/

bu ölüm+de basa : bu ölümden sonra

tap erdi yana **bu ölümden basa**

kara yir katında ölüp oprasa (5416)

(Ölümden sonra, kara toprak altında çürüyüp dağılmak da yeter bir ibrettir.)

an+da basa : ondan sonra

ķayu beg bu dört iş tükel ķılmasa

irüklük kirür ilke **anda basa** (5906)

(Hangi bey bu dört işi tam yapmazsa, ondan sonra ülke yıkılmaya doğru gider.)

min+**de basa** : benden sonra

ulıma köngül bertme **minde basa**

köngül bas du^ca kııl kıatıqlan usa (6181)

(Benden sonra feryat etme, gönlünü üzme; mümkün olduğu kadar kendine hâkim olmağa çalış ve bana duâ et.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6	%0.62	%0.012

-10. /+Ing+TA basa/

men+**ing+de basa** : benden sonra

usanma ölür sen **meningde basa**

ınanma bu dünyaka bütme usa (1093)

(Gâfil olma, benden sonra sen de öleceksin, bu dünyaya inanma, elinden gelirse ona güvenme!)

men+**ing+de basa** : benden sonra

meningde basa sen bütürgil sözüng

umınç kılmış öğte yetürgil özüng (5009)

(Ben gittikten sonra sen de sözünde dur ve kararlaştırılan zamanda orada bulun.)

biz+**ing+de basa** : bizden sonra

takı bir kıutu ol kıarındakılar

bizingde basa tirki yigli olar (5341)

(Diğerk bir nesil de ana karnındakilerdir; onlar, bizden sonra gelip, bu sofradan yiyecekler.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.41	%0.008

-11. /+TA/

an+da : o anda, o sırada

kalı bolsa begler buşup övkelig

yaqın turma **anda** ay kılkı silig (780)

(Eğer beyler hiddetlenir ve öfkeli olurlar ise, ey halîm, selîm insan! O anda / sırada onlara yakın durma.)

tang+da : sabahleyin

şeker halva yigli ya arpa üyür

toğup yatsa **tangda** yana aç turur (3612)

(İster şeker, helva, ister arpa, darı yemiş olsun, doyup yatan sabahleyin tekrar aç kalkar.)

du^a+da : duada / dua sırasında

tilek birsü tengri küdeşsü sini

du^aada unıtma ay ilig mini (5438)

(Tanrı sana dileğini versin ve seni korusun; ey hükümdar! Sen beni duâda / dua sırasında unutma.)

uluğ kün+de : ulu günde

uluğ künde körkit olarınıg yüzün

elig tuttaçı kılğıl eğgü sözün (32)

(Ulu günde onların yüzünü göster, şefâatlerini bana yardımcı kıl.)

kingeş+te : istişârede / istişare sırasında

negü tir eşitgil kingeşçi öge

kingeşte töker begke yünçü üge (2935)

(Dinle, istişârede beyin önüne yığınla inci döken has müşâvir ne der?)

cevap kılgu yir+de : cevap vermek gerektiği zaman

özüngde uluğka tilin özneme

cevap kılgu yirde irig sözleme (4303)

(Kendinden büyüklerin sözüne karşı gelme; cevap vermek gerektiği zaman, kaba söz söyleme.)

yigitlik+te : gençlikte

karılık+ta : ihtiyarlıkta

yigitlikte tavrât bayat tapğı kıl

karılıkta bolmaz munı yetrü bil (4693)

(Gençlikte davran, Tanrı'ya ibâdet kıl; ihtiyarlıkta bu yapılamaz, bunu iyice bil.)

tiriglik+te : hayatta iken

tiriglikke asğı kanı edğü kılķım

tiriglikte tarlağ kayu yirke ektim (6555)

(Hayatta ne gibi bir iyilik yaptım; hayatta iken ektiğim tarla nerede?)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
211	%23.10	%0.44

-12. /+TA oza/

biz+de oza : bizden önce

ajun begleri öldi **bizde oza**

öküşreki bardı bu arzu öze (1885)

(Bizden önce ölen dünya hâkimlerinden büyük bir kısmı da bunun hasreti ile ölüp gitmiştir.)

tapuğ+da oza : hizmetten önce / hizmete başlamadan önce

bu ögdülmiş aydı bu begler öze

tapuğçı haķı bar **tapuğda oza** (2957)

(Ögdülmiş "Beyler üzerinde hizmetkârın daha hizmete başlamadan önce bir alacağı vardır." dedi.)

özüng+de oza : kendinden önce

sanga tegdi emdi bu ordu orun

köçüngni **özüngde oza** ıd burun (5178)

(Bu saray ve taht şimdi sana ulaştı; göçünü kendinden önce gönder.)

ölüm+de oza : ölümden önce

negü tir eşit köngli bışmış kişi

ölümde oza işin itmiş kişi (6165)

(Gönlü olgunlaşmış, ölmeden önce âhiret işini yoluna koymuş olan insan ne der, dinle.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6	%0.62	%0.012

-13. /+Ing+TA oza/

sen+ing+de oza : senden önce

telim dünya yigli **seningde oza**

koğup bardı barça bu inçık öze (1236)

(Senden önce dünyanın zevkini tadan birçok insan, ah vah ederek, onu bırakıp gitti.)

sen+ing+de oza : senden önce

ay ilig bağa kör **seningde oza**

beg erdi atang ilde erk türk tüze (5151)

(Ey hükümdar! Bak, memlekette senden önce idareyi elinde tutan bey senin baban idi.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.20	%0.004

-14. /+Ing birle/

bu kalmış kün+üng **birle** : (senin) geriye kalan günlerinde

keçip bardı öd kün yavalık bile

bu kalmış kününg birle  uzrüng tile (377)

(Hayat boş yere geçti ve gitti; bâri bu kalan günlerinde tövbe et, özrünü dile.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-15. /+öze/

at +**öze** ... süde : seferde at üstüneyken / hareket esnasında

kalı tuşsa beglerke yangluk haça

tuşar **at öze** kuşta avda **süde** (2583)

(Eğer beylere bir felâket ve belâ gelirse, bu avda, kuş avında veya seferde, hareket esnasında gelir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-16. /+°n/

eğgü öd+**ün** : iyi bir devirde / zamanda

törü tüz yorıttı bayudı buğun

atın eğgü kıldı ol eğgü öd**ün** (291)

(Kanunu doğruluk ile tatbik etti ve halk zenginleşti; o iyi bir devirde / zamanda iyi bir nâm bıraktı.)

kün+**ün** : gündüzleri

tün+**ün** : geceleri

künün turdı turğak **tünün** yatğakın

tapındı kıyıksız bağırşaklıkın (608)

(Gündüz kapıcılarla, gece muhâfızlarla birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.)

yarınkı kün+**ün** : yarın

neçe me erejlense isiz bu kün

ökünç birle emger **yarınkı künün** (918)

(Bugün kötü ne kadar huzur içinde olursa olusun, yarın pişman olur, azap çeker.)

erter öd+ün : göçtüğü zaman

itilse ili hem bayusa buğun
atı edğü bolsa ol **erter ödün** (1925)
(Memleketi düzene girsin, halk zenginleşsin; göçtüğü zaman da iyi nâm bıraksın.)

yalnguz+un : yalnız olunca / olduğum zaman

kişig songdamaz men tiding **yalnguzun**
kuruğ sözlemez men tiding til sözlün (3423)
(Sen "Yalnız olunca / olduğum zaman insanları çekiştirmem; dilimi lüzumsuz ve boş laflar ile günaha sokmam." dedin.)

du^ca+n : dua sırasında

negü tir mini eşgürürmü **du^can**
du^ca ol bayattın belaka aman (5832)
(Ne der, beni duâda hatırlıyor mu? İnsan Tanrı'ya duâ sayesinde belâlardan amân bulur.)

EKLEME I: Zamanda bulunma hâlini ifade eden /+ⁿ/ morfeminin vezin ve kafiye endişesiyle zaman zaman yerini işaretsiz morfeme (/+^ø/) bıraktığı görülür:

karangku tün+i+^ø : karanlık gecede

uğuş ol yula teg **karangku tün**
bilig ol yaruğluk yaruttı sini (288)
(Akıl, karanlık gecede bir meş'ale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır.)

tün+i+ø : gece(leri)

kıyıksız tapuğ kıldı anda naru

tüni yattı yatğakta kündüz örü (952)

(O günden itibaren, gündüzleri oturmadan ve geceleri uyumadan, ona hizmette kusur etmedi.)

EKLEME II: Zamanda bulunma bildiren /+^on/ görev elemanının bu fonksiyonunu kaybedip anlamlı öğeyle kaynaştığı (öd+in (zaman+da) / öd+in+de (zaman+da)) bundan dolayı da üzerine bulunma ifade eden bir görevli eleman aldığı görülür:

ağırlık öd+in+de : itibarlı zamanında

uçuzluk öd+in+de : itibardan düştüğü zaman

ağırlık ödinde kişig sermedi

uçuzluk ödinde tapuğ kesmedi (1718)

(O, itibarlı olduğunda başkalarına kaba muâmele etmedi; itibardan düştüğü zaman da işini aksatmadı.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
28	%2.90	%0.058

-17. /+KA adın/

bu söz+ke adın : bu sözden / konuşmadan sonra

yime geçti kaç kün bu sözke adın

sağındı ilig baktı öngdün kiğın (4933)

(Bu konuşmadan sonra yine birkaç gün geçti; hükümdar iyice baktı, bu işin ilerisini ve gerisini düşündü.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-18. /+Ing+TA adın/

sen+ing+de adın : senden sonra

ökürlük ne asğı ölümde kidin

anı yigli sevnür **seningde adın** (6333)

(Ölümden sonra bolluğun faydası nedir? Senden sonra ancak onu yiyen sevinir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-19. /+TA kidin/

özin+de kidin : kendisinden sonra

isiz öngdi ursa özi öz ödün

isiz koşdı atın **özinde kidin** (1460)

(Bir kimse kendi zamanında kötü teâmül vaz'ederse, kendisinden sonra kötü bir nâm bırakmış demektir.)

atang+da kidin : babandan sonra

negü kıldı ödlek **atangda kidin**

sevinçmü birür ya saıncı kaçğudın (1584)

(Babandan sonra felek neler yaptı? Sana sevinç mi yoksa kaygı / üzüntü mü verdi?)

min+de kidin : benden sonra

tilekim bu ol kim manga tapğucı

bayup kılsa **minde kidin** kalğucı (3023)

(Dileğim şudur: Bana hizmet edenler ve benden sonra yaşayacak olan hizmetkârlarım sıkıntı çekmesinler.)

ölüm+de kidin : ölümden sonra

neçe kılsa ahır öz ölgü turur

ölümde kidin ming öküngü turur (6258)

(Nasıl olsa sonunda bu vücut ölecektir ve ölümden sonra da bin pişmanlık vardır.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
12	%1.24	%0.025

-20. /+Ing+TA kidin/

/+TA kidin/ görev elemanın, bazen vezin endişesiyle **/+Ing+TA kidin/** şeklinde kullanıldığı da görülür:

men+ing+de kidin : benden sonra

meningde kidin sen negü kılğungi

ayayın eşitgil uķulmuş tengi (1277)

(Benden sonra ne yapacağınızı sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle.)

sen+ing+de kidin : senden sonra

atingeğgü bolğa ķutulğay özüng

seningde kidin ķalğa atıng sözüng (5541)

(Adın iyi olur, kendin kurtulursun; dünyada senden sonra da adını ve sözlerini dâima yâd ederler.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%0.93	%0.018

-21. /+TA naru/

an+da naru : bundan sonra

ķurın badı ögdülmiş anda naru

ķıyıķsız tapuķ ķıldı ilde turu (1605)

(Bundan sonra Ögdülmiş kolları sıvadı; kapıdan ayrılmayarak, saâdetle hizmete başladı.)

an+da naru : bundan sonra

ķirür hem çıkar bolsa anda naru

ötünse ötüķ sav törüķe ķörü (4043)

(Bundan sonra girerken, çıkarken, dilek ve ricaları arz ederken, usûlüne göre hareket etmelidir.)

bu kūn+de naru : bugünden itibaren

bu kūnde naru sen taşırtı turup

buđun kūķlerin ķör baķırsak bolup (6259)

(Bu günden itibaren sen dışarıda halka şefkat göster ve onun dertleri ile meşgûl ol.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
14	%1.45	%0.029

EKLEME: Zaman kavramını ifade eden kavram işaretlerinin Kutadgu Bilig'de bazen işaretsiz morfemle (ø) karşılandığı görülür.

kidin : (sen+den) sonra

taķı bir bar erse sini teg adın

uğa birgey erdi k r  ngd n **kidin** (3132)

(Senin gibi daha baŗka biri bulunmuŗ olsaydı, (senden)  nce veya (senden) sonra aynı yolu t kip etmiŗ olurdu.)

-22. /+sayu/

aġarı tengi

birer baġna **+sayu** : her basamaġa y kseldiġinde

ŗatu t ŗte  izz ol **aġarı tengi**

birer baġna sayu aġırlık  ngi (60+3)

(R yada merdiven izzettir, insan her basamaġa y kseldiġinde / y kseldiġi her basamakta ayrı bir itibar g r r.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma h�lini ifade eden diġer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

-23. /+la sayu/

t n+le **sayu** : geceleri

uluġ tutsa  amiyet k r arslanlayu

 gi teg usuz bolsa **t nle sayu** (2314)

(Arslan gibi, hamiyeti y ksek tutmalı; baykuŗ gibi geceleri uykusuz ge irmelidir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda bulunma h�lini ifade eden diġer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.10	%0.002

2.8. Ayrılma Hâli

Herhangi bir yerden veya kimseden ayrılmayı, çıkmayı, uzaklaşmayı bildiren hâl kategorisidir. Kutadgu Bilig'de bu hâl kategorisini ifade etmek için **/+KA/**, **/+TA/**, **/+dın köre/**, **/+TIn/**, **/+Ing+TIn/** görev elemanlarından istifade edilmiştir.

Ayrılma Hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
130	%0.27

-1. /+KA/

kapuğ+ka : kapıdan

turup çıktı sevnü **kapuğka** küle
ögi köngli açlıp yaradı yula (601)
(Ay Toldı kalktı; sevinçli bir şekilde gülerek kapıdan çıktı; akı ve gönlü açıldı, yolunu meş'aleler aydınlattı.)

Metin içindeki sayısı	Ayrılma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%2.32	%0.006

-2 /+TA/

ağım+da : ağımdan

neçe kuşka avka avındım sevindim
uçar kuş teg arkun **ağımda** kürettim (6536)
(Nice kuş ve geyik avı ile avundum, sevindim; uçan kuş gibi cins atları ağımdan kaçırdım.)

yir+de : yerden

yaşık örledi **yirde** kıptı toğı

yağa keldi aşnu tokuz al tuğı (4893)

(Güneş yükseldi, yerden toz kalktı; dokuz al tuğı yaklaşmaya başladı.)

Metin içindeki sayısı	Ayrılma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
17	%13.17	%0.035

-3. /+dın köre/

ev+dın köre :

tonın kedti atlandı **evdın köre**

yana karşıka bardı andın köre (5453)

(Giyindi; evinden çıktı ve atına binerek saraya gitti.)

Metin içindeki sayısı	Ayrılma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.77	%0.002

-4. /+TIn/

an+dın : oradan

turup bardı **andın** yana tağ tapa

kadaşı udu bardı elgin öpe (5446)

(Odgurmuş oradan ayrılıp, dağlara doğru gitti; kardeşi elini öptü ve bir müddet beraber yürüdüler.)

an+dın : oradan

men emdi sanga keldim **andın** turup
 bu işke kingeş bir idi keç körüp (5719)
 (Ben şimdi oradan kalkıp sana geldim; iyice düşünerek, bu hususta bana yol göster.)

ķayu+dın : nereden

ayıttı **ķayudın** kelir sen tiyü
 tilekin ne erki sözüng ay bğü (5961)
 (Öğdölmiş ona: - Nereden geliyorsun - diye sordu - arzun ve sözün nedir, ey hakîm, söyle - dedi.)

evin+dın : evinden

evindin turup çıktı keldi berü.
 bir ança yorıyu bir ança turu (486)
 (Kalkıp evinden çıktı; kâh yürüyüp, kâh konaklayarak, yoluna devam etti.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de ayrılma hâli ekinin anlamlı elemanla birlikte işaretsiz (ø) olarak kullanıldığı da görülür:

ø+ø : (oradan)

fesad ķayda bolsa ķaçar ķut teze
 fesad çın yorır tutçı beglik buza (2104)
 (Nerede fesat olursa, (oradan) saâdet kaçır, gider; fesat, şüphesiz, her zaman, (her yerde) beyliğe hâle getirir.)

Metin içindeki sayısı	Ayrılma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
103	%79.84	%0.21

-5. /+Ing+TIn/

sen+ing+din : senden

munu adırılur men **seningdin** bu kün

ökünçün sıgıt birle yıglap ögün (1276)

(Bu düşünceler içinde pişmanlıkla ağlayıp sızlayarak, işte bugün senden ayrılıyorum.)

sen+ing+din : senden

örü turdı ögdülmiş aydı sözüm

kesildi **seningdin** barayın özüm (3833)

(Ögdülmiş ayağa kalktı: "Sana söyleyecek sözüm kalmadı, artık ben gideyim, senden ayrılalım." dedi.)

Metin içindeki sayısı	Ayrılma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6	%4.65	%0.012

2.9. Birliktelik-Beraberlik Hâli

Birliktelik-beraberlik hâli, eylemin başkalarıyla birlikte gerçekleştirildiğini bildirir. Kutadgu Bilig'de, bu hâli, ifade etmek için /+ø/, /+KA/, /+arala/, /+bile/, /+nIng bile/, /+birle/, /+Ing birle/ /+°n/, /+Ing+TIn/, /+GAR/ görev elemanları kullanılmıştır.

Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
293	%0.61

-1. /+ø/

kağgu+ø : kaygı ile birlikte

erej kolsa emgek tutaşı barır

sevinç kolsa kağgu tutaşı yorır (434)

(Huzur istersen o, zahmet ile birlikte gelir; sevinç istersen, o daima kaygı ile birlikte bulunur / birlikte yürür.)

turgak+ø : nöbetçi / muhafız ile birlikte

künün turdı turgak tünün yatgakın

tapındı kıyıksız bağırşaklıkın (608)

(Gündüz kapıcılar ve gece muhafızlar ile birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de bazen anlamlı elemanın da görevli elemanla birlikte işaretsiz (ø) olduğu görülür:

ø+ø : (onunla)

yaraşgu yarağı bar erse yaraş

yok erse yarıqlan bil alşıp küreş (2360)

(Anlaşmak imkânı varsa, (onunla) anlaş; yok ise, zırhını giy, düşmana sıkı sıkı yapış ve güreş.)

ø+ø : (onlarla)

kişike katılmaqnı ögdüng kadaş

negü teg katılgu ya bolsa adaş (3363)

(Ey kardeş! İnsanlara karışmayı öğdün; fakat insan onlara nasıl katılır ve (onlarla) nasıl ahbap olur.)

ø+ø : (insanlarla)

sen ök bil negü kılgu erse kingeş
tileme meningdin bu işke kingeş (3497)
(Ne yapmak lazımsa bunu kendin bilmelisin; (insanlarla) istişare et, fakat benden bu iş için fikir sorma.)

ø+ø : (onlarla)

ķapugdaķı birle yaraşgu kerek
ķatılgu kelişgu barışgu kerek (4168)
(Kapıdaki insanlar ile iyice anlaşmalı, (onlarla) karışmalı ve onlara gidip gelmelidir.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
41	%13.9	%0.086

-2. /+KA/

man+ga : benimle

mini ıdtı ilig okıtçı sanga
negü teg kingeşür sen emdi **manga** (3488)
(Hükümdar beni sana davetçi olarak gönderdi; sen şimdi benimle nasıl istişarede bulunursun.)

san+ga : seninle

taķı bir **sanga** teng tuş ol ay ķadaş
yıratsa ağı ol yağutsa adaş (4181)
(Ey kardeş! Bir de seninle denk ve akran olanlar vardır; onları kendinden uzaklaştırırsan, sana düşman, yaklaştırırsan, dost olurlar.)

isiz kılğuçı+ka : kötülük yapanlarla birlikte

isiz kılmağı hem törü urmağı

isiz kılğuçıka bolu birmegü (5741)

(Kötülük yapmamalı, kötü kanun vaz'etmemeli ve kötülük yapanlarla birlikte olmamalı / birlikte hareket etmemeli.)

and+ka : and ile birlikte

apang **andka** erse iminlik bütünlik

bu and tutğuçı kim anı er atayı (6583)

(Eğer inanç ve güvenlik and ile birlikteyse, bu andı tutan kim ki, ona erkek diyeyim.)

barça kadaşlar+ka : bütün akrabaları ile

bañıl koldı **barça kadaşlar** ol

tiler boldı canı yaşıł kökke yol (1518)

(Bütün akrabaları ile helâlleşti; canı mavi göğ'e doğru yol almak istedi.)

bular+ka : bunlarla

bularka yime ök katılğı kerek

bu yıl yeklig igke okığı kerek (4362)

(Bunlar ile de görüşüp tanışmak gerekir; cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak gerekir.)

öz yakın+ka : yakınıyla

kingeşgü kerek **öz yakın**ka kingeş

kingeş birle itlür kamuğ türlüğ iş (5652)

(İnsan her işini bir yakını ile görüşmelidir; danışmayan herkes işinde zarar görmüş ve sonunda pişman olup inlemiştir.)

eğü(kişi)+ke : iyi (kişi)yle

kalı **eğüke** bolsa isiz işi

isiz boldı kılkı ol isiz tuşı (884)

(Eğer iyi (kişi)yle kötü biri arkadaş olursa, onun tabiatı da arkadaşıninki gibi kötü olur.)

öz asğın tiler(kişi)+ke : kendi faydasını isteyen (kimse) ile

sini birle bolsa kör asğı öküş

öz asğın tilerke kingeşmez ukuş (3490)

(Senin ile birlikte bulunmak benim için çok faydalıdır; kendi faydasını isteyen (kimse) ile akıllı insan görüş alış verişinde bulunmaz.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
101	%34.47	%0.21

-3. /+arala/

kişiler +arala : insanlarla birlikte

kişi eğüsinge katılğıl qarıl

kişi bol **kişiler arala** tiril (4543)

(İyi insanlara katıl ve onlarla iyi ilişkilerde bulun; insan ol ve insanlarla birlikte yaşa.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%1.34	%0.002

-4. /+bile/

küsemîş +**bile** : Küsemîş ile birlikte

tonın keçti ay toldı turdı örü

küsemîş bile çıktı bardı narı (519)

(Ay Toldı yerinden kalktı ve elbisesini giydi; çıkıp Küsemîş ile birlikte oraya gitti.)

biligsiz (kişi) +**bile** : biligsiz ile birlikte

biligsiz bile tursa devlet kalı

biliglig bile turğa tüplüg erip (1710)

(Mademki saâdet biligsiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esaslı bağdaşacaktır.)

cema^cat +**bile** : cemâat ile birlikte

cema^cat bile kıl fariza namaz

çığaylar hacı kıl adına namaz (3239)

(Farz namazlarını cemâat ile birlikte kıl; fakirler haccı olan cuma namazlarını edâ et.)

bir oğlan +**bile** : bir uşak ile birlikte

atın tuttı mindi **bir oğlan bile**

kadaşı tapa bardı sevnü küle (4970)

(Atını tuttu, bindi ve bir uşakla birlikte gülerek, sevinerek kardeşine doğru yola çıktı.)

kişiler +**bile** : (bazı) kişiler ile

bişti yime ol **kişiler bile**

otağ tuttı özke yarudı küle (499)

(O da nihayet (bazı) kimseler ile tanıştı; kendisine bir oda tuttu ve yüzü gülmeye başladı.)

belâgat +**bile** : belâgat ile

belâgat bile hat tengeşe kalı

idi edgü til bu bitig söz tili (2695)

(Hattın güzelliği eğer belâgat ile de birleşirse, yazılı söz mükemmel bir ifade bulmuş olur.)

ka kâdaşlar +**bile** : akraba ve kardeşler ile

barışgu kerek **ka kâdaşlar bile**

katılgı kerek iş adaşlar bile (3209)

(Akraba ve kardeşler ile barışmak, eş ve dostlar ile kaynaşmak gerekir.)

bu begler +**bile** : bu beyler ile

öçeşme **bu begler bile** sen bolup

sözin sözlemegil meger keç körüp (4086)

(Sen hiç bir zaman beyler ile rekabete kalkışma; iyice düşünmeden, ancak onların kullanmaya yetkin oldukları sözleri söyleme.)

bu zahid +**bile** : bu zâhid ile

eligleştı ilig **bu zahid bile**

ayıttı ilig yazlu sevnü küle (5037)

(Hükümdar zâhit ile el sıkıştı, sevinç içinde güler yüzle hâl hatır sordu.)

ilig +**bile** : hükümdar ile

esenleştı ilig **bile** ol köre

eligleştı kaldı ilig kâdgura (5445)

(O, hükümdar ile vedalaştı, ayrıldılar; hükümdar mahzun bir hâlde kaldı.)

Metin içindeki sayısı	Birliklilik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
48	%16.38	%0.10

-5. /+nIng bile/

bular+ning bile : bunlar ile

qatılğıl **bularning bile** eğgüleş

qutağğay sanga iki ajun ulaş (4354)

(Bunlar ile münasebet kur ve iyi geçin; böylece saadete kavuşarak her iki dünyada mutlu olursun.)

olar+ning bile : onlar ile

negü teg yorıgu **olarning bile**

muni ma ayu bir manga söz ula (4317)

(Onlar ile nasıl bir münasebet kurmalıyım; söz açılmışken bunu da bana anlat.)

bular+ning bile : bunlar ile

bularning bile me qatıl ay qadaş

arığ bolğa boğzung halal bolğa aş (4405)

(Ey kardeş! Bunlar ile de ilişki kur, temas et; boğazın temiz kalır ve yiyeceğin helâl olur.)

olar+ning bile : onlar ile birlikte

tiriglik **olarning bile** ol qadaş

qayusın qadaş tut qayusın adaş (4167)

(Ey kardeş! Hayat onlar ile birlikte; onlardan kimini kardeş, kimini de dost edinmelisin.)

EKLEME: / **+nIng bile**/ görev elemanı / **+nl(ng) bile**/ şeklinde de kullanılmıştır.

bular+nı(ng) bile : bunlar ile

bularnı bile⁷² me katıl hem karıl

sevindür olarğ sevinçin tiril (4461)

(Bunlar ile de görüş, tanış; onları sevindir ki, kendi hayatın da huzur içinde geçsin.)

bular+nı(ng) bile : bunlar ile

olar bardı kaldım **bularnı bile**⁷³ men

negü teg yorıyı ne kılkın yarayı (6597)

(Onlar gitti, ben bunlar ile kaldım; nasıl hareket edeyim ve onlar ile nasıl bağdaşayım.)

Metin içindeki sayısı	Birliklik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
13	%4.43	%0.027

-6. /+birle/

kuzı +birle : kuzu ile birlikte

kutuldu buğun kitti emgekleri

kuzı birle katlıp yorıdı böri (1040)

(Halk kurtuldu ve zahmet denilen şey ortadan kalktı; kurt, kuzu ile birlikte yaşamaya başladı.)

ilig +birle : hükümdar ile birlikte

eşittim sini men **ilig birle** tip

buğunka tusulur bilig birle tip (3304)

⁷²Herat ve Fergana nüshalarında "bularnıng bile" şeklinde.

⁷³Kahire nüshasında "bularnıng bile" şeklinde.

begi +birle : eşi ile birlikte

yana kılkı irsel kılınçı yayığ

begi birle turmaz tüköl üç ayığ (3542)

(Tavrı ve hareketi de vefâsız ve dönehtir; eşi ile birlikte toplam üç ay yaşayamaz.)

ilig +birle : hükümdar ile birlikte

közüng toğtı könglüng yime amrulup

yorır sen **ilig birle** eğgü bolup (5760)

(Gözün tok ve gönlün de huzur içinde iyi yolda hükümdar ile birlikte hareket ediyorsun.)

keyik tağı +birle : yabanî hayvanlar ile birlikte

kalı bulmasa men vefa birle yalnguğ

keyik tağı birle tiriglik kılayı (6570)

(Eğer ben vefalı bir insan bulamazsam, yabanî hayvanlar ile birlikte yaşayacağım.)

yaşığ +birle : güneş ile

bularda eng altın bu yalçığ yorır

yaşığ birle utru bakışsa tolır (137)

(Bunlardan en altta ay dolaşır; güneşle (karşılıklı) bakışırsa dolunay hâline gelir.)

tişi +birle : kadın ile

tişi birle şuhbet idi keç tatığ

soguğ suvğa yunmak yanutı katığ (3584)

(Kadın ile sohbet çok güzel bir zevktir; fakat buna karşılık soğuk su ile yıkanmak zordur.)

kapıdaki +**birle** : kapıdaki insanlar ile

kapıdaki birle yaraşgu kerek

katılgü kelişgu barışgu kerek (4168)

(Kapıdaki insanlar ile iyice anlaşmalı, onlar ile karışmalı ve onlara gidip gelmelidir.)

Metin içindeki sayısı	Birliklik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
55	%18.77	%0.11

-7. /+Ing birle/

an+ing birle : onunla birlikte

yarattı kör evren tuçı evrilür

anın birle tezginiç yime tezginiç (126)

(Bak, feleği yarattı ve o, durmadan dönüyor; onunla birlikte hayat da dönmektedir.)

an+ing birle : onunla birlikte

bilgisizke devlet kelir erse kut

turumaz bu devlet **anın birle** büt (1712)

(Bilgisize saâdet ve ikbâl gelirse de, bil ki, bu saâdet onunla birlikte kalamaz.)

kim+ing birle : kiminle

kiming birle devlet yaraşsa kelip

başın kökke tegrür yoğaru kılip (3072)

(Kime saâdet gelip onunla uyuşursa, onun başını yükselterek göğe erdirir.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%1.70	%0.010

-8. /+°n/

yatğak+ın : bekçiyle birlikte

künün turdı turğak tünün **yatğakın**

tapındı kıyıksız bağırsaklıkın (608)

(Gündüz kapıcılarla, geceleri ise bekçiler ile birlikte bulundu; dürüstlük ve bağlılıkla hizmet etti.)

hil+in koldaş+ın : yardımcısıyla ve arkadaşıyla birlikte

turup barsa evke **hilin koldaşın**

özi birle iltse yitürse aşın (2559)

(O, evine yardımcısı ve arkadaşlarıyla birlikte gitse ve onlara yemek ikram etse.)

ügr+ün : sürüsüyle / hemcinsi ile birlikte

kamuğ nengni kördüm öz **ügrün** yorır

kişi yılkı kuş kurt öz ügrin bilir (4196)

(Nereye baktım ise, her canlının kendi sürüsüyle / hemcinsiyle birlikte gezdiğini gördüm; insan, hayvan, kuş, kurt hemcinsini bilir.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%3.07	%0.018

-9. /+Ing+TIn/

sen+ing+din : seninle

seningdin yaramaz bu yanglıg kılık

uğuşluğ yorımaz bu yolça yorık (6309)

(Böyle bir hareket seninle uygun düşmez; akıllı insan böyle bir yolu ihtiyar etmez.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.34	%0.002

-10. /+GAr/

an+gar : onunla

ilig ündedi bir kün ögdülmişig

angar sözledi söz uğup bilmişig (1655)

(Hükümdar bir gün Ögdülmiş'i çağırdı, düşündükleri ve bildikleri hakkında onunla konuştu.)

an+gar : onunla

barayın men emdi kıdaşım tapa

kingeyin **angar** men bu iş ay apa (5654)

(Ben şimdi kardeşimin yanına gideyim ve bu işi onunla görüşeyim.)

an+gar : onunla

ķayu yirde devlet kötürse başı

bolu bir **angar** sen ay edğü ķişı (4298)

(Nerede ikbâl başını yükseltirse, ey iyi insan! Sen derhal onunla birlikte ol / birlikte hareket et.)

Metin içindeki sayısı	Birliktelik - beraberlik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
19	%6.48	%0.039

2.10. Hedef Hâli

İsmin bu hâli, işin, hareketin hedefini / amacını bildirir. Kutadgu Bilig'de hedef hâli /+ø/, /+A/, /+KA/, /+TA/, /+özele/, /+birle/, /+KA köre/, /+öze/, /+n/, /+Ing+TIn/, /+üçün/, /+tip/, /+GAR/, /+KA ötrü/, /+In ötrü/, /+GAR ötrü/ görev elemanlarına ifade edilmiştir.

Hedef hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
1679	%3.53

-1. /+ø/

küçemçi+ø : zalim(ler)(için)

bu kaçım tügüki bu körksüzlüküm

küçemçi kelirke bu yüzüzlüküm (816)

(Benim bu sertliğim, kaşlarımın bu çatıklığı ve bu asık suratım bana gelenler için, zalim(ler) (için)dir.)

türlüg saķış+ø : her türlü hesap(ı yapmak için)

tetiglik kerek kılsa **türlüg saķış**

tetig bolmağınça qalı ağrar iş (2772)

(Her türlü hesap(ı yapmak için), zekâ lazımdır; zekâ olmayınca insan hesap işlerini karıştıır.)

qarın todğusı+ø : karınlarını doyurmak için

yimekiğ bilirler **qarın todğusı**

boğuzda açın yok olar qadğusı (4325)

(Karınlarını doyurmak için yemeği bilirler; onların boğazdan başka bir kaygıları yoktur.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
136	%8.10	%0.28

-2. /+A/

oğlum+a : oğlum için

sözüm **oğluma** sözledim men tonga

oğul minde altın manga ne tenge (186)

(Ey yiğit! Ben bu sözü oğlum için söyledim; oğul benden aşağı derecededir ve bana nasıl denk olur?)

ölüglük+e : ölene / ölen için

kerek tut otaçı kerek erse kām

ölüglük hergiz asıg kılmaz em (1065)

(İster tabip getir, ister kam; hiç bir zaman ilaç ölene / ölen için fayda etmez.)

mening işim+e : benim işim için

et öz can yuluğlar **mening işime**

du^{ca} arturur bu keçer yaşıma (3059)

(Benim işim için tenini, canını feda ediyor ve bu fâni hayatımda bana çok dua kazandırıyor.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%0.65	%0.023

-3. /+KA/

san+ga : senin için

san+ga : senin için

uğuş ol **sanga** edgü andıg adaş

bilig ol **sanga** keç bağırşak kadaş (317)

(Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeşdir.)

uzun yaşın+ga : uzun yaşı için

bu saıklık oduğluk bu il işinge

tözü asğı boldı **uzun yaşınga** (440)

(Devlet işi için kaçınılmaz olan bu tedbir ve uyanıklık, devletin uzun süre yaşaması için daima faydalı olmuştur.)

buğun baylıkın+ga : halkın zengin olması için

bu neng alğuka bir kerek bay buğun

buğun baylıkınga törü tüz koğun (2058)

(Bu malı elde etmek için halkın zengin olması gerekir; halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır.)

yazuqluğ kulın+ga : günahkâr kulun için

bu king dünya özke küçün kılma tar

yazuqluğ kulınga bayat fazlı bar (3649)

(Bu geniş dünyayı zorla kendine daraltma; günahkâr kulu için Tanrı'nın fazlı ve rahmeti vardır.)

ilig tapğın+ga : hükümdarın hizmeti için

özüm kendke kirse **ilig tapğınga**

baru turğu künde anıng kapğınga (4161)

(Ben, hükümdarın hizmeti için şehre inersen, her gün onun kapısına gitmem gerekir.)

ajun+ka : dünya için

törüttü tilek teg tözü c'alemig
yaruttı **ajunka** küniğ hem ayıg (125)
(Bütün âlemi dilediği gibi yarattı; dünya için güneş ve ayı aydınlattı.)

siyaset+ka : siyaset için

bu himmet bile hem siyaset kerek
siyasetka beglik riyaset kerek (2127)
(Himmeti ile beraber, bir de siyaset lazımdır; siyaset için de beylik şartlarına sahip bir beyin riyâseti lazımdır.)

özin+ge : kendisi için

ķayu ķul bayatķa mansa turup
bela ķadķu ķapķın **özinge** tudı (1272)
(Hangi kul Tanrı'ya inanırsa, kendisi için belâ ve kaygı kapılarını kapamış olur.)

ilig+ke : hükümdar için

bayudı buğun hem itildi ili
iligke duca ķıldı buğnı tili (1039)
(Halk zenginleştı ve memleket nizama girdi; halk hükümdar için dualar etti.)

süzük mengü il+ke : durulmuş ebedî ülke için

nerek bu ķarangķu tünerig orun
süzük mengü ilke aşunğıl burun (3083)
(Bu karanlık zulmet yeri neye gerek, durulmuş ebedî ülke için önceden hazırlan.)

yarın bolğu iş+ke : yarın olacak iş için

yarın bolğu işke bu kün it itig

manga mundağ aydı biliglig tetig (5702)

(Yarın olacak iş için bugünden hazırlık yap; bilgili ve zeki insan bana böyle söyledi.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1379	%82.13	%2.90

-4. /+TA/

barça iş+te : her işte / her iş için

basutçı kerek **barça işte** bilin

bu beglik işinge tağı köp kıılın (430)

(Bil ki, her iş için yardımcı gerekir; beylik işi için ise, kendine daha çok yardımcı edinmeye çalış.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%0.29	%0.010

-5. /+özele/

haciblar +özele : hâciblere / hâcibler için

haciblar özele bu bolsa uluğ

bağırsaklığın kılsa canın yuluğ (2432)

(O, diğer hâciblere baş olsun ve sadâkatle beye canını feda etsin.)

sevüg can +**özele** : aziz can için

sevüg can özele iminde imin

ķolup bulmadım men özümde öngin (2942)

(Aradım, aziz can için kendimden daha emin başka bir kimse bulamadım.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.11	%0.004

-6. /+birle/

tilek +**birle** : (bir) dilek için

yanut birdi ögdülmiş aydı özüm

tilek birle keldi açayın sözlüm (3454)

(Ögdülmiş cevap verdi: "Ben buraya (bir) dilek için geldim; dileğimi arz edeyim." dedi.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.11	%0.004

-7. /+KA köre/

tapuğķa **köre** : ibadete / ibadet için

özüm kirse emdi kişiler ara

ķaçan tegge elgim **tapuğķa köre** (3366)

(İmdi ben insanlar arasına girersem, ibadete ne zaman elim değer?)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.05	%0.002

-8. /+öze/

halkı +öze : halkı için

bayat rahmeti erdi **halkı öze**

kılınç silig erdi **kalkı tüze** (42)

(O, ümmeti için Tanrı'nın bir rahmeti idi; güzel tavırlı, dürüst ve kendisine güvenilir bir tabiatta idi.)

oğlu +öze : oğlu için

ata emgeki bolsa **oğlu öze**

ol oğlu bilir ötrü **kalk yang tüze** (1218)

(Baba oğlunun yetişmesi için emek sarf ederse, oğlu o terbiye altında iyi yetişir.)

arzu +öze : arzusunu elde etmek için

kalı üstese elgi **arzu öze**

özini tutunsa köngül til **tüze** (3447)

(Arzusunu elde etmek için kuvvet bulduğu hâlde, kendisini tutar, gönlüne ve diline hâkim olur.)

müsülman +öze : Müslüman(lar) için

tünek ol bu dünya **müsülman öze**

tünekte erej **kolma könglüng tüze** (4809)

(Bu dünya Müslüman(lar) için bir zindandır, zindanda huzur arama; gönlünü doğrult.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%0.48	%0.018

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
DİJİTAL İRAT VE KÜLTÜR
DİJİTAL İRAT VE KÜLTÜR
DİJİTAL İRAT VE KÜLTÜR

-9. /+°n/

öç+ün : öç almak için

bayat birmişin halk tıdumaz küçün

yağız yir yaşıl kök tirilse **öçün** (1800)

(Kara toprak ile mavi gök öç almak için birleşse bile, Tanrı'nın verdiği
insan mâni olamaz.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.05	%0.002

-10. /+Ing+TIn/

men+ing+din : benden / benim adıma / benim için

kılumaz ma şükrüng sanga men bire

meningdin şükür kıl sanga sen sıra (392)

(Bunlardan bir tekinin şükrünü bile ben sana eda edemem; benim adıma sen kendine şükret; senin hikmetine akıl ermez.)

men+ing+din : benden / benim adıma / benim için

iligke tegürgil **meningdin** selam

bu ahır selam ol ay bilgi tamam (6185)

(Hükümdara benden selâm söyle; ey temiz kalpli insan! Sözümü unutma.)

men+ing+din : benim adıma / benim için

yori bar **meningdin** yime ök ayıt

negü ol iğın kör me könglin avıt (6282)

(Git, benim adıma da hatrını sor; hastalığına bak, nasıldır; kendisini teselli et.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%0.65	%0.023

-11. /+üçün/⁷⁴

çıkarı +**üçün** terk : çabuk çıkabilmek için

kayı evke kirse bu ay terk çıkar

çıkarı için terk yatarın yıkar (745)

(Bu ay hangi eve girerse oradan çabucak çıkar; çabuk çıkabilmek için de yattığı yeri yıkar.)

adınlar +**üçün** : başkaları için

yuluğ kılma özni **adınlar için**

suyurka özüngni küyürme küçün (1404)

(Bашkaları için kendini feda etme; kendine acı ve zorla ateşe atma.)

uvutı +**üçün** : şerefi için

uvutluğ kerek er **uvutı için**

yağı birle qarşur qağıtmaz öçün (2290)

(Kumandan haysiyet sahibi olmalıdır; o şerefi için düşmana karşı koyar ve intikamını almadan, ondan yüz çevirmez.)

⁷⁴ /+üçün/ görev elemanının yapısıyla ilgili olarak Zeynep KORKMAZ "uçun ~ üçün ~ için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine (TDAY Belleten 1961, s. 33-34)" adlı makalesinde şunları kaydetmektedir: "uç kelimesi bir isim olduğundan, kendinden önceki herhangi bir isim ile olan münasebeti ancak isim tamlaması yoluyla kurulabilecektir. Türkçede bir ismin başka bir isme aidiyeti 1. ve 2. türlü tamlamalar (tâyinli tamlama, tâyinsiz tamlama) ile ifade edilir. Fakat bir ismin başka bir isme münasebeti umûmiyetle 2. tip tamlama ile ifade edilmektedir. üçün edatının kendisinden önceki isim ile münasebeti de böyledir. Şu halde, bu edat içinde, uç isimden başka bir de, bu ismi kendisinden önceki isme aidiyet bağı ile bağlayan bir 3. şahıs iyelik eki bulunmak gerekir. üçün edatı içindeki bahis konusu ismi, kendisinden önceki isim ile cümle içindeki başka kelimeler arasında bir edat münasebeti kuracak şekilde bağlayan ek de iyelik ekinden sonra gelen vasıta hâli eki +^on'dir. Ayrıca bk. KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara, 1969, s. 26.

ülgi +üçün : hissesi / menfaati için

öz asğın tilegli öz **ülgi üçün**

yarağlıgını tengsiz turur tir küçün (3494)

(Kendi faydasını düşünen kimse, menfaati için, münâsip olanın dahi uygun olmadığını söyler.)

bu iki +üçün : bu iki (şey) için

iki türlüğ ol bu yaqınlık işi

bu iki üçün dost tutar ol kişi (4201)

(Yakınlıktan aranılan şey iki türlüdür; bu iki (şey) için insan dost edinir.)

yazuqlar +üçün : günahlar(ım) için

özüm yangı boldı bayatka bu kün

yazuqlar üçün yığlasa men ünün (5644)

(Bugün artık Tanrı'ya dönme zamanım geldi; günahlarım için feryat ederek ağlayayım.)

yarmaq +üçün : para için

yaqınlık neçe boldı **yarmaq üçün**

kanı iş kıılığlı köni haq üçün (6470)

(İnsanlar para için birbirlerine yakınlaştılar; doğruluk ve hakikat yolunda iş gören nerede?)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
55	%3.27	%0.11

- 12. /+tip/

sanga **katlayın** +**tip** : seninle dost olmak için

atıng eğgü bolğay sini sevgeler

sanga katlayın tip tözü ivgeler (4258)

(Böylece adın iyi olur; insanlar da seni severler ve herkes seninle dost olmak için can atar.)

özüng körge sen +**tip** : kendini görebilmek için

köngül kimke bütse anı küzgü tut

özüng körge sen tip anı utru tut (5618)

(Gönlün tamamen inandığı kimseyi kendine ayna edin; kendini görebilmek için onu daima karşında bulundur.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.11	%0.004

13. /+GAR/

an+**gar** : onun için

öküş ögdi birle tümen ming şena

uğan bir bayatka **angar** yok fena (2)

(Kadir ve bir olan Tanrı'ya çok hamd ve binlerce senâ olsun; onun için fanilik yoktur.)

an+**gar** : ona / onun için

ilig köz kulak tuttı ilde kamuğ

açıldı **angar** barça beklig kapuğ (436)

(Hükümdar bütün memlekete göz kulak kesildi; onun için bütün kapılar açıldı.)

mu+n+gar : bu (iş)nun için

munğar kiçki eski tapuğcı kerek

açını süçinü aşın birse terk (2836)

(Bu (iş) için çok eski ve emektar bir hizmetçi lazımdır ki, beyi esirgeyerek yemeği zevkle ve vaktinde yapsın.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
56	%3.33	%0.11

-14. /+KA ötrü/

ajun tutğu+ka ötrü : dünyaya hâkim olmak için

ıdı artuğ erdem kerek ög bilig

ajun tutğu+ka ötrü sunsa elig (281)

(Dünyaya hâkim olmak ve onu idare etmek için, pek çok fazilet, akıl ve bilgi gereklidir.)

bedük iş+ke ötrü : büyük işler için

buğunğa talusı kerek alp atım

bedük iş+ke ötrü bu bolsa titim (1961)

(Halk için cesur, kahraman bey, büyük işler için de azim gereklidir.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.23	%0.008

-15. /+In ötrü/

an+ın ötrü : onun için

anın ötrü bolsa içiş tutğuçı

yarağay bu işke yetilgey küçi (2886)

(Bu iş için içkiyi iyi muhafaza eden ve bunu hazırlamaya muktedir olan biri uygun olur.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%0.17	%0.006

-16. /+GAR ötrü/

an+gar ötrü : onun için

beğinge yarağlıg körünse kılı

angar ötrü açğu ağırlık yolu (1756)

(Kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra, bey onun için ihsan kapısını açmalıdır.)

Metin içindeki sayısı	Hedef hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.11	%0.004

EKLEME I: Hedef kavramını ifade eden bazı kavram işaretlerinin Kutadgu Bilig'de görevli elemanla birlikte işaretsiz (ø) olarak kullanıldığı da görülür:

ø+ø : (benim için)

burun ıdgum erdi kamuğ edgülüg

asıg kılğay erdi yarın belgülüg (1131)

(Bütün iyiliklerimi önceden göndermeliydim; bunlar (benim için) yarın mutlaka faydalı olurdu.)

ø+ø : (senin için)

uruğ eğgü ekse öner eğgülük

ol eğgü bolur ol yigü keğgülük (4734)

(İyilik tohumu ekilirse iyilik çıkar ve bu iyilik (senin için) yiyecek ve giyecek olur.)

EKLEME II: Kutadgu Bilig'de bazen işaretsiz görev elamanının (/+ø/) bir cümle ile birlikte başka bir cümlemin hedef tümlecini oluşturduğu da görülür:

öz mungağsa manga bu yarar+ø : başım darda kalsa bana lazım olur diye

kötürdi sav altun kümüş neng tavar

ayur **öz mungağsa manga bu yarar** (485)

(Ay Toldı "Başım darda kalırsa, bana lazım olur" diye, yanına som altın, gümüş, eşya ve mal aldı.)

2.11. Yönelme Hâli

İsmin bu hâli, eylemin, hareketin yöneldiği yeri ifade eder. Kutadgu Bilig'de bu hâl, /+çA/, /+KA/, /+tapa/, /+ArU kodı/, /+naru/, /+taparu/, /+KA **körü**/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Yönelme hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
68	%0.14

-1. /+çA/

қан+ça : nereye

burundukluğ ol söz tive burnı teg

barur **қанча** yetse titir boynı teg (206)

(Söz, deve burnu gibi yularlıdır; o, dişi deve boynu gibi nereye çekilirse oraya gider.)

ong+ça : sağa (doğru)

sol+ça : sola (doğru)

yolung **ongça** kelse itildi işing

kalı **solça** kelse ulıp çal başing (1392)

(Yolun sağa (doğru) ise işin yolundadır; eğer sola (doğru) ise inleyerek başını yerden yere çal.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%4.41	%0.006

-2. /+KA/

evin+ge : evine doğru

sözin kesti ay toldı çıktı turup

evinge yüz urdı sevinçlig bolup (951)

(Ay Toldı burada sözünü kesti, kalktı ve huzurdan çıktı; sevinç içinde evine yöneldi.)

tağ+ka : dağa doğru

yana turdı yundı namazın kılıp

atın mindi **tağka** yüz urdı yilip (5681)

(Ögdülmiş yerinden kalktı, abdest aldı ve namazını kıldı; atına binip koşturarak dağa doğru gitti.)

kalık+ka : gökyüzüne doğru

sükiç koptı örlep **kalıkka** ağıp

ünün sumlıdı suri ʿibri oqıp (5677)

(Seher kuşu kalktı ve gökyüzüne doğru yükseldi; Mezâmir okur gibi, yabancı bir dilde ötmeye başladı.)

ev+**ke** : eve / ev(in)e doğru

atın mindi **evke** yüz urdı turup

kelip tüşti kirdi yağa kur yörüp (3282)

(Atına bindi, ev(in)e doğru hareket ederek, gelip indi; evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü.)

ķayu yir+**ke** : herhangi bir yere

köngülsüz **ķayu yirke** mangsa adaķ

neçe yir yakın erse boldı yıraķ (5046)

(Arzu edilmeyen herhangi bir yere doğru yola çıkılırsa, bu yol ne kadar yakın olursa olsun yine de uzun gelir.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
49	%72.05	%0.10

-3. /+tapa/

ķadaşı +**tapa** : akrabasına doğru

eğerledi terkin atını tutup

ķadaşı tapa bardı evdin turup (3289)

(Atını tutup hemen eyerledi; oradan kalkıp akrabasına doğru gitti.)

tağ +**tapa** : dağlara doğru

turup bardı andın yana **tağ tapa**

ķadaşı uğu bardı elgin öpe (5446)

(Odgurmuş oradan ayrılıp dağlara doğru gitti; kardeşi elini öptü ve bir müddet beraber yürüdüler.)

meşrik +**tapa** : şarka doğru

kötürdi yaşıq baktı **meşrik tapa**

körür ağdı yirdin yoşaru kopa (5678)

(Başını kaldırdı ve şarka doğru baktı, güneşin yerinden kopup yükselmeye başladığını gördü.)

қадаşı +**tapa** kardeşine doğru

aş içgü yidi az yana at tutup

қадаşı tapa bardı қадағу yutup (6284)

(Biraz yedi, içti; tekrar atına binip, mahzun mahzun kardeşinin bulunduğu yere doğru yola çıktı.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%16.17	%0.023

-4. /+ArU kodı/

yok+**aru** **қодı** : yukarı doğru

қодı ıdtı kesme yaruқ yüz urdı

sevüg zülfi toldı **y oқaru қодı** (3284)

(Perçemini aşağı salıverdi, parlak yüzü kapandı ve güzel zülfü yukarı doğru her tarafı kapladı.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%1.47	%0.002

-5. /+naru/

ağır +naru : Aygır burcuna doğru

yitikin kötürdi yana baş öri

töngitti yana yıldırık **ağır naru** (6220)

(Yedi kardeşler başını yukarı kaldırdı; Yıldırık yıldızı Aygır burcuna doğru eğildi.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%1.47	%0.002

-6. /+taparu/

hacib +taparu : hâcibe doğru

küsemiş kirip tuştı yandru çıkıp

alıp kirdi **hacib taparu** okıp (521)

(Küsemiş içeri girip hâcib ile görüştü; sonra çıkıp onu da alarak hâcibe doğru / hâcibin yanına girdi.)

ilig +taparu : hükümdara doğru

atın mindi bardı yana karşıka

tüşüp kirdi **ilig taparu** oğa (5830)

(Atına binip tekrar saraya gitti; inip hükümdarın yanına doğru girdi.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%2.94	%0.004

-7. /+KA körü/

ev+ke ... **körü** : ev(in)e doğru

sözün kesti kıptı adağın örü

esenleşti **evke** yüz urdı **körü** (4881)

(Sözünü kesti, ayağa kalktı, vedalaştı ve ev(in)e doğru yola düştü.)

Metin içindeki sayısı	Yönelme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%1.47	%0.002

2.12. Sebep Hâli

İsmin bu hâli, eylemin gerçekleştirilme sebebini bildirir. Kutadgu Bilig'de sebep hâlini ifade etmek için /+ø/, /+KA/, /+bile/, /+Ing birle/, /+dın köre/, /+°n/, /+üçün/, /+In (üçün)/, /+tip/, /+GAR/, /+TA ötrü/, /+I(n) ötrü/ görev elemanları kullanılmıştır.

Sebep hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
146	%0.30

-1. /+ø/

bu kız kızlıkı+ø : nâdir olduğu için

bu mundağ kişiler bolur idi kız

bu kız kızlıkı kıldı kız atı kız (564)

(Bu gibi insanlar çok nâdir olur; nâdir olduğu için nâdire "kız" adı verilmiştir.)

tegme ig+ø : her hastalıktan

ölür erse iglep kişi tegme ig

kişi kalmağay erdi yirde tirig (5990)

(İnsan her hastalıktan ölse idi, yer yüzünde canlı insan kalmazdı.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de bazen işaretsiz görev elemanının (/+ø/) cümle ile birlikte bir başka cümleinin sebep tümlecini oluşturduğu da görülür:

ökünçüm asıg yok+ø : son pişmanlıkta fayda yok / son pişmanlık fayda etmediği için

küser men yigitlikke öknür özüm

ökünçüm asıg yok keser men sözüm (363)

(Sonra gençliğin hasretini çeker ve pişman olursun; ama son pişmanlık fayda etmediği için ben sözümü burada kesiyorum.)

basutçı tilep bulmadı+ø ilig : hükümdar yardımcı arayıp bulamadı / bulamadığı için

basutçı tilep bulmadı kör ilig

tegürdi özi barça işke elig (431)

(Hükümdar yardımcı arayıp bulamadığı için her işi bizzat kendisi ele almak mecburiyetinde kaldı.)

kutulğu yirim yok+ø tiriglik bulup : ölümden kaçıp sığınacak bir yerim yok / olmadığı için

özelü barır men öz erksiz bolup

kutulğu yirim yok tiriglik bulup (1096)

(Ölümden kaçıp sığınacak bir yerim olmadığı için elimde olmayarak, istemeyerek gidiyorum.)

özi boldı+ø müflis : boğazlarının esiri oldular / boğazlarının esiri oldukları için

telim baynı kördüm boğuz bulnadı

özi boldı müflis çıgaylık yidi (4592)

(Birçok zengin gördüm, boğazlarının esiri oldukları için iflas ederek tekrar fakirliğe düştüler.)

Metin içindeki sayısı	Sebep hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
61	%41.78	%0.12

-2. /+KA/

bu tû ni^cmet **qalır+qa** : bu tür nimetler arkada kaldığı için

qalı bu tû ni^cmet qalırqa yime

özüng yıǵlar erse yorı yıǵlama (1235)

(Eğer sen, bu tür nimetler arkada kaldığı için ağlıyorsan, bırak; bunlar da ağlamaya değmez.)

bayat birmişin+ge oǵulqa uqıuş : Tanrı, oǵluna akıl verdiği için

bayatqa şükür kıldı artuq öküş

bayat birmişinge oǵulqa uqıuş (1250)

(Tanrı oǵluna akıl verdiği için, o, Tanrı'ya çok şükür etti.)

sözüm sözlemiş+ke : sözümü sana söylediğim için

sözüm sözlemişke sanga eymenü

özüm ^cuzrı qoldı sanga uş munu (204)

(Sözümü sana söylemiş olduğum için, işte böyle, çekinerek senden özür diledim.)

negü+ke : ne için, hangi sebeple

munı sen ayur sen mening tip mening

negüke ayur sen negü teg sening (5183)

(Bunu sen "Benimdir, benim!" diye söylersin; niçin böyle dersin, bu nasıl senin olur?)

Metin içindeki sayısı	Sebeup hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
21	%14.38	%0.044

-3. /+bile/

usallık +bile : ihmal yüzünden

oğuğluk bu saklıknı öğdi eren

usallık bile öldi er ming tümen (442)

(Uyanıklık ve ihtiyatı çoğu kimse öğmüştür; ihmal yüzünden de yüzbinlerce insan ölmüştür.)

otunluk +bile : küstahlığ(ım)dan dolayı

otun men **otunluk bile** öz ulır

tüzün sen tüzünlük me sindin kelir (3780)

(Ben küstahım, küstahlığ(ım)dan dolayı da azap çekiyorum; sen hâlimsin, merhamet de senden gelir.)

Metin içindeki sayısı	Sebeup hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
8	%5.47	%0.016

-4. /+Ing birle/

an+ing birle : ondan dolayı

bolu birmez evren başı tezginür

anın birle kılkı yangı tezginür (344)

(Bu birkaç şey bir kimse üzerinde toplanırsa mübarek saâdet ondan kaçır, uzaklaşır (343). Felek ona yâr olmaz, âvâre olur; bundan dolayı hâl ve hareketinde istikrar olmaz.)

Metin içindeki sayısı	Sebepl hâlini ifade eden diğler görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.68	%0.002

-5. /+dın köre/

bular+dın köre : bunlar yüzünden

yakında yağukta ya yat baz ara

tuşar erse övke **bulardın köre** (2734)

(Gerek yakın akraba, gerek yabancılar arasında kırgınlıklar hâsıl olursa, bil
ki, bunlar yüzündendir.)

Metin içindeki sayısı	Sebepl hâlini ifade eden diğler görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.68	%0.002

-6. /+°n/

asığlığ erür+in : faydalı olduğı için

bu eğgüg bilir ol kişi eğgü tip

asığlığ erürin munı kılğı tip (897)

(Bu iyi insan iyi olarak tanır ve faydalı olduğı için yapılmasını ister.)

elig tarlıkı+n : darda kaldığından

mungağsa tapuğçı **elig tarlıkın**

begi eştip ığsa açığ yarlığın (2815)

(Hizmetkâr darda kaldığından muhtaç duruma düşerse, onun sıkıntısını duyan
bey ihsan fermanını göndermelidir.)

aç+ın : açlıktan

çığayka yüdürmegü ortu yüki

çığay ölge **açın** üzülge köki (5565)

(Orta hâlli kimselerin yükünü fakire yüklememeli; aksi taktirde fakir aşıktan ölür, kökü kazınır.)

fırağ+ın : ayrılıktan / ayrılık yüzünden

kamuğda **kağrağ** ölüm ol fırağ

fırağın töker yaş körtügli **kağrağ** (6208)

(Her şeyden ağır olan ayrılık ölümdür; şu gören göz ayrılık yüzünden yaş döker.)

Metin içindeki sayısı	Sebepl hâlini ifade eden diğel görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%7.53	%0.023

-7. /+üçün/

yangluğ +üçün : yanıldığı için

bu yangluğ atı boldı **yangluğ üçün**

bu yangluğ uruldu bu yangluğ üçün (197)

(Bu yangluğ (insan) adı insana yanıldığı (yangluğ) için verildi; yanılmak (yangluğ) insan (yangluğ) için yaratıldı.)

bağırsak +üçün sen : bana içten bağılı olduğun için

bağırsak üçün sen bütter men sanga

bağırsaklığın ay bu sözler manga (1944)

(Bana içten bağılı olduğun için, sana inanıyorum; sözlerime samimiyetle cevap ver.)

bu yanglığ +üçün : böyle olduğun için

bu yanglığ üçün karşı karşı bolur

ikiğün karşısa birisi ölür (4251)

(Senden küçükler seni kıskanırlar; çekememezlik yüzünden senin iyiliğini istemezler (4250). Böyle olduğu için saraydaki insanlar birbirine karşı olurlar; bunlardan ikisi birbirlerine karşı gelirse biri ölür.)

yanutluğ +**üçün** : (böyle) karşılık verdiği için

kişike yanut kıl kişilik tengi

yanutluğ üçün at urundı kişi (5893)

(İnsana insanlığı nispetinde karşılık ver; (böyle) karşılık verdiği için insana insan adı verilmiştir.)

bu korkınç +**üçün** : bundan korktuğu için

bu korkınç üçün bilge dünya koşup

ajun tezgini yürür emgek yüdüp (6154)

(Ârif, bundan korktuğu için, dünyayı bırakıp zahmeti tercih ederek, dünyayı dolaşır durur.)

Metin içindeki sayısı	Sebepl hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
21	%14.38	%0.044

-8. /+In (üçün)/

an+in (üçün) : onun (için)

anın keldim emdi bu yirke turup

bayat tapğı kılsa men yalnguz bolup (3339)

(Onun (için) (Dinimin selâmetini ve kendi menfaatimi bunda gördüğüm için (3338)) kalkıp buraya geldim; halvete çekilip, böylece Tanrı'ya ibadetle meşgul olmak istedim.)

an+ın (üçün) : onun (için) / ondan (dolayı)

kul atı **anın** boldı kulğa atağ

tapuğ kılşa tün kün ulanulsa tağ (3357)

(Bundan (dolayı) (ibadet, kulluk olduğu için (3356)) "kul" adı kula unvan oldu; o dağa çekilip, gece gündüz ibadet etmelidir.)

an+ın (üçün) : onun (için) / ondan (dolayı)

mini ol ödürdi eng aşnu tilep

anın öz tiler boldı könglin ulap (4790)

(İlk önce o beni isteyerek seçti; bundan (dolayı) ben onu gönülden arzuluyorum.)

an+ın (üçün) : onun (için)

ağu ol biligligke dünya içi

anın ay yiyümez üzer öz küçi (6384)

(Bilgili insana dünya zehir ile doludur; onun (için) (Bilgili için dünya zehir ile dolu olduğundan) o, yemek yemez, güçten kuvvetten kesilir.)

Metin içindeki sayısı	Sebepl hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%6.16	%0.018

-9. /+tip/

yayığ +tip : döneke diye / döneke olduğu için

yayığ tip sökerler bu kılkıım için

manga mün ururlar bu atım için (690)

(İşte bu tabiatım için, döneke diye / döneke olduğu için bana söverler ve bundan dolayı bana kusur isnat ederler.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de bazen sebep hâlinin "cümle+tip" şeklinde de ifade edildiği görülür:

uğuş kitti +tip : akıl gittiği için

uğuşluğ kişi kör qarisa munar

uğuş kitti tip hem qalem me tınar (294)

(Akıllı insan da yaşlanınca bunar; akıl gittiği için de kalem susar.)

cefa kıldı +tip : cefa kıldığı(m) için

cefa kıldı tip sen ilenme manga

meningde cefaçı bu dünya sanga (1092)

(Cefa kıldım diye / kıldığı(m) için beni ayıplama; sana benden daha çok cefa eden bu dünyadır.)

Metin içindeki sayısı	Sebeup hâlini ifade eden diğere görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%3.42	%0.010

-10. /+GAR/

an+gar : onun için / ondan dolayı

ağınsıg körtür men bu kün kılk itig

angar eymenür men ay bilge tetig (777)

(Ey zeki, âlim insan! Bugün sende başka bir hâl görüyorum; bundan dolayı çekiniyorum.)

mu+n+gar : bunun için / bundan dolayı

mungar eymenür men ay ilig kıtı

yongağı yongasa bu yalnguğ iti (5869)

(Ey devletli hükümdar, ben şundan dolayı -insanların köpeğı olan bu gammaz, iftira eder diye / edebileceğı için- çekiniyorum.)

Metin içindeki sayısı	Sebep hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%2.73	%0.008

-11 /+TA ötrü/

oğul kız+da ötrü : oğuldan, kızdan / onların sorunlarından dolayı

oğul kızda ötrü ata yir etin

oğul kız atamaz atası atın (1166)

(Oğulun, kızın sorunlarından dolayı baba daima eziyet çeker; fakat oğul, kız babasının adını dahi anmaz.)

tişiler+de ötrü : kadınlar yüzünden

neçe ming azıglıg eren erkeki

tişilerde ötrü üzül-di köki (4523)

(Nice bin kudretli ve erlerin eri erkekler, kadınlar yüzünden mahv olup gitmişlerdir.)

Metin içindeki sayısı	Sebep hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%2.05	%0.006

-12. /+I(n) ötrü/

an+ı(n) ötrü : ondan dolayı

bağırsak kerek kul beginge açır

anı ötrü begler açinsa tegir (4081)

(Kul sadık olmalı ve her zaman beyini korumalıdır; bundan dolayı beyler de kullara ihsanda bulunmalıdırlar.)

Metin içindeki sayısı	Sebep hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.68	%0.002

2.13. Vasıta Hâli

Vasıta hâli, üzerine geldiği isim veya isim soylu kelime ya da kelime grubuyla bir eylemin, hareketin soyut ya da somut herhangi bir kavram vasıtasıyla gerçekleştirildiğini bildirir. Kutadgu Bilig'de vasıta hâli /+ø/, /+çA/, /+KA/, /+TA/, /+Ing+TA/, /+bile/, /+birle/, /+Ing birle/, /+öze/, /+°G/, /+°n/, /+TIn/, /+Ing+TIn/, /+GAR/, /+bile ötrü/, /+In ötrü/, /+TIn ötrü/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Vasıta hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
806	%1.69

-1. /+ø/

bu bilgi+ø : bu bilgi(si) (ile)

tetiglik bile bolsa erke bilig

tözü işke tegrür **bu bilgi** elig (2624)

(İnsanda zekâ ile birlikte bilgi de bulunursa, o bilgi(si) (ile) her işte muvaffak olur.)

neçe söz+ø : söz (vasıtasıyla)

yalavaç işi kör **neçe söz** bolur

sözi yaxşı bolsa tilekin bulur (2666)

(Elçinin işi söz (vasıtasıyla) olur; sözü iyi olursa dileğine kavuşur.)

biri+ø : biri (ile)

adağ birdi iki yorıgu üçün

berü mangsa **biri** narı mang küçün (3659)

(Yürümek için iki ayak verdi; biri (ile) bu tarafa bir adım atarsan, bir adımı, senin için zahmetli de olsa oraya at.)

anınğ hukmi+ø : onun hükmü (ile)

ağırlık uçuzluk **anınğ hukmi** ol
uluğka kiçigke yime açsa yol (3903)
(İzzet ve zillet, büyüğe ve küçüğe bu yollar onun hükmü (ile) açılır.)

özi uzluğu+ø : kendi mahareti (ile)

kişi duşmanınğdın asığ kılmadı
kalı kıldı erse **özi uzluğu** (4191)
(İnsan düşmanından fayda görmemiştir; eğer görmüş ise, bu ancak kendi mahareti (ile) olmuştur.)

kevel tazı büktel tağı arğunı+ø : Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlar (ile)

kevel tazı büktel tağı arğunı
ağur toldı tolmağ bu suğluk kanı (5369)
(Arap küheylanı, binek ve diğer cins hayvanlar (ile) ahırların dolmuştur; fakat bu aç gözlülük doymak bilmez.)

bu tiriglik+ø : bu hayat (ile)

mün ol **bu tiriglik** tile eğğü at
isiz kıлмаeđgün kıлін mengü at (4468)
(Bu hayat bir sermayedir, onun (ile) iyi ad kazanmaya çalış; onu boşuna geçirme, iyilik ile adını ebedileştir.)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de hem anlamlı hem de görevli ögenin bazen işaretsiz morfem (ø) ile karşılandığı da görülmür:

ø+ø (bu yanglıg kişi birle) : (böyle insanlar vasıtasıyla)

bu yanglıg kişi birle begler bedür

yağı boynı yençer kü çavın ıdur (2945)

(Beyler, böyle insanlar vasıtasıyla yükselir; (böyle insanlar vasıtasıyla)

düşmanın boynunu ezer, (böyle insanlar vasıtasıyla) kendilerinin nâm ve şöhretini yayarlar.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
68	%8.43	%0.14

-2. /+çA/

ne yol+ça : hangi yoldan / hangi yol vasıtasıyla

bu begler **ne yolça** yorısa kalı

uş ol beg yorıkı bu kulnıng yolu (2113)

(Beyler hangi yoldan giderlerse beylerin bu gidişi, kulun da yoludur.)

bu iz+çe : bu izden / bu iz vasıtasıyla

yorık buzmağıl sen **bu izçe** yorı

bu erdi seningde ozağı kırı (5908)

(Sen bu gidişi bozma, bu izden / bu iz vasıtasıyla yürü; senden öncekiler bu mertebeye ulaşmışlardı.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.49	%0.008

-3. /+KA/

neçe kuş+ka av+ka : nice kuş ve geyik avı ile

neçe kuşka avka avındım sevindim

uçar kuş teg arğun ağımda kürettim (6536)

(Nice kuş ve geyik avı ile avundum sevindim; uçan kuş gibi cins atları ağımdan kaçırdım.)

neng+ke : mal ile

közi suķ kişi nengke bolmaz bu bay

kamuğ dünya bulsa ahır suķ çıgay (2004)

(Gözü aç kişiler mal ile zengin olmazlar / doymazlar; onlar bütün dünyaya sahip olsalar bile yine de aç gözlü ve fakirdirler.)

süçig söz+ke : tatlı sözle

sözi bolsa yumşaq şeker teg süçig

süçig sözke yumşar uluğ hem kiçig (2665)

(Sözü yumuşak ve şeker gibi tatlı olmalı; tatlı sözle büyük, küçük herkes yumuşar.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
45	%5.58	%0.09

-4. /+TA/

bular+da : bunlarla / bunlar vasıtasıyla

yıl ay kün saķışı bularda bolur

kereklig turur bu saķış ay unur (4377)

(Yıl, ay ve günlerin hesabı bunlarla (müneccimlerle) tutulur; ey kudretli insan! Bu hesap çok lüzumlu bir şeydir.)

ilig devletinde : hükümdarın devletiyle / devleti sayesinde

ilig devletinde itildi ajun

sağınç kısğa boldı sevinçler uzun (3103)

(Hükümdarın devleti sayesinde dünya düzeldi; keder kısa ve sevinçler uzun oldu.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
29	%3.59	%0.06

-5. /+Ing+TA/

sen+ing+de : seninle / senin sayende

manga kün negü teg yarumış künüm

seningde körür men men emdi münüm (5616)

(Sen benim parlak güneşimsin; ben şimdi kusurlarımı senin sayende görüyorum.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.12	%0.002

-6. /+bile/

bu iki +bile : bu ikisi ile

uğuşun ağır ol biligin beğür

bu iki bile er ağırlık körür (289)

(İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibar görür.)

örüng süt +**bile** : ak süt ile / ananın ak sütü ile

örüng süt bile kirse edgü kılık

ölüm tutmağınça evürmez yorık (881)

(Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın ruhuna girerse, o ölünceye kadar doğru yoldan çıkmaz.)

tapuğcı +**bile** : hizmetkâr(1) ile / hizmetkâr(1) sayesinde

tapuğcı bile beg köttürdi egin

tilek teg tapuğ kılsa tındrur begin (1882)

(Bey, hizmetkâr(1) sayesinde göğsünü kabartır; o arzu edildiği şekilde hizmet ederse, beyini rahat ettirir.)

er at sü +**bile** : asker ve ordu ile

ava yıglu tirlür er at sü bolur

er at sü bile er tilekin bulur (2051)

(Etrafına üşüşerek asker toplanır ve ordu olur; insan, asker ve ordu ile dileğine kavuşur.)

siyaset +**bile** : siyaset ile

bu begler kapuğın siyaset bezer

siyaset bile beg ilini tüzer (2130)

(Beylerin kapısını siyaset süsler; beyler siyaset ile memleketini düzene koyar.)

bir oğlan +**bile** : bir uşak vasıtasıyla

atın tuttu terkin **bir oğlan bile**

turup çıktı evdin sevünçün küle (3955)

(Bir uşak vasıtasıyla atını çabucak hazırladı ve neşe içinde evinden çıktı.)

bu  alim +**bile** : bu  alim vasıtasıyla

olarda biri bilge  alim turur

bu  alim bile erke  ut  ıv bolur (5551)

(Onlardan biri  alimlerdir; bu  alimler vasıtasıyla insanlar devlet ve sa dete kavu urlar.)

bu ni met +**bile** : bu nimet ile

yılan  urt  onguz yimi  z i diley 

bu ni met bile men neg ke i d tim (6559)

(Ben, yılan, ha erat ve b ceklerin yemi olan bu v cudu neden nimet ile besledim.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta h�lini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
107	%13.27	%0.22

-7. /+birle/

bilig +**birle** : bilgi ile

 amu  e g l kler bilig as ı ol

bilig birle buldı me el k kke yol (208)

(B t n iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile g  e dahi yol bulunur.)

t r  +**birle** : kanun ile

il artar **t r  birle** itl r ajun

il eks r bu k   birle buzlur ajun (2034)

(Kanun ile  lke geni ler ve d nya d zene girer; zul m ile  lke eksilir, d nya bozulur.)

kılıç +birle : kılıç ile

kılıç birle begler uzatur elig

kılıcsız usal beg basumaz ilig (2139)

(Beyler kılıç ile memleketlerine hâkim olurlar; kılıcsız, gafil bey memleketine sahip olamaz.)

sakış +birle : hesap ile

sakış birle saklar kişi iş küdüğ

sakışın seçer er yıl ay kün ödüğ (2220)

(İnsan işini gücünü hesap ile yapar; yıl, ay, gün ve zamanı hesap ile tayin eder.)

bu iki kişi +birle : bu iki kişi ile

bu iki kişi birle itlür kapuğ

uluğluğ bile atı yağlur kamuğ (2556)

(Bu iki kişi ile kapı tanzim edilir ve beyin adı büyüklükle her tarafa yayılır.)

bitig +birle : yazı ile

ıdı keç kereklig turur bu bitig

bitig birle begler iter il itig (2702)

(Yazı çok gerekli bir şeydir; beyler memleket işlerini yazı ile tanzim ederler.)

daru +birle : ilaç ile

seningde turur kör bularning emi

otağıl **daru birle** bolğıl xamı (5244)

(Bütün bunların devası sendedir; sen onların hekimi ol, onları ilaçla tedavi et.)

er at +**birle** : adamlarile

ay ilig er attın sanga çare yok

er at birle begler süzer bulğanuq (5512)

(Ey hükümdar! Sana adamlar lazımdır, başka çaresi yok; beyler fesadı bunlar ile ortadan kaldırırlar.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
168	%20.84	%0.35

-8. /+Ing birle/

an+ing birle : onun ile

manga ay könilik qayı ol köni

anınq birle yalnguq yarutsa küni (860)

(Bana doğruluğu anlat, hangi şey doğrudur; insan onunla gününü nasıl aydınlatır?)

bular+n+ing bile : bunlar ile

tükel üç qutu ol qapuğda kişi

bularning bile ol tiriglik işi (4174)

(Kapıdaki insanlar tam üç sınıftır ve hayat işi bunlar ile görülür.)

mu+n+ing birle : bunun ile

sen algıl bu revke qadaşing özin

muning birle üşgür tilese yüzün (6326)

(Sen bu çanağı al, kardeşini özlediğin zaman onu bununla hatırlarsın.)

mu+n+ı(ng) birle: bununla

körü barsa yinçe sağış hendese

muni birle⁷⁵ yir kök bolur ol sasa (2784)

(Dikkat edersen, hendese ince hesaptır; bununla yer ve gök hesapları yapılır.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.49	%0.008

-9. /+öze/

bu bilgi **+öze** : bu bilgi ile

bu yanglıg beg erdi **bu bilgi öze**

tirildi yorıdı kılınçın tüze (410)

(O, böyle bir bey idi; işini bu bilgisi ile düzenledi; daima böyle hareket etti ve böyle yaşadı.)

kök ayukluk **+öze** : Kök Ayukluk ile

ķayuka ögelik tegir ög bolur

ķayu **kök ayukluk öze** at alur (4067)

(Kimi aklı ile göge yükselir; kimi "Kök Ayukluk (Türkmen büyüklerine verilen bir unvan)" ile şöhret bulur.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.24	%0.004

⁷⁵ Fergana ve Kahire nüshalarında "muning birle" Herat nüshasında "muni(ng) birle" şeklinde.

-10. /+°G/

bir taş+ıġ : bir taşla

bakır altunuġ er körüp bilmeſe

alıp azķına **bir taşıġ** sürse tap (3964)

(Eġer insan bakır ile altını görüp ayırt edemezse, bir taşla azıcık sürtmek yeterlidir.)

cema^catlar+ıġ : cemâatlerle

ķısa tutsa fasık yava boşlaġıġ

tolu tutsa mescid **cema^catlarıġ** (5556)

(Fâsık, serseri ve başıboş dolaşanları inzibat altında bulundursunlar; mescitleri cemâat ile dolu tutsunlar.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diġer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%0.37	%0.006

-11. /+°n/

uķuş+**un** : akıl ile

bilig+**in** : bilgi ile

uķuşun ağır ol **biligin** beķür

bu iki bile er aġırlık körür (289)

(İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibar görür.)

til+**in** : dil ile

bu ay toldı aydı eşitsü ilig

tilin sözlemese ķalır bu bilig (1019)

(Ay Toldı dedi ki, "Hükümdara arz edeyim; dil ile söylenmezse bilgi öylece kalır.".)

suv+**un** : su ile

arığsıznı yalnguğ **suvun** yup arır

kalı artasa suv negün yup arır (2108)

(İnsan temiz olmayan şeyleri su ile yıkayıp temizler; eğer su kirlenirse o, ne ile ve nasıl temizlenir?)

ok+**un** : ok ile

süngü+**n** : süngü ile

eng aşnu yırağtın tegişgü **oğun**

yağusa **süngün** teggü birse boyun (2376)

(İlk önce uzaktan ok ile vuruşmalı; yaklaşınca ve yüzyüze gelince de süngü ile boyun vurmali.)

bitig+**in** : yazı ile

munu sözledim söz **bitigin** ulam

tükettim sözümni kurıttım kalem (3273)

(İşte yazı ile ulaştırılacak sözlerimi söyledim; sözümü bitirdim ve kalem kuruttum.)

ot+**un** : ilaç ile

tirig bolsa yalnguğ yime igler ök

igin emçi körse **otun** emler ök (4358)

(İnsan hayatta iken hastalanabilir; tabibe başvurursa tabip o hastalığı ilaç ile tedavi eder.)

elgi+**n** : eli ile

tokıdı kapuğ ağıru **elgin** tutup

turup çıktı terkin kadaşı uğup (4972)

(Eli ile kapıyı hafifçe vurdu; kardeşi duyarak kalkıp kapıya çıktı.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
164	%20.34	%0.34

-12. /+TIn/

an+**dın** : onunla

tolun bolsa tolsa ajun**ka** yarur

ajun halkı **andın** yarukluk bulur (732)

(Büyüyüp dolunay hâline gelince, dünyaya ışık saçarak ve dünya halkı onunla aydınlık bulur / aydınlanır.)

boğız+**dın** : boğazla

et öz ülgü bar**ça boğızdın** kirür

bu can ülgü çın söz kula**ktın** kirür (991)

(Vücudun nasibi hep boğazla girer; ruhun nasibi ise doğru sözdür ve kulaktan girer.)

şeker+**dın** : şekerle

karındın çıkard**ın** karın**ka** kirür

şekerdin igid**ting** yılank**a** birür (1515)

(Karından çıkardın, tekrar karına giriyorum; şeker ile beslediğin bu vücudu yılana veriyorum.)

uğu**ş**+**tın** : akıl ile

bayattın ʿa**ta** ol uğu**ş** belgü**l**ü**g**

uğuştın bulur er ming edgü ü**l**ü**g** (1829)

(Akıl, şüphesiz Tanrı'nın ihsanıdır; insan akıl ile bin türlü iyi kısmet ve nimete nâil olur.)

an+din : onunla

angar ötrü begler ınansa bolur

tilemiş tilekin beg **andın** bulur (2416)

(Böyle bir adama beyler inanabilirler; bey onun vasıtası ile arzu ettiği şeyi elde eder.)

yalavaç+tın : elçilerile

yalavaçtın itlür telim türlüğ iş

yalavaçtın ötrü kelür körklüg iş (2599)

(Pek çok işler elçiler ile görülür; iyi neticeler elçiler vasıtası ile elde edilir.)

sin+din : seninle

yaşık teg yaruğıl ay ilçi büğü

buğun bulsu **sindin** kör içgü yigü (5359)

(Ey hakim hükümdar, güneş gibi parla; halk seninle / senin sayende bol yiyecek ve içeceğe kavuşsun.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
148	%18.36	%0.31

-13. /+Ing+TIn/

men+ing+din : benimle / benim sayemde

tilekim bu ol kim manga kelgüçi

bayusa **meningdin** beğüse küçi (3019)

(Asıl dileğim şudur: Bana gelen kimse zenginleşsin; benimle / benim sayemde kudret ve nüfuzu artsın.)

sen+ing+din : seninle / senin sayende

bayattın manga çın ʿaṭa sen bu kün

seningdin yazıldı kamuğ berk tügen (5888)

(Sen bugün bana Tanrı'nın gerçek bir ihsanısın; bütün çetin düğümler seninle / senin sayende çözülmüştür.)

an+ing+dın : onunla

uḡup kirdi aydı negü aymışın

ḡadaşı **anındın** yumuş ıdmışın (5959)

(Hizmetçi geri dönüp, onun dediklerini ve kardeşinin onunla / onun vasıtası ile bir haber göndermiş olduğunu söyledi.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
51	%6.32	%0.10

-14. /+GAR/

mu+n+gar : bununla

mungar arsızḡar erse emdi özüng

bu ṭaʿat yava boldı kesḡil sözüng (3230)

(Bununla şimdi kendini aldatıyorsun, bu ibadet boşunadır; sözünü kes.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
6	%0.74	%0.012

-15. /+bile ötrü/

bu asğı **+bile ötrü** : bunun faydalarıyla

bulardın bolur ötrü ilke asıg

bu asğı bile ötrü begke tatıg (2423)

(Bunlardan memlekete fayda gelir ve bununla (bunun faydalarıyla) da bey huzura kavuşur.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.12	%0.002

-16. /+In ötrü/

an+ın ... **ötrü** : onunla

bayattın kerek barça işke yüleğ

anın bulsa **ötrü** kişi öz tilek (1801)

(Her işte Tanrı'nın yardımı şarttır; insan ancak onunla (Tanrı'nın yardımıyla) dileğine kavuşabilir.)

an+ın **ötrü** : onlarla

anın ötrü begler beğütür küçin

yağı boynı yençer alır öz öçin (4015)

(Beyler kudretlerini onlar ile yükseltirler; düşmanların başını ezer ve öçlerini alırlar.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.49	%0.008

-17. /+TIn ötrü/

yalavaç+**tın ötrü** : elçiler vasıtası ile

yalavaçtın itlür telim türlüg iş

yalavaçtın ötrü kelür körklüg iş (2599)

(Pek çok işler elçiler ile görülür; iyi neticeler elçiler vasıtası ile elde edilir.)

Metin içindeki sayısı	Vasıta hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.12	%0.002

2.14. Nasıllık Hâli

Nasıllık hâli, bir eylemin, hareketin nasıl, ne şekilde yapıldığını bildirir. Nasıllık hâli Kutadgu Bilig'de /+ø/, /+çA/, /+özele/, /+bile/, /+TAG/, /+Ing teg/, /+°n/, /+GAR ötrü/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

Nasıllık hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
506	%1.06

-1. /+ø/

bu yang+ø : böyle / bu şekilde

bu aytoldı ança yorıdı **bu yang** .

ğariblık sakınçı sarığ kıldı eng (498)

(Ay Toldı bir müddet böyle vakit geçirdi; gariplik içinde düşünce düşünce yüzü sarardı.)

bu yanglığ+ø : bu şekilde

yayığ kut kişeni bu nengler turur

bu yanglığ basa kutnı kaçmaz kalur (710)

(Dönek saâdetin kösteği bunlardır; saâdet bu şekilde bağlanırsa kaçamaz, kalır.)

aķru amul+ø : yavaş yavaş

bu ay toldı oldurdu **aķru amul**

közin yirke tiktı yaruttı köngül (769)

(Ay Toldı gözlerini yere dikmiş ve içi müsterih bir hâlde, yavaş yavaş oturdu.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
88	%17.39	%0.18

-2. /+çA/

kezig+çe : nöbetle / sırayla

kezigçe kelir bu ölümünğ kırnı

ölümke özünğ çın anuqlap yorı (1476)

(Ölümün sırası nöbetle / sırayla gelir; ölüme her an kendini hazır bulundur.)

hıl+çe : takım hâlinde

er at kirse **hılçe** körtünse tözü

bu körse yarağlığ yarağsız azu (2539)

(Hizmetkârlar takım hâlinde, birden huzûra çıkarken, o, buna lâayık olan ve olmayanları gözden geçirmelidir.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%0.79	%0.008

-3. /+özele/

könilik +özele : doğruluk içinde

katılğıl qarılğıl yitür hem içür

könilik özele tıriglik keçür (4444)

(Onlara katıl, karış; onları yedir, içir ve hayatını doğruluk içinde geçir.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%0.39	%0.004

-4. /+bile/

hərişlık +bile : gayretile

hərişlık **bile** ol tapuğ başladı

kiçe tangda bardı işin işledi (6346)

(Büyük bir gayret ile işe sarıldı, sabahtan akşama kadar işi ile meşgul oldu.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
49	%9.68	%0.10

-5. /+TAG/

mu+n+dağ : böyle

kişilik kıılurka kişi bol tuşı

kişi **mundağ** urdı kişilik ulı (2308)

(İnsanca hareket etmek için, sen daima insan ol, insan insanlığın temelini

böyle tespit etmiştir.)

an+**dağ** : öyle / aynı şekilde

kapuğda neteg erse oldruğ turuğ

bu yortuğda **andağ** kerek ay uluğ (2588)

(Ey ulu! Herkesin saray kapısındaki mevkii ve yeri ne ise, bu hareket esnasında da aynı şekilde muhafaza edilmelidir.)

urağun iğer +**teg** : acı Hint ilacı içmiş gibi

manga kelse tütüşü törü birse men

urağun iğer teg açır körse men (815)

(Bunlar kavga edip bana gelirler ve ben hüküm verince, bakarsın, acı Hint ilacı içmiş gibi, yüzlerini ekşitirler.)

aning yormış +**teg** : onun yorumu gibi

nücum bilse tıb hem yora bilse tüş

aning yormış teg sözi kelse tuş (2632)

(Heyet ilminden ve tıptan anlamalı; rüya yormasını bilmeli ve sözü yorumladığı gibi gerçekleşmelidir.)

bir bayatım küdezmiş +**teg** : Tanrım'ın koruduğu gibi

mini bir bayatım küdezmiş **teg**

küdezümegey sen aya aşlı beg (3764)

(Ey asıl bey! Sen, Tanrım'ın koruduğu gibi beni koruyamazsın.)

tilek +**teg** : istediği gibi

törüttü **tilek teg** tilemiş tilek

kerek bolmadı anda arka yülek (3727)

(Dilediğini istediği gibi yarattı, bu işte onun yardımcıya ihtiyacı olmadı.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
107	%21.14	%0.22

-6. /+Ing teg/

an+ing teg : onun gibi / o şekilde

anadın neteg toğdum erse bu kün

aning teg barır men yalینگın mungun (1513)

(Anadan nasıl doğdum ise bugün o şekilde, acz içinde gidiyorum.)

an+ı(ng) teg : onu(n) gibi

qalı eğgü bolsa oğul kıız silig

anı teg⁷⁶ bolur kim yorıtting tilig (3377)

(Eğer çoluk çocuk iyi ve hayırlı olursa bu iş onu(n) gibi senin dilediğin gibi gerçekleşir.)

an+ı(ng) teg : onu(n) gibi

özüngni negü teg küdeşse özüng

işingni **anı teg** küdeş kes sözüng (4268)

(Sen kendini nasıl gözetirsen arkadaşını da onu(n) gibi / öyle gözet; sözü uzatma.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%0.59	%0.006

⁷⁶ Fergana ve Kahire nüshalarında "aning teg" şeklinde kullanılmıştır.

-7. /+°n/

terk+**in** : hızlı bir şekilde

seve baktı ilig avıttı özin

bu ay toldı **terkin** evürdi yüzün (628)

(Hükümdar ona sevgi ile baktı ve gönlü rahat etti, fakat Ay Toldı hızlı bir şekilde başını çevirdi.)

bu yanglıg kut+**un** : bu şekilde saâdet içinde

yorıdı bir ança **bu yanglıg kutun**

tüzüldi ili buğnı barça bütün (1042)

(Bir müddet bu şekilde (Memleketi tanzim edildi, idaresi düzeldi; hükümdarın saâdeti günden güne arttı(1041.)) huzur ve asayiş içinde geçti; halkın ve memleketin her işi yoluna girdi.)

ķamuğ türlüg+**ün** : her şekilde

ilig me sınadı **ķamuğ türlüğün**

bütünlük bile buldı baktı ögün (1752)

(Hükümdar da onu her şekilde denedi; iyice tetkik etti, onun doğru ve dürüst hareket ettiğini gördü.)

örtüg+**in** : gizli bir şekilde

bayat tapğı barça kerek **örtüğün**

açılmasa ħalkķa bu örtüg bu kün (3919)

(Tanrı'ya yapılan bütün ibadetler gizli bir şekilde yapılmalıdır ve bu örtü bugün de herkese açılmamalıdır.)

tavraķ+**ın** : acele bir şekilde

teşi teg yimegil yime **tavraķın**

silig bolma artuķ tişi teg saķın (4132)

(Yerken acele bir şekilde, obur gibi yeme; fakat dişi gibi de fazla nazlanma.)

an+ın : o şekilde

koğı birgü dünya tilek arzusın

anın bulsa  ukbi orun eğgüsün (4802)

(İnsan bu dünyanın dilek ve arzularından vazgeçmelidir, ancak bu şekilde ukbada iyi bir yer bulabilir.)

yağağ+ın : yaya olarak

ayur emgeding sen ay oğgurmışa

yağağın bu yirke özüng kelmişe (5039)

("Ey Odgurmış! Yaya olarak buraya kadar gelmekle çok büyük zahmetlere katlandın." dedi.)

ün+ün : feryat ederek / sesli bir şekilde

özüm yangı boldı bayatka bu kün

yazuqlar üçün yığlasa men **ünün** (5644)

(Bugün artık Tanrı'ya rücu edecek zamanım geldi; günahlarım için feryat ederek ağlamalıyım.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
252	%49.80	%0.52

-8. /+GAR ötrü/

an+gar ötrü : bu şekilde

köngüldin çıkargu dünyasın

angar ötrü kirse bayat sevgi çın (4808)

(İnsan gönlünden bütün dünya arzularını çıkarıp atmalıdır, ancak bu şekilde insana gerçek Tanrı sevgisi girebilir.)

Metin içindeki sayısı	Nasıllık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.19	%0.002

2.15. Nicelik Hâli

Nicelik hâli, bir işin, hareketin sayısını, azalıp çoğalabilen veya ölçülebilen durumunu, miktarını bildirir. Bu hâlin bazen kesin, bazen de yaklaşık bir değeri ifade ettiği görülür. Kutadgu Bilig'de nicelik hâli **/+ø/**, **/+çA/**, **/+KA/**, **/+kata/**, **/+yolu/**, **/+on/**, **/+çA+n/** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Nicelik hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
171	%0.35

-1. **/+ø/**

tapınmış tengi+ø : hizmeti kadar

tusulur tenginçe açınğu kerek

tapınmış tengi haq tegürgü kerek (2974)

(İşe yaradığı nispette ona ihsanda bulunmak ve hizmeti kadar onun hakkını ödemek gerekir.)

yüz yıl+ø : yüz yıl

eren er katında özin kızledi

tapuğ kıldı **yüz yıl** anı azladı (3234)

(Gerçek insan başkalarının yanında kendisini gizlemiş; yüz yıl ibadet kılmış ve bunu da azımsamıştır.)

tükel ming+ø : bin yıl

tükel ming yaşasa tilekin tamam

tükel ök bulumaz kerekin tamam (5431)

(İnsan bin yıl yaşasa bile; arzu ve ihtiyaçlarının hepsini tamamlayamaz.)

iki yıl+Ø : iki yıl

iki kün+Ø iki gün

boğuz bir toğunsa **iki kün** barır

egin keğse bir ton **iki yıl** kalır (4774)

(Boğaz bir doyarsa bu iki gün devam eder; sırta giyilen bir elbise iki yıl dayanır.)

öküş yıl+Ø : çok seneler

esenin tirilgil **öküş yıl** yaşa

sevinçin avınçin öküş il aşı (1480)

(Ömrünü sıhhatle geçir, çok seneler yaşa; saltanatın sevinç ve huzur içinde geçsin.)

neçe ming+Ø : nice bin / binlerce (yıl)

neçe ming yaşasa sen ahır ölüm

yeter ök tutar ok sını ay künüm (5427)

(Sen binlerce (yıl) yaşasan bile ölüm bir gün gelip seni yakalar, ey günüm!)

yıl ay+Ø : aylarca, yıllarca

köçügli kişı itmez ordu saray

yorıgli kişı yolda kalmaz **yıl ay** (6113)

(Göçecek olan kimse köşk ve saray yapmaz; gezgin kimse yolda aylarca yıllarca kalmaz.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
41	%23.97	%0.08

-2. /+ça/

karın tođđu+ça : karnı doyuracak kadar

karın tođđuça yi kamuğ yim içim

kerek arpa yür tut todurđu açım (4769)

(Her yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli; içinde ister arpa, ister darı olsun, bu da benim karnımı doyuracaktır.)

kerek+çe : gereği kadar / istenildiği kadar

kişenlig küremez kerekçe yorır

tuşaglığ yıramaz tilekçe barır (316)

(Köstekli olan kaçamaz, istenildiği kadar yürür; köstekli olan uzaklaşamaz, istenilen yere kadar gider.)

tusulur tengin+çe : faydalı olduğu kadar

tusulur tenginçe açınđu kerek

tapınmış tengi hağ tegürgü kerek (2974)

(Faydalı olduğu kadar ona ihsanda bulunmak ve hizmeti kadar onun hakkını ödemek gerekir.)

küçi yetmişin+çe : gücü yettiği kadar

küçi yetmişinçe katıglansu öz

yava kılsa  uzrı  olu tursu öz (5286)

(İnsan, gücü yettiği kadar gayret göstermeli, ihmal ettikleri için de her vakit Tanrı'dan affını dilemelidir.)

bir an+ça : bir süre / bir müddet

ajunda ne yanglığ eren toğdı kör

bir ança yorıdı yana öldi kör (234)

(Dünyaya nice erler geldi, düşün; bir müddet ömür sürdükten sonra yine göçüp gittiler.)

bir an+ça : bir süre

tegiþ tüşti öldürdi evke kirip
yidi içti tındı **bir ança** serip (3947)
(Gelip eve girdi; oturdu; yedi, içti ve bir müddet istirahat etti.)

an+ça : biraz / bir süre

yana yattı **ança** usı kelmedi
keziglig kiþi teg közin yummadı (4890)
(Tekrar biraz yattı, fakat uyuyamadı; bir nöbetçi gibi gözünü yummadı.)

ne+çe : kaç kez / birçok kez

neçe me sınadım isiz kılğuçı
kite bardı künde üzüldi küçi (247)
(Kötülük yapanı kaç kez tecrübe ettim; tâkati her gün biraz daha azaldı, sonunda da tâkatten düştü.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
118	%69.00	%0.24

-3. /+KA/

tapuğ+ka : hizmeti kadar

tapuğka köni birgü eğgü açığ
yalıngnı bütürgü toğurgu açığ (2982)
(Ona hizmeti kadar bol ihsanda bulunmalı; çıplak ise giydirmeli; aç ise, doyurmalıdır.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.58	%0.002

-4. /+kata/

yüz ming +**kata** : yüz bin defa

munı birding emdi manga sen ʿaṭaʿ

ḳılur men munıng şükri **yüz ming kata** (3058)

(Onu sen bana ihsan ettin; bunun için sana yüz bin defa şükür ederim.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.58	%0.002

-5. /+yolu/

bir +**yolu** : bir defa

ilig aydı ıḳtım bitig **bir yolu**

bitigke yanut ḳıldı taş teg tolı (3888)

(Hükümdar, "Bir defa mektup gönderdim, bu mektuba taş ve dolu gibi cevap verdi." dedi.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.58	%0.002

-6. /+°n/

yılı+n : yıllarca

biliglig çıkarmasa bilgin tilin

yarutmaz anıng bilgi yatsa **yılın** (214)

(Bilgili bilgisini dili ile meydana çıkarmazsa, yıllarca yatsa bile onun bilgisi muhitini aydınlatmaz.)

ming yıl+ın : binlerce yıl

yanut birdi ögdülmiş açtı tilin

ayur inç tirilsü ilig **ming yılın** (2435)

(Ögdülmiş cevap verdi, söze başladı ve hükümdar huzur içinde binlerce yıl yaşasın dedi.)

kiç yıl+ın : uzun yıllar

tiriglik barır er açımaz tilin

yava bolsa emgek açır **kiç yılın** (2842)

(Hayat gider, insan buna acıdığını itiraf etmez; emek boşa giderse bunun acısı uzun yıllar unutulmaz.)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
8	%4.67	%0.016

-7. /+çA+n/

an+çA+n : bir süre

ķayı işke ķılıp bulmasa ol tatıķ

ķoķu birķü **ançan**⁷⁷ ay bilgi batıķ (4928)

(İnsan hangi iş ile uğraşır ve ondan netice alamazsa, onu bir müddet bir tarafa bırakmalıdır; ey derin bilgili insan!)

Metin içindeki sayısı	Nicelik hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.58	%0.002

⁷⁷Herat nüshasında "ançA" şeklinde.

2.16. Görelilik Hâli

Görelilik hâli, bir işin, hareketin bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince yapıldığını bildirir. Kutadgu Bilig'de görelilik hâli /+ø/, /+ça/, /+KA/, /+TA/, /+birle/, /+öze/, /+körü/, /+çaA körü/, /+KA körü/, /+GAR ötrü/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Görelilik hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
111	%0.23

- 1. /+ø/

bu söz+ø : bu söz(e göre)

tilin emgemiş er negü tir eşit

bu söz işke tutgıl özünge iş it (165)

(Dilinden eziyet çeken adam ne der, dinle; bu söz(e göre) hareket et, onu daima hatırdı bulundur.)

sözüm+ø : sözüm(e göre)

ay ilig munu men bağırşak sanga

sözüm işke tutgıl ay ersik tonga (1360)

(Ey hükümdar! İşte ben sana sadâkatle bağlıyım; sözüm(e göre) hareket et, ey mert insan!)

mu+ñ+ı+ø : buna (göre)

ıdı yakşı aymuş bğü bilgi king

munı işke tutgıl aya elgi king (3254)

(Bilgisi geniş hakim çok yerinde söylemiş; buna (göre) hareket et, ey eli açık insan!)

mu+n+i+ø : buna (göre)

taķı munda yigrek ayur uş bu söz

munı işke tutğıl aya eğgü öz (5875)

(Bundan daha güzel şöyle bir söz vardır; buna (göre) hareket et, ey iyi insan!)

EKLEME: Kutadgu Bilig'de bazen görevli elemanla birlikte anlamlı elemanın da işaretsiz (ø) olarak kullanıldığı görülür:

ø+ø : (ona göre)

bu beytig okığıl negü tir eşit

bilig birle başlap özüngke iş it (2625)

(Şu beyti oku, ne der, dinle; her işe bilgi ile başla ve (ona göre) hareket et.)

ø+ø : (bana göre)

şekerde tatığlığ kavuķ yür manga

çuz ol bu örüm ton ağılar tengi (4768)

(Bana göre, kepek yemeği şekerden daha tatlıdır; (bana göre) bu beyaz elbise, sırmalı ipeklilere bedeldir.)

ø+ø : (ona göre)

tüpinge tegü irte artuķ ayıt

negü belgürer erse kılğıl ivit (5872)

(Sonuna kadar araştır ve iyice soruştur; neticede ne çıkarsa (ona göre) karar ver.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
29	%26.12	%0.065

-2. /+çA/

iğisi tilekin+çe : sahibinin arzusuna göre

ķarın tođsa avķa yűgűrmez bolur

iğisi tilekinçe barmaz turur (3602)

(Karnı doyarsa ava koşmaz olur; sahibinin arzusuna göre hareket etmez, yerinde durur.)

bu törü+çe : bu töreye göre

törüsűzlűk ol **bu törüçe** yorı

törűsűz kiřiler kiřike ķorı (4603)

(Bűtűn bunlar usűl bilmezlikten ileri gelir, bu töreye göre hareket et; töreyi bilmeyen kiřilerin bařkalarına zararı dokunur.)

öz kõngűl+çe : kendi gűnlűne göre

tűřűg yűrmegű **öz kõngűlçe** kűrűp

yime aymaıu tegme erke turup (5998)

(Rűya gűrűnce, onu kendi gűnlűne göre yormamalı ve herkese bunu sűylememelidir.)

Metin içindeki sayısı	Gűrelık hâlini ifade eden diıer gűrev elemanları içindeki yűzdesi	Metinde yer alan gűrev elemanları içindeki yűzdesi
17	%15.31	%0.035

-3. /+KA/

man+ga : bana göre

bilip sűzledeıi kiři bar űktűř

anı bildeıi er **manga** keı kűsűř (207)

(Sűzű bilerek sűyleyen çok kimse var; bana gűre sűzű anlayan adam azizdir.)

san+ga : sana göre

bu oldruĝ ne kürsi yiri ol **sanga**

bu ma'ni uķayın ayu bir manga (787)

(Sana göre, bu oturduĝun nasıl bir tahttır? Bunun manasını anlayayım, bana söyle.)

bu üç+ke : bu üçüne göre

bularda naruķı ķalın bu ķutu

bu üçke uķu bardaķı ol butu (2710)

(Bunların dışında kalan bir sürü insan bu üçüne göre yürüyen köşeklerdir.)

sevüg+ke : sevene göre

negü tir eşitgil bu sevmiş kişi

sevügke sevüg 'aybı erdem başı (3516)

(Sevmiş insan ne der, dinle; sevene göre sevgilinin kusuru en büyük fazilettir.)

kiriş+ke : gelirine göre

kirişke yaraşı ķıkıř ķıl yakın

ķıkıř bolsa terkin kirişke baķın (4538)

(Gelirine göre masrafını ayarla; masrafına göre de hemen irâdını tanzim et.)

ķiři+ke : ķiřiye göre

ķiřiye körüp yörlür emdi bu tüş

angar yakřıĝ erse yaĝutur uķuř (6028)

(Rüya, ķiřiye göre tabir edilir; yorarken, akıl ona uygun olanı yakıştırır.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diĝer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
43	%38.73	%0.090

-4. /+TA/

buğun+da : halka göre

buğunda sevüg boldı ıoğkı kişi

sevügsüz bolur köngli ıatkı kişi (2232)

(Alçak gönüllü insan halka göre sevimli olur; haşın ve kibirli adam ise sevimsiz olur.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
11	%9.90	%0.023

-5. /+birle/

törü hem tokı +birle : töre ve usûle göre

törü hem tokı birle öğren tapuğ

tapuğ bilding erse yaradı yüzüing (4001)

(Töre ve usûle göre hizmet etmesini öğren; hizmet etmesini bilersen muvaffak olursun.)

törü +birle : töreye göre

negü tir eşitgil tapuğ kılguçı

törü birle başlap ıapuğ tüzgüçi (4170)

(Hizmet eden, töreye göre başlayıp kapı işleri tanzim eden insan ne der, dinle.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğerk görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%1.80	%0.004

-6. /+öze/

beg tapısı +**öze** : beyin arzusuna göre

tapuğ **beg tapısı öze** bolmasa

yaramaz bu tapğı neçe emgese (840)

(Hizmet beyin arzusuna göre olmadıkça, ne kadar zahmet çekilmiş olursa olsun makbûle geçmez.)

ķamuğ beg tileki +**öze** : beylerin arzusuna göre

ay begler sevinçi tilegli ķişı

ķamuğ beg tileki öze ķıl işi (1609)

(Ey beyleri memnun etmek isteyen kimse! Her işi beylerin arzusuna göre yap.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğır görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%2.70	%0.006

-7. /+ķörü/

öngdi +**ķörü** : kanun(a) göre

neteg tutsa begler ķör öngdi törü

buğun boldı andağ ol **öngdi ķörü** (2111)

(Beyler örf ve kanuna nasıl riâyet ederlerse, halk da aynı şekilde örf ve kanun(a) göre hareket eder.)

siyaset +**ķörü** : siyaset(in)e göre

siyaset bile beg tüzer il törü

ķara ķılķı itlür **siyaset ķörü** (2128)

(Bey memleket ve kanunu siyaset ile düzene koyar; halk hareketini onun siyaset(in)e göre tanzim eder.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğır görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%1.80	%0.004

-8. /+çA körü/

törü+çe körü : töreye göre

kirür hem çıkar bolsa anda naru

ötünse ötüğ sav **törüçe körü** (4043)

(Bundan sonra girerken, çıkarken, dilek ve ricaları arz ederken, töreye / usulüne göre hareket etmelidir.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğır görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.90	%0, 002

-9. /+KA körü/

kişi+ke körü : kişiye göre

neçe me tok erse yiyü turğuş aş

kişi aş **kişike körü** bir kadaş (4600)

(Ne kadar tok olursa olsun, insan ikram edilen yemeğı reddetmemelidir; ey kardeş! Yemeğı kişiye göre ikram et.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğır görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.90	%0, 002

-10. /+GAR ötrü/

an+gar ... ötrü : ona göre

angar tenglese **ötrü** itse işin

yağı boynı yençse kiterse başın (2352)

(Sonra işini alınan bilgilere göre tanzim etmelidir; ya düşmanın boynu kesilir, yahut başı ezilir.)

Metin içindeki sayısı	Görelık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%1.80	%0.004

2.17. Karşılaştırma Hâli

Kutadgu Bilig'de karşılaştırma hâli /+TA/, /+Ing+TA/, /+TA ...+rAK/, /+Ing+TA ...+rAK/, /+TA körü ... +rAK/, /+TIn/, /+TA körü/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

Karşılaştırma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
50	%0.09

-1. /+TA/

oğul+da yakın : oğuldan (daha) yakın

sağlık kul erse **oğulda yakın**

asıgsız oğulnı yağı bil sakın (3003)

(Faydalı olan kimse, kul bile olsa, oğuldan (daha) yakındır; faydasız oğulu düşman bil ve ondan sakın.)

biligsiz tapuğ kılınışın+**da** : bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından (daha çok)

biligsiz tapuğ kılınışında körü

biliglig uğınış muyanı örü (3225)

(Bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından, bilgilinin uyumasının sevabı (daha çok)tur.)

tapuğçı atın+**da** ... yig : hizmetkâr adından (daha) iyi

neçe beg kiçig erse atı beg ök

tapuğçı atında beg atı **yig** ök (4084)

(Bey ne kadar küçük olursa olsun, onun adı beydir; bey adı her zaman hizmetkâr adından (daha) iyidir / üstündür.)

kişi+**de** bağırsak : kişiden (daha) yakın

kişi sözler ök kör kişining sözi

kişide bağırsak öz işke özi (516)

(Bir kimsenin arzusunu anlatmaya bir başkası da tavassut edebilir, fakat insanın kendisi, kendi işine başkasından (daha) yakındır.)

kümüş+**te** küsüş : gümüştan (daha) kıymetli

ağır neng kişike bu altun kümüş

özin tutğuçı er **kümüşte küsüş** (1725)

(İnsan için altın, gümüş kıymetli şeylerdir; fakat kendisine hâkim olan kimse gümüştan (daha) kıymetlidir.)

sözlemek+**te** : söylemekten (daha iyi)

yanut birdi aydı ay eğgü törü

eşitmek keç ol **sözlemekte** körü (1911)

(Öğdülmiş cevap verdi ve "Ey iyi nizam sahibi! Dinlemek, söylemekten (daha iyi)dir." dedi.)

öküş+te : çok olandan (daha iyi)

itiglig az edgü **öküşte** körü

telim tuştı artağ öküş sü bile (2340)

(Az sayıda ve muntazam bir ordu, çok olandan (daha iyi)dir; birçok kimse çok sayıda askerle bozguna uğradı.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
33	%66	%0.06

-2. /+Ing+TA/

men+ing+de cefaçı : benden (daha fazla) cefacı

cefa kıldı tip sen ilenme manga

meningde cefaçı bu dünya sanga (1092)

(Cefa etti diye sen bana ilenme, senin için, bu dünya, benden (daha fazla) cefacıdır.)

sen+ing+de bağırşak : senden (daha) merhametlisi

aya çın vefalığ bağırşak idim

seningde bağırşak adın bulmadım (3771)

(Ey gerçek vefalı, merhametli Rabbim! Senden (daha) merhametli olan başka birini bulamadım.)

an+ing+da bütün çın: ondan (daha) güvenilir ve daha doğru

neçe me bütün çın er erse köni

aningda bütün çın özüng bil munı (2849)

(O, ne kadar güvenilir, doğru ve dürüst biri olsa da, kendi şahsının ondan (daha) güvenilir, (daha) doğru olduğunu bil.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
3	%6	%0.006

-3. /+TA ...+rAK/

can+**da** keç+**rek** : candan (daha) kıymetli

sevüg neng bu can canda yigrek sevüg

kümüş altun ol **canda keğrek** sevüg (2746)

(Bu can sevilecek bir şeydir, ondan (daha) çok sevilecek şey altın ve gümüşdür; o candan çok daha kıymetlidir.)

min+**de** yig+**rek** : benden daha iyi

angar sözledim men sözüngni neçe

taķı **minde yigrek** sen aygıl açā (514)

(Her ne kadar ben ona senin söylediklerini anlattım ise de, kendin bunu benden (daha) iyi izah eder ve anlatırsın.)

mu+n+**da** yig+**rek** : bundan (daha) iyi

taķı **munda yigrek** ayur türk hanı

ķınama yalavaç söz aysa köni (3817)

(Türk Hanı bundan (daha) güzel söyler: Kendisine emanet edilen sözü aynen tekrar eden elçiye gazap etme.)

ķamuğ+**da** ķatığ+**raķ** : hepsinden (daha) zor

ķamuğ**da ķatıgraķ** firaķ bu ölüm

ölümke itig yok tutmaz tolum (6205)

(Hepsinden (daha) zor olan ayrılık, bu ölümdür; ölüme çare yok, ona silahla karşı konulmaz.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%10	%0.010

-4. /+Ing+TA ...+rAK/

sen+ing+de bütün+rek : senden (daha) inanılır

bitig bütmeğü teg kişike bolur

seningde bütünrek adın kim bulur (4946)

(Mektup, itimat edilemeyecek kimseye verilir; senden (daha) inanılır bir insan bulunur mu?)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%2	%0.002

-5. /+TA körü ... +rAK/

özüm+de körü ... eğğü+rek : kendimden daha iyi

silerke meningdin asıg söz kerek

özümde körü bu sözüm eğğürek (4861)

(Size benim faydalı sözlerim gereklidir; benim sözlerim kendimden daha iyidir.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%2	%0.002

-6. /+TIn/

suk öz beglikin+**din** ... yig : haris kimsenin beyliğinden (daha) iyi

neçe me kul erse közi tok beg ol

suk öz beglikindin bu kulluk yig ol (2619)

(Gözü tok olan kul olsa bile, beydir; haris kimsenin beyliğinden bu kulluk (daha) iyidir.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%4	%0.004

-7. /+TA körü/⁷⁸

bağırsız tusulmaz oğul+**da körü** örü : oğuldan daha üstün / iyi

bağırsız tusulmaz oğulda körü

bağırsak tapuqçı tususu **örü** (2574)

(Candan bağlı hizmetkârın kıymeti merhametsiz ve hayırsız evlattan daha yüksektir.)

bilgisiz tapuğ kılmuşın+**da körü** örü : bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından daha çok

bilgisiz tapuğ kılmuşında körü

biliglig uğımış muyanı **örü** (3225)

(Bilgisizin ibadet ile meşgul olmasından, bilginin uyumasının sevâbı daha çoktur.)

⁷⁸ "körü"nın görev elemanı olduğuna dair bilgi için bk. L. Yong-Song, Kutadgu Bilig'de Gözden Kaçan İki Sontakı: *körü* ve *sayu* Üzerine, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 7, Ankara, 1997, s. 233-260; ATA, Aysu, Kutadgu Bilig Üzerine Bir Düzenleme Denemesi: *Kör mü? Kür mü?*, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, XI, 1993, s. 301-308.

keç ... sözlemek+te körü : söylemekten daha iyi

yanut birdi aydı ay eğgü törü

eşitmek keç ol **sözlemekte körü** (1911)

(Öğdülmiş cevap verdi ve "Ey iyi nizam sahibi! Dinlemek söylemekten daha iyidir." dedi.)

Metin içindeki sayısı	Karşılaştırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%10	%0.01

2.18. Benzetme Hâli

Üzerine geldiği isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu ile bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği taşıyan bir kavramı örnek olarak göstererek eylemi benzerlik bakımından belirli kılan bu hâl, Kutadgu Bilig'de /+ø/, /+çA/, /+KA/, /+teg/, /+sanı teg/, /+sanı/, /+tuşı/, /+GAR/, /+IAyU/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

Benzetme hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
157	%0.33

-1. /+ø/

üyük çim+ø : sulak yerler (gibi)

üyük çim osuğluğ bolur bilgeler

çıkar suv kayuda ağak tepseler (974)

(Alimler sulak yerler gibidirler / sulak yerlere benzerler; nereye ayak vururlarsa, oradan su çıkar.)

tağ kayan+Ø : dağlar ve kayalar (gibi)

angar tirlür ötrü kör ersig eren

sevüg can yuluğlap yatur **tağ kayan**⁷⁹ (2281)

(Böyle olursa onun etrafına mert yiğitler toplanır ve tatlı canlarını feda ederek, dağ (gibi), kaya (gibi) yatarlar.)

arslan yüreki+Ø : aslan yüreği (gibi)

esri bileki+Ø : kaplan pençesi (gibi)

yağıda kör **arslan yüreki** kerek

karıştuқта **esri bileki** kerek (2310)

(Onun yüreği harpte aslan yüreği (gibi) ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi (gibi) olmalıdır.)

sırınçğa sakış+Ø : sırça (gibi)

sırınçğa sakışı turur bu köngül

ıdı keç küdeş sınmasu ay oğul (3394)

(Gönül sırça (gibi)dir; ey oğul! Onu çok iyi muhafaza et, kırılmasın.)

zengi habes kırtış+Ø : zenci Habeş derisi (gibi)

kalık bütrü tuttı sevügler kaşı

ajun boldı **zengi habes kırtış**ı (4961)

(Gökyüzü tamamen âşık kaşları ile doldu; dünya, zenci Habeş derisi (gibi) oldu.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
12	%7.64	%0.025

⁷⁹ İlgili kısım Herat nüshasında "terer baz cayan (?), Fergana ve Kahire nüshalarında ise "yatur tağ kayan" şeklindedir.

-2. /+ça/

kıl+ça : kıl gibi

ilig boynı **kılça** ükekçe başı

angar keđ inanmaz ukušluđ kiři (2154)

(Hükümdarın boynu kıl gibi, başı ise, burç kadardır; akıllı insan ona pek inanmaz.)

ķayşar+ça : Kaysar gibi

tutayın ya kisre ya **ķayşarça** boldum

ya şeddad-u^cad teg taķı uçmaķ ittim (6547)

(Farzedelim ki, ben Kisrâ veya Kayser gibi oldum; ya da Şeddâd ve Âd gibi bir de cennet yaptırdım.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğerv görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
5	%3.18	%0.010

-3. /+KA/

ay+ķa : aya

bu ay toldı aydı mening atımı

büğü mengzetür **ayķa** bu kılķımı (730)

(Ay Toldı " Benim adımı ve benim tabiatımı hâkimler bir aya benzetirler." dedi.)

arşlan+ķa : arslana

kör **arşlanķa** oķşar bu begler özi

buşursa keser baş ay bilgi yaruķ (784)

(Beyler arslana benzerler; hiddetlendirirsen, başını koparırlar, ey parlak bilgili!)

ķuruē ķum+ķa : kuru kuma

ķuruē ķumķa okşar bu yalnguē ōzi

ōgüz kirse toğmaz bu suķlukē kōzi (3626)

(Bu insan kuru kuma benzer; onun tamahķâr gōzŭ derya girse, doymaz.)

Metin iēindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diēer görev elemanları iēindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları iēindeki yüzdesi
7	%4.45	%0.014

-4. /+teg/

ķan +teg : kan gibi

ünin ōtti keklik küler ķatēura

ķızıl aēzı ķan teg ķaşı ķap ķara (76)

(Keklik yüksek sesle ōttŭ, sanki gŭlmekten katılıyor; kızıl aēzı kan gibi, ķaşı simsiyah.)

ok +teg : ok gibi

boğun erdi ok teg kōngŭl erdi ya

kōngŭl ķılēu ok teg boğun boldı ya (371)

(Vŭcudum ok, gōnlŭm yay gibi idi; ŗimdi vŭcudum yay oldu; gōnlŭmŭ ok yapmalıyım.)

kōlike +teg : gōlge gibi

kōlike teg ol kōr bu dŭnya tonga

eğerse ķaķar ķaķsa yapķur sanga (1409)

(Ey yiēit! Bu dŭnya bir gōlge gibidir; onun peşine dŭşersen, ķaķar; sen ķaķarsan, o sana yapışır.)

tonguz +**teg** : domuz gibi

böri +**teg** : kurt gibi

kutuz +**teg** : yaban sığırı gibi

tonguz teg titimlig böri teg küçi

adıgılayı azgır **kutuz teg** öçi (2311)

((O), domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır.)

suv +**teg** : su gibi

törü suv **teg** ol küç kör ot teg yoduğ

süzük suv akıtting uğıttı otuğ (3107)

(Kanun su gibidir; zulüm ise ateş gibi her şeyi mahveder; sen berrak su akıttın ve ateş söndü.)

yigen yıl büke +**teg** : doymak bilmez bir ejderha gibi

körü barsa dünya kılınçı tengi

yigen yıl büke teg bu kılkı yangı (6388)

(Dikkat edersen, dünyanın tabiatı gibi, tavrı ve hareketi de doymak bilmez bir ejderha gibidir.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
69	%43.94	%0.14

-5. /+sanı teg/

bağırsak tapuğçı bağır +**sanı teg** : içten bağlı hizmetkâr bağırı gibi

bağırsak tapuğçı bağır sanı teg

bağırda yakınrak yürek kanı teg (2610)

((O) içten bağlı hizmetkâr bağı gibidir; belki de bağından daha yakın yürek kanı gibidir.)

üngür **+sanı teg** : in gibi

bu ağzıng mişali **üngür sanı teg**

sözüng çıkısa andın sehar tanı teg (2684)

(Bu ağız bir in gibidir; sözün oradan çıkarsa seher yeli gibi olur.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%1.27	%0.004

-6. /+sanı/

asığ **+sanı** : kâr gibi

bu barça **asığ sanı** boldı tegim

asığ kılguçığ edgü tutgu begim (3001)

(Bunların hepsi gelir ve kâr gibidir, ey beyim! Kâr getiren hoş tutulmalıdır.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.63	%0.002

-7. /+tuşı/

kılınçı **+tuşı** : tabiatı gibi

kara kılkı başsız kılınçı şaşı

işi ködgi barça **kılınçı tuşı** (4324)

(Kara halkın hareketi başıboş ve tabiatı birbirini tutmaz; onun işi gücü de hep tabiatı gibidir.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.63	%0.002

-8. /+GAR/

mu+n+gar : buna benzer / bunun gibi

munğar mengzetü aydı alp er açuğ

anın ma^cnisi kör bu sözke tanuğ (691)

(Bir kahramanı buna benzetererek açık bir söz söyledi, onun manası bu söylediklerime şahittir.)

an+gar : ona benzer / onun gibi

mening me özüm kör **angar** okşadı

ara kılķım ildi ara yoğladı (746)

(Benim kendim de ona benzerim; gidişim kâh aşağıya, kâh yukarıya doğrudur.)

bu+n+gar : buna benzer / bunun gibi

bunğar mengzetü aydı şa^cir bu söz

sanga sözledi emdi körgil bu öz (867)

(Bak, şimdi benim sana söylediğim söze benzer bir sözü de şair söylemiştir.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
52	%33.12	%0.10

-9. /+lAyU/

ağığ+layu : ayı gibi

tonguz teg titimliğ bđri teg küçi

ağığlayu azđır ıutuz teg öçi (2311)

(O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır.)

arslan+layu : aslan gibi

uluğ tutsa ıamyet kör **arslanlayu**

ügi teg usuz bolsa tünle sayu (2314)

(Arslan gibi hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi, geceleri uykusuz geçirmelidir.)

rüstem+leyü : Rüstem gibi

özüm ıaydar erse yaşın teg kılıçlığ

ya **rüstemleyü** men ajunda ıavıııtım (6549)

(Yıldırım kılıçlı Haydar veya Rüstem gibi, dünyada meşhur oldum.)

Metin içindeki sayısı	Benzetme hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
8	%5.09	%0.016

2.19. Sınırlandırma Hâli

Sınırlandırma hâli bir işin, hareketin, konunun başlangıç veya bitiş sınırını belirtir.

Sınırlandırma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
32	%0.063

2.19.1. Yerde sınırlandırma hâli

Kutadgu Bilig'de yerde sınırlandırma hâli /+TIn ...+KA/, /+TA kodı ...+KA tegi/, /+KA tegi/, /+TIn ...+KA tegi/, /+TA ...+KA tegi/, /+Ing+TA naru/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Sınırlandırma hâlini ifade eden görev elemanları içindeki yüzdesi	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
10	%31.25	0.02

-1. /+TIn ...+KA/

balık kuğruğın+dın ıozı burnın+ga : balık kuyruğundan kuzu burnuna kadar

yaşığ yandı bolğay yana orninga

balık kuğruğındın ıozı burnına (66)

(Güneş, balık kuyruğundan (hût) kuzu burnuna (hamel) kadar olan yerine tekrar döndü.)

toğar+dın batır+ka : doğudan batıya (kadar olan mesafe)

toğardın batarka bir örlem yir ol

vefa birle bilse yakınlık ıağın (3706)

(Yakınlık hakkı vefakârlıkla takdir edilirse doğudan batıya (kadar olan yer), hemen bir tepe aşılınca ulaşılacak kadar yakın bir mesafe olur.)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
2	%20	%0.004

-2. /+TA kodı ...+KA tegi/

bu ʿarş+ta ködı ... şera+ka tegi : bu arştan toprağa kadar (olan yerdeki)

bu ʿarşta ködı kör şerağa tegi

tözü barça bir teg bayatka mungı (3354)

(Bu arştan toprağa kadar (olan yerdeki) her şey Tanrı'ya muhtaçtır.)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%10	%0.002

-3. /+KA tegi/

başın+ga tegi : başına (sonuna) kadar

angar ağdım emdi birer bağnaça

başına tegi bağna sadım neçe (6034)

(Ben bu basamaklara birer birer basarak yukarı çıktım; başından (sonuna) kadar kaç basamak olduğunu saydım.)

şatunung başın+ga tegi : merdivenin başına (sonuna) kadar

şatunung başına tegi yokladım

yaşımını tükettim tiriglik yidim (6053)

(Merdivenin (sonuna) kadar yükselmem, yaşımın tükenmesi hayatımın tamamlanmasıdır.)

bu yir+ke tegi : bu yere kadar

bu yirke tegi ol tapuğçı kırı

munıngda naru yoq ağırlıq kırı (4070)

(Hizmetkârların dereceleri buraya kadardır; bundan sonra onlar için artık bir yükseliş derecesi yoktur.)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%40	%0.008

-4. /+TIn ...+KA tegi/

toğar+dın batar+ka tegi : doğudan batıya kadar

yime yarlıkağıl kamuğ mü^cminig

toğardın batarka tegi ay arığ (6512)

(Bir de doğudan batıya kadar bütün müminlerin günahlarını bağışla.)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%10	%0.002

-5. /+TA ...+KA tegi/

toğar+dın batar+ka tegi : doğudan batıya kadar

kanı ol toğardın batarka tegi

yorıp il tutuğlı bu dünya begi (4714)

(Doğudan batıya kadar sefer ederek birçok memleketi hâkimiyeti altına alan dünya beyi nerede?)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%10	%0.002

-6. /+Ing+TA naru/

mu+n+ing+da naru : bundan sonra

bu yirke tegi ol tapuğçı kırı

muningda naru yok ağırlık kırı (4070)

(Hizmetkârların dereceleri buraya kadardır; bundan sonra onlar için artık bir yükseliş derecesi yoktur.)

Metin içindeki sayısı	Yerde sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%10	%0.002

2.19.2. Zamanda sınırlandırma hâli

Zamanda sınırlandırma hâli, Kutadgu Bilig'de /+KA tegi/, /+TA burun/, /+TA berü/, /+TIn berü/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Zamanda sınırlandırma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Sınırlandırma hâli içindeki kullanım yüzdesi	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
22	%68.75	0.046

-1. /+KA tegi/

bu öd+ke tegi : bu zamana kadar

ıdı edgü tuttung **bu ödke tegi**

ķamuğ arzu birding bu dünya yigi (1259)

(Bu zamana kadar sen bana çok lütuf ve ihsanda bulundun; bütün arzularını yerine getirdin, dünyanın en iyi nimetlerini bana verdin.)

bu öd+ke tegi : bu zamana kadar

törütti igıdıti **bu ödke tegi**

taķı ma igıdģey ay dünya begi (3744)

(Beni o yarattı ve bu zamana kadar da besledi; ey dünya beyi! O beni ileride de besleyecektir.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
16	%72.72	%0.033

-2. /+TA burun/

bu kün+de **burun**

ķayı öğte erse **bu künde burun**

biligligke tegdi beğükrek orun (220)

(Hangi çağda olursa olsun bugüne kadar büyük yerler daima bilgiliye kısmet oldu.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%4.54	%0.002

-3. /+TA berü/

olar+da **berü** : onlardan itibaren

olarda berü tut bu öğke tegi

ne yanglıg eren ķoptı begler begi (6392)

(Onlardan itibaren (bugüne kadar) dünyaya ne türlü insanlar ve ne kadar beyler beyi geldi.)

ajunķa apa inmişin+de **berü** : Âdem'in dünyaya indiğinden beri

ajunķa apa inmişinde berü

uķuşluğ uru keldi eğgü törü (219)

(Âdem'in dünyaya indiğinden beri iyi nizam daima anlayışlı insanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.)

manga kelmişing+de berü : bana geldiğinden beri

manga kelmişingde berü men bu kün

tapuğdın kesildim bağa kör ögün (3364)

(İşte bana geldiğinden beri ben bugün ibadetten geri kaldım; bir düşünsene.)

sen manga kelmişing+de berü : senin bana geldiğinden beri

bu kün **sen manga kelmişingde berü**

bağa kör tapuğ barça kaldı turu (4685)

(Bugün senin bana geldiğinden beri, bak işte, bütün ibadet olduğu gibi geri kaldı.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
4	%18.18	%0.008

-4. /+TIn berü/

oza+dın berü : evvelden beri

vefa yok bularda **ozadın berü**

közi kaçça baksa bu köngli naru (4521)

(Bunlarda evvelden beri vefa yoktur; gözleri nereye bakarsa gönülleri oraya akar.)

Metin içindeki sayısı	Zamanda sınırlandırma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%4.54	%0.002

2.20. Karşıtlık Hâli

Karşıtlık hâli, üzerine geldiği isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubunun üzerine gelerek eylemi karşıtlık açısından belirli kılar. Karşıtlık hâli Kutadgu Bilig'de /+ø/, /+bile/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

Karşıtlık hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
33	%0.069

-1. /+ø/

emger+ø öküş : çok çalışır (çalışmasına rağmen)

ķayu neng kıız erse uş ol neng küsüş

küsüş neng tilep bulmaz **emger öküş** (565)

(Hangi şey nadir ise , o azizdir; insan aziz olan şeye sahip olmak için çok zahmet çekmesine rağmen onu yine de elde edemez.)

ķılınķım ongay ... yaşım kiķig+ø : tabiatım yumuşak, yaşım da küçük (olmasına rağmen)

ķılınķım ongay körse yaşım kiķig

ķamuğ beg beğükke meningdin keķig (674)

(Dikkat edersen, tabiatım yumuşak, yaşım da küçük olmasına rağmen bütün bey ve büyüklere giden yol benden geçer.)

tire bilding+ø altun : altın toplamasını bildin (bilmene rağmen)

tire bilding altun yiyü bilmeding

bu altun yığıp bir nelük birmeding (1674)

(Altın toplamasını bilmene rağmen yemesini bilmedin; bu altını yığdın da bir tanesini olsun bir başkasına neden vermedin?)

yağız yir koyı

ne yanglıg kişi kirdi+ø : kara toprak altına çeşitli insanlar girdi (girmesine rağmen)

bağa körgil emdi **yağız yir koyı**

ne yanglıg kişi kirdi tolmaz oyı (4721)

(Dikkat et! Şimdi bu kara toprak altına sayısız insan girmesine rağmen, onun çukuru hâlâ dolmamıştır.)

bilir+ø ölgüsün : öleceğini bilir (bilmesine rağmen)

usayuk bu yalnguk **bilir ölgüsün**

özindin kitermez usallık usın (6075)

(Bu insan gâfildir; öleceğini bilmesine rağmen gaflet uykusundan kurtulamaz.)

Metin içindeki sayısı	Karşıtlık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
32	%96.96	%0.067

-2. /+bile/

beğüklük +**bile** : büyüklük ile (büyüklüğe rağmen)

aya tüp tilegli **beğüklük bile**

uçuz kılmağı öz beğük tüp bile (4495)

(Ey aşâlet ve büyüklük arayan insan! Bu asil aileye rağmen küçük mevkie düşme)

Metin içindeki sayısı	Karşıtlık hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%3.03	%0.002

2.21. Yaklaşma / Varma Hâli

Kutadgu Bilig'de yaklaşma / varma hâli, /+ø/, /+çA/, /+KA/, /+TA/, /+GAR/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

Yaklaşma / varma hâlini ifade eden görev elemanlarının sayısı	Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki yüzdesi
343	%0.72

-1. /+ø/

Kutadgu Bilig'de yaklaşma / varma bildiren (kavram işareti+işaretsiz morfem (ø)) yapısıyla karşılaşmamıştır.

EKLEME I: Kutadgu Bilig'de vezin ve kafiye endişesiyle hem yaklaşma / varma bildiren kavram işaretlerinin hem de görevli elemanın (anamlı eleman+görevli elaman) işaretsiz morfem (ø) ile karşılandığı görülür:

ø+ø : (oraya)

yorıp tegmegü yirke barma yağağ

ğalı barding erse öz emger küçün (3831)

(Yürümekle erişilemeyecek yere yaya gitme; eğer (oraya) gidersen, kendi kendine eziyet vermiş olursun.)

ø+ø : (buraya)

yana aydı oğgurmış emdi yorı

yana evre kelme ay ersig urı (3832)

(Odgurmış tekrar, "Şimdi yürü, bir daha (buraya) gelme, ey mert yiğit!" dedi.)

EKLEME II: "an+garu > øn+garu > øn+øaru > naru"nın anlamlı ögesi vezin, kafiye vb. endişelerle işaretsiz (ø+naru) kullanıldığında "naru" görev elemanının anlamlı elemanın da işlevini üstlendiği görülür:

ø+naru : (o)raya

çalı yarlıķasa barayın **naru**

ziyaret kılıp terk yanayın berü (5664)

(Müsâade ederseniz, (o)raya gideyim; ziyaret edip, çabucak buraya dönerim.)

ø+naru : (o)raya

özüüm dünyadın kaçtı keldi berü

yana men negü teg barayın **naru** (3695)

(Kendim dünyadan kaçarak buraya geldim; tekrar (o)raya nasıl giderim?)

Metin içindeki sayısı	Yaklaşma / varma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
44	%12.82	%0.09

-2. /+çA/

қан+ça : nereye

қayudın kelir erki қанча барır

қayuda turur erki қayda yorır (1529)

(Nereden gelir, nereye gider; nerede durur, nerede yürür?)

қан+ча : nereye

olar қанча bardı körü bar saқın

sanga ma naru bargu öd kün yakın (5138)

(Onlar nereye gittiler, ibretle bak, düşün; senin için de oraya gidilecek gün yakındır.)

қан+ча : nereye

bu begler baş ol қанча barsa başı

uđula barır barça uđmıś kiśi (5202)

(Bu beyler baştır; baş nereye giderse, onu takip eden bütün insanlar da ona uyarlar.)

Metin içindeki sayısı	Yaklaşma / varma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
9	%2.62	%0.018

-3. /+KA/

san+ga : senin yanına

bu hâliğ körürde mening bu özüm
negü teg baruğay **sanga** bu özüm (3789)
(Ben gözüm ile bu hâli görürken senin yanına nasıl gelebilirim?)

anınğ kapğın+ga : onun kapısına

özüm kendke kirse ilig tapğinga
baru turğu künde **anınğ kapğinga** (4161)
(Ben hükümdarın hizmeti için şehre inerssem her gün onun kapısına gitmem icap eder.)

ilig turur ordu+ka : hükümdarın bulunduğu şehre

kelip tegdi **ilig turur orduka**
ögi köngli qolmış tilek arzuqa (487)
(Nihayet hükümdarın bulunduğu şehre ulaştı, gönülden istediği arzusuna kavuştu.)

qarşı+ka : saraya

turup çıktı andın saqınqın tügük
kelip **qarşıka** kirdi köngli tüşük (1111)
(Hükümdar kaygı ve üzüntü ile kalkıp oradan çıktı; üzgün üzgün dönüp saraya girdi.)

kend uluş+ka : kasaba ve şehre

bu kün bu özüm **kend uluşka** kirip

katılgu qarılgu buğunka yorip (4316)

(Bugün kasabaya veya şehre gidersem, halk arasına karışmak ve onlar ile birlikte yaşamak icap eder.)

evin+ge : evine

turup çıktı ay toldı andın yana

evinge kelip kirdi yazdı tona (561)

(Ay Toldı kalkıp oradan çıktı; evine gitti ve içeri girip, soyundu.)

bu yir+ke : bu yere

anın keldim emdi **bu yirke** turup

bayat tapğı kılsa men yalnguz bolup (3339)

(Onun için kalkıp bu yere geldim; halvete çekilip böylece Tanrı'ya ibadetle meşgul olmak istedim.)

mening ev+ke : benim evime

mening evke kelmek turur ol manga

kaçan kel tise sen kelir ol sanga (5019)

(O, benim evime gelecek; ne zaman gelmesini emrederseniz, o zaman huzurunuzla çıkacaktır.)

Metin içindeki sayısı	Yaklaşma / varma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
260	%75.80	%0.54

-4. /+TA/

ķay+**da** (kayu+da) : nereye

negü ol uķuş ornı ķayda turur

ķayudın ķopar ķopsa **ķayda** barur (1834)

(Aklın yeri neresidir? O nerede bulunur; nereden çıkar ve çıkınca nereye gider?)

Metin içindeki sayısı	Yaklaşma / varma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
1	%0.29	%0.002

-5. /+GAR/

an+**gar** : ona (onun bulunduğu yere)

küsemiş **angar** bardı bir kün turup

sözin sözledi sözke ul tüp urup (506)

(Küsemiş bir gün kalkıp, o(nun yanı)na gitti ve münasip bir giriş yaparak meseleden bahsetti.)

an+**gar** : oraya

ķayuda çavıķsa köni beg atı

angar bargu andın bulur er ķutı (3462)

(Nerede adaleti ile şöhreti bulan bir bey bulunursa, oraya gitmeli; insan onda saâdetini bulur.)

Metin içindeki sayısı	Yaklaşma / varma hâlini ifade eden diğer görev elemanları içindeki yüzdesi	Metinde yer alan görev elemanları içindeki yüzdesi
29	%8.45	%0.060

SONUÇ

Kutadgu Bilig, Divanü Lûgat-it- Türk ve Atebetü'l- Hakayık'la birlikte Karahanlı Türkçesi'nin en önemli dil yadigârlarından biridir. Eser, hem dili hem de muhtevası bakımından büyük önem taşıdığından hem yazıldığı dönemde hem de günümüzde farklı dillere çevrilmiş ve dünyanın bir çok yerinde de ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu kadar önemli olmasına ve kabul görmesine rağmen, bugüne kadar eser üzerinde yapılan çalışmalar daha ziyade muhtevaya yönelik olmuştur.

"Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı bu çalışmayla, Karahanlı Türkçesi'nin en hacimli manzum eseri olan Kutadgu Bilig'de geçen hâl kategorileri ve bu kategorileri oluşturan görev elemanları "anlam ağırlıklı işlevsel bir bakış açısıyla / yöntemle" incelenip değerlendirilmiştir.

Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi adlı çalışma esas itibarıyla "Giriş" ve "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde "Kutadgu Bilig" ve "hâl kategorisi" hakkında bilgi verilmiştir. "Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi" adlı ikinci bölümde ise Kutadgu Bilig'de yer alan hâl kategorileri, bunları ifade eden görev elemanları ve kullanım oranları ayrıntılı şekilde dikkatlere sunulmuştur. Söz konusu hâl kategorileri ve Kutadgu Bilig'de kullanılan hâl kategorileri içindeki kullanım oranları aşağıdaki gibidir:

Sıra No	Hâl Kategorisinin Adı	Hâl Kategorisini İfade Eden Görev Elemanlarının Sayısı	Hâl Kategorisinin Kutadgu Bilig'de Kullanılan Hâl Kategorileri İçindeki Yüzdesi
1	Seslenme hâli	934	%1.96
2	Özne hâli	18386	%38.65
3	Belirten hâli	6873	%14.45
4	Belirtilen hâli	6873	%14.45
5	Nesne hâli	8488	%17.84
6	Yerde bulunma hâli	516	%1.08
7	Zamanda bulunma hâli	966	%2.03
8	Ayrılma hâli	130	%0.27
9	Birliktelik-beraberlik hâli	293	%0.61
10	Hedef hâli	1679	%3.53
11	Yönelme hâli	68	%0.14

12	Sebep hâli	146	%0.30
13	Vasıta hâli	806	%1.69
14	Nasıllık hâli	506	%1.06
15	Nicelik hâli	171	%0.35
16	Görelilik hâli	111	%0.23
17	Karşılaştırma hâli	50	%0.09
18	Benzetme hâli	157	%0.33
19	Sınırlandırma hâli	32	%0.063
20	Karşıtlık hâli	33	%0.069
21	Yaklaşma / varma hâli	343	%0.72
Toplam görev elemanı sayısı :		47561	

Kutadgu Bilig'de kullanılan görev elemanlarını; görev elemanlarının ifade ettikleri hâl kategorilerini; görev elemanlarının ifade ettikleri hâl kategorileri içindeki kullanım oranlarını ve görev elemanlarının Kutadgu Bilig'de kullanılan görev elemanları içindeki yüzdelerini de aşağıdaki şekilde dikkatlere sunmak mümkündür:

S. no	Görev elemanı (GE)	GE'nin ifade ettiği hâl kategorisi	GE'nin sayısı	GE'nin ifade ettiği hâl kategorisi içindeki kullanım oranı	GE'nin KB'de kullanılan GE'leri içindeki kullanım oranı
1	/+ø/	Seslenme hâli	135	%14.45	%0.28
		Özne hâli	18358	%99.84	%38.59
		Belirten hâli	6132	%89.21	%12.89
		Belirtilen hâli	529	%7.61	%1.11
		Nesne hâli	5170	%60.96	%10.87
		Yerde bulunma hâli	47	%9.11	%0.09
		Zamanda bulunma hâli	641	%66.42	%1.34
		Birliktelik - beraberlik hâli	41	%13.9	%0.086
		Hedef hâli	136	%8.10	%0.28
		Sebep hâli	61	%41.78	%0.12
		Vasıta hâli	68	%8.43	%0.14
		Nasıllık hâli	87	%17.39	%0.18
		Nicelik hâli	41	%23.97	%0.08
		Görelilik hâli	29	%26.12	%0.065
		Benzetme hâli	12	%7.64	%0.025
		Karşıtlık hâli	32	%96.96	%0.067
		Yaklaşma / varma hâli	44	%12.82	%0.09
		Toplam:	31563		%66.3

2	/ya + ...+ø/	Seslenme hâli	3	%0.32	%0.006
		Toplam:	3		%0.006
3	/aya + ...+ø/	Seslenme hâli	89	%9.52	%0.18
		Toplam:	89		%0.18
4	/ay + ...+ø/	Seslenme hâli	575	%61.56	%1.20
		Toplam:	575		%1.20
5	/+A/	Seslenme hâli	2	%0.21	%0.004
		Özne hâli	28	%0.15	%0.058
		Zamanda bulunma hâli	4	%0.41	%0.008
		Hedef hâli	11	%0.65	%0.023
		Toplam:	45		%0.09
6	/ay + ...+A/	Seslenme hâli	15	%1.60	%0.031
		Toplam:	15		%0.03
7	/+çA/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Yönelme hâli	3	%4.41	%0.006
		Vasıta hâli	4	%0.49	%0.008
		Nasıllık hâli	4	%0.79	%0.008
		Nicelik hâli	118	%69.00	%0.24
		Görelilik hâli	17	%15.31	%0.035
		Benzetme hâli	5	%3.18	%0.010
		Yaklaşma / varma hâli	9	%2.62	%0.018
		Toplam:	161		%0.3
8	/+In+gA/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
9	/+KA/	Belirten hâli	74	%1.07	%0.15
		Nesne hâli	382	%4.50	%0.80
		Yerde Bulunma hâli	36	%6.97	%0.075
		Zamanda bulunma hâli	12	%1.24	%0.025
		Ayrılma hâli	3	%2.32	%0.006
		Birliktelik - beraberlik hâli	101	%34.47	%0.21
		Hedef hâli	1379	%82.13	%2.90
		Yönelme hâli	50	%73.52	%0.10
		Sebep hâli	21	%14.38	%0.044
		Vasıta hâli	45	%5.58	%0.09
		Nicelik hâli	1	%0.58	%0.002
		Görelilik hâli	43	%38.73	%0.090
		Benzetme hâli	7	%4.45	%0.014
		Yaklaşma / varma hâli	260	%75.80	%0.54
		Toplam:	2414		%5.07
10	/+TIn ...+KA/	Yerde sınırlandırma hâli	2	%20	%0.004
		Toplam:	2	%20	%0.004
11	/+IA/	Zamanda bulunma hâli	7	%0.72	%0.014
		Toplam:	7		%0.014
12	/+arala/	Birliktelik - beraberlik hâli	1	%1.34	%0.002
		Toplam:	1		%0.002

13	/+Ing+TA basala/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
14	/+tapa/	Nesne hâli	1	%0.01	%0.002
		Yönelme hâli	11	%16.17	%0.023
		Toplam:	12		%0.02
15	/+basa/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
16	/+TA basa/	Zamanda bulunma hâli	6	%0.62	%0.012
		Toplam:	6		%0.012
17	/+Ing+TA basa/	Zamanda bulunma hâli	4	%0.41	%0.008
		Toplam:	4		%0.008
18	/+TA/	Belirten hâli	108	%1.57	%0.22
		Nesne hâli	22	%0.25	%0.046
		Yerde Bulunma hâli	381	%73.83	%0.76
		Zamanda bulunma hâli	211	%23.10	%0.44
		Ayrılma hâli	17	%13.17	%0.035
		Hedef hâli	5	%0.29	%0.010
		Vasıta hâli	29	%3.59	%0.06
		Görelilik hâli	11	%9.90	%0.023
		Karşılaştırma hâli	33	%66	%0.06
		Yaklaşma / varma hâli	1	%0.29	%0.002
		Toplam:	818		%1.7
19	/+kata/	Nicelik hâli	1	%0.58	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
20	/+Ing+TA/	Belirten hâli	9	%0.13	%0.018
		Vasıta hâli	1	%0.12	%0.002
		Karşılaştırma hâli	3	%6	%0.006
		Yerde bulunma hâli	8	%1.55	%0.016
		Toplam:	21		%0.04
21	/+TA oza/	Zamanda bulunma hâli	6	%0.62	%0.012
		Toplam:	6		
22	/+Ing+TA oza/	Zamanda bulunma hâli	2	%0.20	%0.004
		Toplam:	2		%0.004
23	/+özele/	Yerde bulunma hâli	3	%0.58	%0.006
		Hedef hâli	2	%0.11	%0.004
		Nasıllık hâli	2	%0.39	%0.004
		Toplam:	7		%0.01
24	/+bile/	Birliktelik - Beraberlik hâli	48	%16.38	%0.10
		Sebep hâli	8	%5.47	%0.016
		Vasıta hâli	107	%13.27	%0.22
		Nasıllık hâli	49	%9.68	%0.10
		Karşıtlık hâli	1	%3.03	%0.002
		Toplam:	213		%0.44
25	/+nIng bile/	Birliktelik - Beraberlik hâli	13	%4.43	%0.027
		Toplam:	13		%0.027

26	/+birle/	Birliktelik - Beraberlik hâli	55	%18.77	%0.11
		Hedef hâli	2	%0.11	%0.004
		Vasıta hâli	168	%20.84	%0.35
		Görelilik hâli	2	%1.80	%0.004
		Toplam:	227		%0.47
27	/+Ing birle/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Birliktelik - Beraberlik hâli	5	%1.70	%0.010
		Sebeup hâli	1	%0.68	%0.002
		Vasıta hâli	4	%0.49	%0.008
		Toplam:	11		%0.023
28	/+içre/	Yerde bulunma hâli	11	%2.13	%0.023
		Toplam:	11		%0.023
29	/+KA köre/	Hedef Hâli	1	%0.05	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
30	/+dın köre/	Sebeup hâli	1	%0.68	%0.002
		Ayrılma hâli	1	%0.77	%0.002
		Toplam:	2		%0.004
31	/+öze/	Yerde bulunma hâli	11	%2.13	%0.023
		Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Hedef hâli	9	%0.48	%0.018
		Vasıta hâli	2	%0.24	%0.004
		Görelilik hâli	3	%2.70	%0.006
		Toplam:	26		%0.054
32	/+°G/	Belirten hâli	8	%0.11	%0.016
		Nesne hâli	666	%7.85	%1.40
		Vasıta hâli	3	%0.37	%0.006
		Toplam:	677		%1.42
33	/+TAG/	Nasıllık hâli	107	%21.14	%0.22
		Toplam:	107		%0.22
34	/+teg/	Benzetme hâli	69	%43.94	%0.14
		Toplam:	69		%0.14
35	/+Ing teg/	Nasıllık hâli	3	%0.59	%0.006
		Toplam:	3		%0.006
36	/+sanı teg/	Benzetme hâli	2	%1.27	%0.004
		Toplam:	2		%0.004
37	/+nIng/	Yerde bulunma hâli	1	%0.19	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
38	/+(n)Ing/	Belirten hâli	528	%7.68	%1.11
		Toplam:	528		%1.11
39	/+I/	Nesne hâli	858	%10.11	%1.80
		Toplam:	858		%1.80
40	/+ArU kody/	Yönelme hâli	1	%1.47	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
41	/+yolu/	Nicelik hâli	1	%0.58	%0.002
		Toplam:	1		%0.002

42	/+nl/	Nesne hâli	349	%4.11	%0.73
		Toplam:	349	%0.63	%0.73
43	/+sanı/	Benzetme hâli	1	%0.63	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
44	/+(s)I/	Belirtilen hâli	6347	%92.30	%13.34
		Toplam:	6347		%13.34
45	/+tuşı/	Benzetme hâli	1		%0.002
		Toplam:	1		%0.002
46	/+i/	Seslenme hâli	6	%0.64	%0.012
		Toplam:	6		%0.012
47	/+TA kodu ...+KA tegi/	Yerde sınırlandırma hâli	1	%12.50	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
48	/+KA tegi/	Yerde sınırlandırma hâli	4	%50.00	%0.008
		Zamanda sınırlandırma hâli	16	%72.72	%0.033
		Toplam:	20		%0.04
49	/+TA ...+KA tegi/	Yerde sınırlandırma hâli	1	%12.50	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
50	/+TIn ...+KA tegi/	Yerde sınırlandırma hâli	1	%12.50	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
51	/+TA ...+rAK/	Karşılaştırma hâli	5	%10	%0.010
		Toplam:	5		%0.010
52	/+Ing+TA ...+rAK/	Karşılaştırma hâli	1	%2	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
53	/+TA körü ...+rAK/	Karşılaştırma hâli	1	%2	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
54	/+°m/	Seslenme hâli	59	%6.31	%0.12
		Toplam:	59		%0.12
55	/aya + ...+°m/	Seslenme hâli	2	%0.21	%0.004
		Toplam:	2		%0.004
56	/ay + ...+°m/	Seslenme hâli	48	%5.13	%0.10
		Toplam:	48		%0.10
57	/+°n/	Nesne hâli	938	%11.04	%1.97
		Yerde bulunma hâli	7	%1.35	%0.014
		Zamanda bulunma hâli	28	%2.90	%0.058
		Birliktelik - beraberlik hâli	9	%3.07	%0.018
		Hedef hâli	1	%0.05	%0.002
		Sebep hâli	11	%7.53	%0.023
		Vasıta hâli	164	%20.34	%0.34
		Nasıllık hâli	252	%49.80	%0.52
		Nicelik hâli	8	%4.67	%0.016
		Toplam:	1418		%2.9

58	/+çA+n/	Nicelik hâli	1	%0.58	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
59	/+KA adın/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
60	/+Ing+TA adın/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
61	/+TIn/	Belirten hâli	14	%0.20	%0.029
		Nesne hâli	32	%0.37	%0.067
		Yerde bulunma hâli	11	%2.13	%0.023
		Ayrılma hâli	103	%79.84	%0.21
		Vasıta hâli	148	%18.36	%0.31
		Karşılaştırma hâli	2	%4	%0.004
		Toplam:	310		%0.65
62	/+Ing+TIn/	Nesne hâli	7	%0.08	%0.014
		Ayrılma hâli	6	%4.65	%0.012
		Birliktelik - beraberlik hâli	1	%0.34	%0.002
		Hedef hâli	11	%0.65	%0.023
		Vasıta hâli	51	%6.32	%0.10
		Toplam:	76		%0.15
63	/+TA kidin/	Zamanda bulunma hâli	12	%1.24	%0.025
		Toplam:	12		%0.025
64	/+Ing+TA kidin/	Zamanda bulunma hâli	9	%0.93	%0.018
		Toplam:	9		%0.018
65	/+TA burun/	Zamanda sınırlandırma hâli	1	%4.54	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
66	/+üçün/	Hedef hâli	55	%3.27	%0.11
		Sebep hâli	21	%14.38	%0.044
		Toplam:	76		%0.15
67	/+In (üçün)/	Sebep hâli	9	%6.16	%0.018
		Toplam:	9		%0.018
68	/+tip/	Nesne hâli	32	%0.37	%0.067
		Hedef hâli	2	%0.11	%0.004
		Sebep hâli	5	%3.42	%0.010
		Toplam:	39		%0.08
69	/+GAr/	Nesne hâli	31	%0.36	%0.065
		Birliktelik - beraberlik hâli	19	%6.48	%0.039
		Hedef hâli	56	%3.33	%0.11
		Sebep hâli	4	%2.73	%0.008
		Vasıta hâli	6	%0.74	%0.012
		Benzetme hâli	52	%33.12	%0.10
		Yaklaşma / varma hâli	29	%8.45	%0.060
		Toplam:	197		%0.4
70	/+naru/	Yönelme hâli	1	%1.47	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
71	/+TA narı/	Zamanda bulunma hâli	14	%1.45	%0.029
		Toplam:	14		%0.029

72	/+Ing+TA naru/	Yerde sınırlandırma hâli	1	%12.50	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
73	/+taparu/	Yönelme hâli	2	%2.94	%0.004
		Toplam:	2		%0.004
74	/+IAyU/	Benzetme hâli	8	%5.09	%0.016
		Toplam:	8		%0.016
75	/+sayu/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
76	/+IA sayu/	Zamanda bulunma hâli	1	%0.10	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
77	/+TA berü/	Zamanda sınırlandırma hâli	4	%18.18	%0.008
		Toplam:	4		%0.008
78	/+TIn berü/	Zamanda sınırlandırma hâli	1	%4.54	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
79	/+körü/	Görelık hâli	2	%1.80	%0.004
		Toplam:	2		%0.004
80	/+çA körü/	Görelık hâli	1	%0.90	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
81	/+KA körü/	Görelık hâli	1	%0.90	%0.002
		Yönelme hâli	1	%1.47	%0.002
		Toplam:	2		
82	/+TA körü/	Karşılaştırma hâli	5	10	%0.010
		Toplam:	5		%0.010
83	/+KA ötrü/	Hedef hâli	4	%0.23	%0.008
		Toplam:	4		%0.008
84	/+TA ötrü/	Sebepl hâli	3	%2.05	%0.006
		Toplam:	3		%0.006
85	/+bile ötrü/	Vasıta hâli	1	%0.12	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
86	/+In ötrü/	Hedef hâli	3	%0.17	%0.006
		Vasıta hâli	4	%0.49	%0.008
		Toplam:	7		%0.01
87	/+I(n) ötrü/	Sebepl hâli	1	%0.68	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
88	/+TIn ötrü/	Vasıta hâli	1	%0.12	%0.002
		Toplam:	1		%0.002
89	/+GAr ötrü/	Hedef hâli	2	%0.11	%0.004
		Nasıllık hâli	1	%0.19	%0.002
		Görelık hâli	2	%1.80	%0.004
		Toplam:	5		%0.01

İstatistikî bilgilerden de anlaşılacağı üzere Yusuf Has Hâcib, hâl kategorilerinin yapımında (mesajı, vezni, hece sayısını, vurguyu ve anlaşılabilirliği dikkate alarak) mümkün olduğu kadar işaretsiz /+ø/ morfeplerden yararlanmıştır.

Türkçe'nin görev elemanlarının kullanıldıkları yere göre farklı hâl kategorilerini ifade edebilme özelliklerinin farkında olan Yusuf Has Hâcib, mesajını dile aktarırken 21 hâl kategorisinden ve 89 adet farklı görev elemanından istifade etmiştir.

ŞEKİL BİLGİSİ DİZİNİ*

/+ø/ 18, 27, 30, 41, 45, 59, 68, 91, 103, 121, 131, 147, 154, 160, 173, 187, 189	/+nIng bile/ 97
/ya + ...+ø/ 24	/+birle/ 98, 108, 137, 164
/aya + ...+ø/ 23	/+Ing birle/ 79, 100, 124, 139
/ay + ...+ø/ 21	/+içre/ 64
/+A/ 19, 29, 70, 104	/+KA köre/ 108
/ay + ...+A/ 24	/+dın köre/ 88, 125
/+çA/ 71, 116, 133, 148, 156, 162, 175, 190	/+öze/ 65, 80, 109, 140, 165
/+In+gA/ 71	/+°G/ 37, 49, 141
/+KA/ 32, 47, 60, 72, 87, 92, 105, 117, 123, 134, 157, 162, 175, 191	/+TAG/ 149
/+TIn ...+KA/ 181	/+teg/ 176
/+IA/ 72	/+Ing teg/ 151
/+arala/ 94	/+sanı teg/ 177
/+Ing+TA basala/ 73	/+nIng/ 66
/+tapa/ 48, 118	/+(n)Ing/ 38
/+basa/ 74	/+I/ 51
/+TA basa/ 74	/+ArU kodı/ 119
/+Ing+TA basa/ 75	/+yolu/ 158
/+TA/ 34, 48, 61, 76, 87, 107, 134, 164, 167, 193	/+nI/ 52
/+kata/ 158	/+sanı/ 178
/+Ing+TA/ 36, 63, 135, 169	/+(s)I/ 43
/+TA oza/ 78	/+tuşı/ 178
/+Ing+TA oza/ 79	/+i/ 19
/+özele/ 64, 107, 149	/+TA kodı ...+KA tegi/ 182
/+bile/ 95, 124, 135, 149, 188	/+KA tegi/ 182, 184
	/+TA ...+KA tegi/ 183
	/+TIn ...+KA tegi/ 183
	/+TA ...+rAK/ 170
	/+Ing+TA ...+rAK/ 171
	/+TA körü ...+rAK/ 171
	/+°m/ 20

*Dizindeki görev elemanları son sesleri esas alınarak sıralanmıştır.

/ay + ...+°m/ 25

/aya + ...+°m/ 27

/+°n/ 54, 66, 80, 101, 110, 125,
141, 152, 158

/+çA+n/ 159

/+KA adın/ 82

/+Ing+TA adın/ 83

/+TIn/ 40, 56, 67, 88, 143, 172

/+Ing+TIn/ 56, 90, 102, 110, 144

/+TA kidin/ 83

/+Ing+TA kidin/ 84

/+TA burun/ 185

/+üçün/ 111, 126

/+In (üçün)/ 127

/+tip/ 57, 113, 128

/+GAr/ 58, 102, 113, 129, 145,
179, 193

/+naru/ 120

/+TA naru/ 85

/+Ing+TA naru/ 184

/+taparu/ 120

/+lAyU/ 180

/+sayu/ 86

/+lA sayu/ 86

/+TA berü/ 185

/+körü/ 165

/+çA körü/ 166

/+KA körü/ 121, 166

/+TA körü/ 172

/+KA ötrü/ 114

/+TA ötrü/ 130

/+bile ötrü/ 146

/+In ötrü/ 115, 146

/+I(n) ötrü/ 130

/+TIn ötrü/ 147

/+GAr ötrü/ 115, 153, 167

BİBLİYOGRAFYA

- ACARLAR, Kevser, Çıkma Durumunda ("den" Halinde) Sözcüklerin Tümcede Türlü Kullanılışları, *Türk Dili*, XXIV, 235, Nisan 1971, s. 34-37.
- ADALI, Oya, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara, 1979.
- AĞCA, Ferruh, *Karamanlı Türkçesi Morfolojisi, (Şekil Bilgisi)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1999.
- AKALIN, Mehmet, *Tarihi Türk Şiveleri*, TKAE Yayınları, Ankara, 1988.
- AKGÜN, Nebahat, *Kutadgu Bilig'in Türkiye Türkçesinden Uygurca'ya İndeksi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988.
- AKSAN, Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ergin Kitabevi, Ankara, 1995.
- ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1994.
- ALYILMAZ, Cengiz, Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, Erzurum, 1998, s. 35-43.
- ALYILMAZ, Cengiz, Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara, 1999, s. 403-415.
- ALYILMAZ, Semra, *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nin Uygurcasının Söz Dizimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.
- ANDERSON, J. M., *The Grammer of Case, Towards a Localistic Theory*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1971.
- ARAT, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig, I, Metin*, TDK Yayınları, Ankara, 1991.
- ARAT, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig II, Çeviri*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.
- ARAT, Reşid Rahmeti, *Kutadgu Bilig III, İndeks* (Yayına hazırlayanlar, Kemal ERASLAN, Osman F. SERTKAYA, Nuri YÜCE), TKAE Yayınları, İstanbul, 1979.
- ARAT, Reşit Rahmeti, Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tabirler, *Türkiyat Mecmuası*, XIV, 1965, s. 1-24.
- ARAT, Reşid Rahmeti, Kutadgu Bilig ve Türklük Bilgisi, *Türk Kültürü (Kutadgu Bilig Sayısı)*, Sayı: 98, Yıl: IX, Aralık 1970, s. 70-91.

- ARAT, Reşid Rahmeti, *Türçe'de Kelime ve Eklerin Yapısı, Dilbilgisi Sorunları I*, Ankara, 1967, s.189-796.
- ARSAL, S. Maksudî, *Hukuk Felsefesi Tarihi*, İstanbul, 1946.
- ARSLAN, Hülya, Kazak Türkçesinde İsim Çekimi: Bulunma Hâli, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 5, Bahar 1998, s. 448-455.
- ATA, Aysu, Kutadgu Bilig Üzerine Bir Düzenleme Denemesi: *Kör mü? Kür mü?*, *AÜDTCF Türkoloji Dergisi*, XI, 1993, s. 301-308.
- ATABAY, Neşe, KUTLUK, İbrahim, ÖZEL, Sevgi, *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1983.
- ATALAY, Besim, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, Matbaai Ebuzziya, İstanbul, 1941.
- AYAN Hüseyin, *Türk Edebiyatında İlk İslâmî Eserler*, Erzurum, 1984.
- AYDIN, Mehmet, Divanü Lügati't- Türk'te Yükleme Hâli Ekleri, *Akademik Açık*, 1996/2, Furkan Kitabevi, Samsun, 1996, s. 83-90.
- AYDIN, Mehmet, Türkçede Eksiltili Anlatımlar ve Metin İlişkisi, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 143-146.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 230-241.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1990.
- BARUTÇU- ÖZÖNDER, Sema, Türkçede Edat Kavramı, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, (22-23 Ekim 1993), Ankara, 1995, s. 73-81.
- BASKAKOV, A. N., *İstoriko-tipologičeskaya morfologiya tyurskih yazıkov*, Moskova, 1979.
- BAŞER, Sait, *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- BAŞKAN, Özcan, Sözdizimi, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara, 1980.
- BAYATLI, Hidayet Kemal, *Irak Türkmen Ağzı*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- BAYRAKTAR, Fatma Sibel, *Kutadgu Bilig'de İsim ve Zamir Çekimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1991.
- BLAKE, J. B., *Case, Cambridge Textbooks in Linguistics*, Cambridge Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1994.
- BOMBACI, Alessio, Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülâhazalar, *Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul, 1953, s. 65-75.

- BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- BROCKELMANN, C., *Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens*, Leiden, 1954.
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında isim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- BURAN, Ahmet, Anadolu Ağızlarında İsim Hâl Ekleri, *Tuncer GÜLENSOY Armağanı*, Kayseri, 1995, s. 164-173.
- BURAN, Ahmet, Türkçede İsim Çekimi Ekleri, *Türk Gramerinin Sorunları II*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 263-278.
- BURAN, Ahmet, Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni, *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 207-214.
- BURAN, Ahmet - ALKAYA, Ercan, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- BURDURLU, İbrahim Zeki, Dede Korkut Hikâyelerinde "gibi benzer" edatları ile "gibi"li Zarf Tümleçleri, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 12, Sayı: 240, İstanbul, 1969, s. 5342-5343.
- CAFEROĞLU, Ahmet, Eski Türkçe'de Cihet Tayini, *Varlık Mecmuası*, Sayı: 21, 1934, s. 234
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Dili Tarihi, I-II*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları, İstanbul, 1968.
- CANPOLAT, Mustafa, Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusative) Ekinin Kökeni Üzerine, *Türkoloji Dergisi*, C. X, Sayı: 1, AÜDTCF Yayınları, Ankara, 1992, s. 9-11.
- CANPOLAT, Mustafa, Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi, *Türk Dili*, XLI, 342, Mart 1980, s. 133-137.
- CEFEROV, S., *Muasir Azerbaycan Dili (Adlar ve Onları Düzelden Şekilçiler)*, Bakû, 1949.
- CELİLOV, Feridun, Morfonolojik Rekonstrüksiyon ve Etimoloji, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VII*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993, s. 19-73.
- CEMİLOĞLU, İsmet, Cümle Tahlili Üzerine Bazı Düşünceler, *Türk Dili*, Sayı: 511, Temmuz 1994, s. 29-32.

- CEMİLOĞLU, İsmet, Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot, *Türk Dili*, Sayı: 587, Kasım 2000, s. 478-483.
- CERİTOĞLU, Murat, *Kırgız Türkçesinin Şekil Bilgisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1998.
- CHOİ, H. W., Ana Altayca İyelik Zamiri "n", *Türk Dilleri Araştırmaları* 1991, Sayı: 1, Ankara, 1991, s. 191-196.
- CLAUSON, S. Gerard, *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, 1972.
- COŞKUN, Volkan, *Özbek Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- COŞKUN, Volkan, Özbek Türkçesinde Edatlar, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 104, Ekim 1996, s. 181-195.
- ÇAĞATAY, Saadet, Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -n, *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, AÜDTCF Yayınları, Ankara, 1978, s. 66-80.
- ÇAĞATAY, Saadet, *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara, 1963.
- ÇENELİ, İlhan, R. R. Arat, Kutadgu Bilig III İndeks, *Türk Dili*, XIX/220, Mayıs - Haziran 1981, s. 345-346.
- DANKOFF, Robert, *Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig)*, Chicago-London, 1983.
- DEMİRAY, Kemal, Edatlar Üzerine, *Türk Dili*, XVIII, Sayı: 199, Nisan 1968, s. 13-15.
- DEMİRCAN, Ömer, *Türkiye Türkçesinde Kök - Ek Birleşmeleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1977.
- DENY, J., *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Çev. Ali Ulvi ELÖVE), İstanbul, 1941.
- DİLAÇAR, Agop, *Kutadgu Bilig İncelemesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1988.
- DİLAÇAR, Agop, Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, *TDAY Belleten* 1971, Ankara, 1989, s. 83-145.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Tümcebilgisi*, TDK Yayınları, 1976.
- DOĞAN, Levent, Türkmenistan Türkçesi'nin Fonetik ve Morfolojik Özellikleri Üzerine, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 101, Nisan 1996, s. 97-121.
- Drevnetyurkskiy Slovar*, Leningrad, 1969.

- DURAN, Suzan, Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Söz ve Ekler, *TDAY Belleten*, 1956, s. 1-100.
- DURGUT, Hüseyin, *Karahanlı ve Harezm Türkçesi Eserlerinde İsmi Hâlleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 1999.
- ECKMANN, János, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev. Günay KARAAĞAÇ), İÜEF Yayınları, İstanbul, 1988.
- EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1963.
- ELÖVE, Ali Ulvi, DA/DE Üzerine Bazı Düşünceler, *Türk Dili*, VII, 81, (Haziran 1958), s. 454-457
- EMRE, Ahmet Cevat, Türkçede Cümle, *TDAY Belleten 1954*, TDK Yayınları, Ankara, 1988, s. 276.
- ERASLAN, Kemal, Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu, *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara, 1999, s. 381-385.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Ankara, 1984.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Yusuf Has Hâcib ve Kutadgu Bilig, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Yayınları, C. I, İstanbul, 1985, s. 132-156.
- ERDAL, Marsel, *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon Vol. I*, Wiesbaden, 1991.
- ERDAL, Marsel, Kutadgu Bilig'de Değişken Ekler ve Kelimeler, *5. Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler I. Türk Dili*, C. 1, İstanbul, 1985, s. 89-94.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1986.
- ERGİN, Muharrem, Rahmeti Arat'ın Bazı Eserleri - Kutadgu Bilig I, *Türk Dili*, III/27 Ocak 1965, Sayı: 74-75, s. 214-215.
- ERGİN, Muharrem, Rahmeti Arat'ın Bazı Eserleri - Kutadgu Bilig II Tercüme, *Türk Dili*, III/ 27 Ocak 1965, Sayı: 78-79, s. 218-219.
- ERSOYLU, Halil, Kutadgu Bilig'deki Arapça ve Farsça Kelimeler, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1983 / II, Sayı: 27, s. 121-138.
- GABAIN, A.Von, (Çev. Mehmet AKALIN), *Eski Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1988.
- GANIYEV, Fuat, Türk Dillerinde Analitik Morfoloji, Problemleri ve Çözümler, *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 4, Aralık 1995, s. 68-72.

- GECE, K. Mehmet, Türkçe Söz Diziminin Temel Mantığı, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, Aralık 1993, s. 97-105.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları İnceleme- Metinler- Sözlük- I, II, III. cilt*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1982.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, *Eski Türkçenin Ekliği Denemesi*, Erzurum, 1971.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, STT'nde İşaretsiz /ø./ Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Erzurum, 1996, s. 1-4.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçenin Morfo - Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, Erzurum, 1995, s. 1-7.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçenin İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, Erzurum, 1994, s. 1-5.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçedeki Tamlanan Eki /+TA+/ > /+TI+/ > /+sI+/ > /+zI+/ > /+rI+/ > /+yI+/ > /+ø+/ > /+øø+/ Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, Erzurum, 1997, s. 1-6.
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'de Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Erzurum, 1993, s. 1-5
- GEMALMAZ, Efrasiyap, Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı: 17, Erzurum, 1989, s. 1-30.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1979.
- GÖKNEL, Yüksel, Üretici Dönüşümlü Dilbilgisi ve Türkçe Söz Dizimi, *Türk Dili*, XXXIII, Sayı: 295, Nisan 1976, s. 263-270.
- GÖKSEL, Aslı, Chomsky'ci Kuramda Biçimbirimler ve Biçimbilimin Yeri, *Dilbilim Araştırmaları* 1997, s. 13-23.
- GÖKSU, Özkan, Dilde Yapı Kavramı ve Geleneksel Yaklaşım, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, TDK Yayınları, Ankara, 1980, s. 46-56.

- GÖKŞEN, Enver Naci, Çıkma Durumu (den) ve Kapsamı, *Türk Dili*, XXX, Sayı: 279, Aralık 1974, s. 973 - 978.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜLENSOY, Tuncer, Kutadgu Bilig Bibliyografyası, *Türk Dili*, Sayı: 586, Ekim 2000, s. 371-377.
- GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hal Eklerinin Fonksiyonları ve Kullanılışları*, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1987.
- GÜLSEVİN, Gürer, Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı, *Türk Dili*, Sayı: 466, Ankara, 1990, s. 165-172.
- GÜMÜŞ, Muhittin, Türkiye Türkçesi ve Özbekçe Ad Durum Ekleri, *Dil Dergisi*, Sayı: 36, s. 43-48.
- GÜRİSOY NASKALİ, Emine, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- GÜZELŞEN, Sema Rifat, İşlevsel Dilbilimde Sözdizimi Sorunları, *Dilbilim Linguistique VI 1981, Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul, 1981, s. 111 - 117.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin, Üze / Öze Meselesi, *VIII. Milli Türkoloji Kongresi'nde sunulan tebliğ*, İstanbul, 15-19 Eylül 1987.
- HAFİZ, Nimetullah, Kosova Türk Ağzlarında İsim Çekim Ekleri, *Dil Dergisi*, Sayı: 21, Temmuz 1994, s. 29-39.
- HAFİZ, Nimetullah, Kosova Türk Ağzlarında Çekim ve Yapım Ekleri, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi, 1988, (26 Eylül 1988 - 3 Ekim 1988)*, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s. 225-249.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, AÜDTCF Yayınları, Ankara, 1982.
- HATİBOĞLU, Vecihe, Türkçedeki Eklerin Kökeni, *Türk Dili*, XXIX, Sayı: 268, Ocak 1974, s. 331-340.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Ekleri*, Ankara, 1981.

- HATİBOĞLU, Vecihe, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, AÜDTCF Yayınları, Ankara, 1982.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, 1985.
- İLKER, Ayşe, Türkçe'de Edatlar ve "Ne Ki" Yapısı Üzerine, *Akademik Bakış*, Sayı: 1, Bahar 1997, s. 47-49.
- İNALCIK, Halil, Kutadgu Bilig'de Türk İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri, *Reşit Rahmeti Arat İçin Hatıra Kitabı*, TKAÉ Yayınları 19, Seri : 1, Sayı: A2, Ankara, 1966, s. 259-271.
- İNAN, Abdülkadir, Yusuf Has Hâcib ve Eseri Kutadgu Bilig Üzerine Notlar, *Türk Kültürü (Kutadgu Bilig Sayısı)*, Sayı: 98, Yıl: IX, Aralık 1970, s. 112-127.
- İNAN, Abdülkadir, Divanü Lûgat-it Türk'te Datif Hâli, *Türk Dili*, Ekim 1953, s. 80-81.
- JOHANSON, L., Türkçe'de Önceden Kestirilemez Nitelikteki Alomorflar, *TDAY Belleten 1997*, Ankara, 1978, s. 121-126.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Kutadgu Bilig'in Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980.
- KAHRAMAN, Tahir, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- KAHRAMAN, Tahir, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekimi Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri, *Türk Gramerinin Sorunları II*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 278-298.
- KAPLAN, Abdurrahman, *Yusuf Has Hâcib ve Eseri Kutadgu Bilig'in Yeni Bir Gözle Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- KARA, Mehmet, *Kutadgu Bilig Bir Başka Açıdan*, Ankara, 1990.
- KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi- Cümle Tahlilleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- KARAHAN, Leyla, Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genetive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara, 1999, s. 605-611.
- KARAMANLIOĞLU, A. Fehmi, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

- KARAMANLIOĞLU, A. Fehmi, Kutadgu Bilig'in Diline ve Adına Dair, *Türk Kültürü (Kutadgu Bilig Sayısı)*, Sayı: 98, Yıl: IX, Aralık 1970, s. 127-131.
- KARAÖRS, Metin, *Türkçenin Sözdizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri, 1993.
- KARPUZ, Hacı Ömer, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimiyle İlgili Çalışmaların Dil Bilimi Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi ve Bazı Teklifler, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 625-639.
- KAŞGARLI, Sultan Mahmut, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yayınları, İstanbul, 1992.
- KAYMAZ, Zeki, Kumuk Türkçesinde İsim Hâl Ekleri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi III*, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir, 1999, s. 113-121.
- KİRİŞÇİOĞLU, FATİH, *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.
- KOÇ, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1990.
- KOÇ, Nurettin, *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1992.
- KOÇ, Nurettin, Özneyile İlgili Sorunlar, *Türk Dili*, Sayı: 529, Ocak 1996, s. 7-15.
- KONAK, A. Ömer, İlgeçli Yan Tümcelerde -Dık, -Me ve Genetif Eklerinin İşlevleri Üstüne, *Dil Dergisi*, Sayı: 34, Ağustos 1995, s. 9 vd.
- KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara, 1969.
- KORKMAZ, Zeynep, uçun ~ üçün ~ için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine, *TDAY Belleten 1961*, s.31-35.
- KORKMAZ, Zeynep, Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, *TDAY Belleten 1958*, s. 41-68.
- KORKMAZ, Zeynep, Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri ve Fonologie, Morphologie Bağlantısı, *I. Millî Türkoloji Kongresi Tebliğleri*, İstanbul, 1980, s. 29-40.
- Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım I, Viyana Nüshası (A)*, İstanbul, 1942.
- Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım II, Fergana Nüshası (B)*, İstanbul, 1943.
- Kutadgu Bilig (Kahire Nüshası)*, Ankara, 1993.
- KUTKAN, Şevket, İn Eki Hakkında *Bayrak*, XXI/ 40, 1974, s.41-42.

- KURİBAYASHİ, Y, Sözdizimsel Sözcük Birleştirmesi, IV. Dilbilim Sempozyumu (17-18 Mayıs 1990. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul)'nda okunan bildiri: (basım) 1990, *IV. Dilbilim Sempozyumum Bildirileri* (Yayına Haz. A. S. ÖZSOY ve H. SEBÜKTEKİN), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1990, s. 41-60.
- KÜLEBİ, Oya, Türkçede Eksilti Tümceleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, Sayı: 1-2, Kasım 1990, s. 117-137.
- KÜLEKÇİ, Numan, *Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig*, Toker Yayınları, İstanbul, 1980.
- LE, Yong-Song, Kutadgu Bilig'de Gözden Kaçan İki Sontakı: *körü* ve *sayu* Üzerine, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 7, Ankara, 1997, s. 233-260.
- LÜBİMOV, Konstantin, "Çekim" Teriminin Anlamı Nedir? I-II, *Dilbilgisi Sorunları I*, Ankara, 1967, s. 62-68 /70-76.
- LÜBİMOV, Konstantin, Türkçede Kaç İsim Hali Var?, *Dilbilgisi Sorunları I*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967, s. 57-61.
- MANSUROĞLU, Mecdut, Türkçe'de Zamir Çekimi, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. III, Sayı: 3-4, İstanbul, 1949, s. 501-518.
- NALBANT, Bilge, *Kutadgu Bilig'deki Özne ve Nesnelerin Yapısal İncelemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1999.
- NECMİ, İbrahim, Kutadgu Bilig'in Vezni, *Yarın Mecmuası*, Sayı: 5, İstanbul, 1921, s. 3 vd.
- ÖLMEZ, Zuhale Kargı, Kutadgu Bilig'de İkilemeler, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 7, Ankara, 1997, s. 19-40.
- ÖNER, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- ÖNER, Mustafa, Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi, *Türk Dili*, Sayı: 565, Ocak 1999, s. 10-18.
- ÖNLER, Zafer, Kutadgu Bilig'de Yer Alan Deyimler, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 9, Ankara, 1999, s. 119-186.
- ÖNLER, Zafer, Kutadgu Bilig'de Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996*, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 841-862.

- ÖZKAN, Fatma, Tarihî Miras Kutadgu Bilig Hekkide Bayan-1, *Türk Kültürü*, Yıl: XXV, Sayı: 292, Ağustos 1987, s. 505-509.
- ÖZKAN, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- ÖZSOY, Nasrullah, *Eski Anadolu Türkçesinde Hâl Eklerinin Fiillerle Münasebeti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- ÖZSOY, S. ERGUVANLI E., Türkçe'de Ad Öbeğinin İç Yapısı, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 8, Sayı 3, 1992, s. 3-13.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.
- PRİTSKAK, Omeljan, Karahanlılar, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, s. 231-273.
- SAĞIR, Mukim, *Erzincan İli Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara, 1995.
- SAĞIR, Mukim, *Yapı Bilgisi*, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2001.
- SAMEDOVA, Elza, *Türkiye Türkçesi İle Azerî Türkçesinin Karşılaştırmalı Morfolojisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1999.
- SARRAÇ, Deniz, *Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995.
- SÇERBAK, Aleksandr M., Türkçe Morfoloji Tarihini İnceleme Meselesine Dair, *TDAY Belleten* 1989, s. 317-321.
- SERTKAYA, O. Fikri, Zamirlerde Katmerli Çekim Üzerine, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül 1992 - 1 Ekim 1992)*, TDK Yayınları, Ankara, 1996, s. 17-37.
- SHADKAM, Zobaideh, *Kazakça ve Türkçe'deki Çekim Eklerinin Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.
- SİLAHDAROĞLU, Fikri, *Günümüz Türkçesi İle Kutadgu Bilig Uyarlaması*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- SİNANOĞLU, Samim, Yöneliş Düşümlü Ad, *Türk Dili*, Sayı: 103, 1960, s. 337-339.

- SİNANOĞLU, Samim, Basit Cümlede Nesne ve Tümleç, *Dilbilgisi Sorunları I*, Ankara, 1967, s. 122-126.
- TARİKTAROĞLU, Abdurrahman, Türkçe'de Özne Sorunu, *Türk Dili*, Sayı: 536, Ağustos 1996, s. 192-194.
- TEKİN, Şinasi, Türkçede Bazı Çekim Eklerinin Tarihi Üzerine Düşünceler ve +LEYİN Eki Hakkında, *İştikakçının Köşesi (Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler)*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2001, s. 229-245.
- TEKİN, Şinasi, Eski Türkçe, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yayınları, Ankara, 1992, s. 69-120.
- TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara, 2000, s. 106.
- TEKİN, Talat, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, TDK Yayınları, Ankara, 1989.
- TEKİN, Talat, da/de Bağlayıcısının Türeyişi, *Türk Dili*, VII, 78 (Mart 1958), s. 276-277.
- TEKİN, Talat, Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, Sayı: 7-8, Ağustos 1980, s. 10-17.
- TEKİN, Talat, Karahanlı Dönemi Türk Şiiri, *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri))*, Sayı: 409, Ocak, 1986, s. 81-158.
- TEKİN, Talat, Üze Zarfı Hakkında, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler I. Türk Dili*, C. I, İstanbul, 1985, s. 253-260.
- TEZCAN, Semih, Kutadgu Bilig Dizini Üzerine, *TDAY Belleten*, XLV/2, Ankara, 1981, s. 23-78.
- TİKEN, Kamil, *Eski Anadolu Türkçesinde Edat ve Zarf Fiillerin Fonksiyonları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.
- TOPARLI, Recep, *Kıpçak Türkçesi*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1989.
- TUĞRUL, Mehmet, Tümleç Tartışması Üzerine, *Dilbilgisi Sorunları II*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972.

- TUNA, Osman Nedim, *Türk Dilbilgisi (Fonetik - Morfoloji)*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Malatya, 1986.
- TURAN, Fikret, *Old Anatolian Turkish: Syntactic Structure*, UMI Company, Ann Arbor, 1996.
- TURAN, Fikret, Cases and Their Syntactic Functions in Old Anatolian Turkish, *Akdeniz* (Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi)'nde yayınlanmak üzere.
- TURAN, Zikri, *Uşhum Ağzı*, Adapazarı, 1999.
- TURAN, Zikri, Öznenin Cümledeki Kimlik Problemi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, Erzurum, 1999, s. 73-87.
- TÜRKER KÜYEL, Mübahat, Kutadgu Bilig İle Kenz Ül-Kübera Arasında Bir Karşılaştırma, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992)*, Ankara, 1996, s. 175-188.
- UZUN, Nadir Engin, *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, Ankara, 1998.
- UZUN, Nadir Engin, *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Ş., Yusuf Has Hâcib ve Kutadgu Bilig Üzerine Küçük Bir Araştırma, *Türk Kültürü (Kutadgu Bilig Sayısı)*, Sayı: 98, Yıl: IX, Aralık 1970, s. 91-94.
- ÜSTÜNER, Ahat, Cümlelerin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar, *Türk Dili*, Sayı: 553, Ocak 1998, s. 18-31.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı - Derin Yapı İlişkisi, *Türk Dili*, Sayı: 563, Kasım 1998, s. 398-406.
- VARDAR, Berke Yön. GÜZ, N. ve diğerleri: *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, ABC Kitabevi, 1988.
- YAMAN, Ertuğrul, *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- YILDIRIM, Talip, *Kutadgu Bilig'de İsim Çekim ve Yapım Ekleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 1998.

- YILDIZ, Osman, Orta Türkçe Lehçelerinde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi'nin Yeri, *Dil Dergisi*, Sayı: 88, Şubat 2000, s. 14-29.
- YILMAZ, Şeref, Durum Eklerinin Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Şekilleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 5, Bahar 1998, s. 445-448.
- YİĞİTBAŞI, Hatice, *Kutadgu Bilig'de İsim ve Zamir Çekimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1991.
- YÜCEL, Bilal, 700 Yıl Ara ile - Batı Türkçesi Grameri Üzerine: I, İsim İşletme Ekleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 8, Sivas, 1999, s. 125-184.
- YÜKSEL, Semahat, Kelime Bilgisi - Morfoloji, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: XXVI/1, Ankara, 1988, s. 91-102.
- ZAL, Ünal, *Kırgız Türkçesi'nde Edatlar, Cengiz AYTMATOV'un "Cemile" Romanındaki Edatlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1999.
- ZEYNALOV, Ferhat, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Türkiye Türkçesi: Yusuf GEDİKLİ), Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.
- ZÜLFİKAR, Hamza, Özne Türleri ve Bunların Adlandırılışı, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, (22-23 Ekim 1993), Ankara, 1995, s. 43-51.
- ZÜLFİKAR, Hamza, *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK Yayınları, Ankara, 1991.
- ZÜLFİKAR, Hamza, Cümle Yapılarından Bir Örnek, *Türk Dili*, Sayı: 398, Şubat 1985, s. 96-99.

ÖZGEÇMİŞ

02.4.1971 tarihinde İçel'in Erdemli ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Erdemli'de tamamladı.

Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nde, 1990-1991 öğretim yılında başlayan yüksek öğrenimini 17.6.1994 tarihinde tamamladı. Aynı yıl, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Araştırma Görevlisi" olarak çalışmaya başladı. Burada bir yıl çalıştıktan sonra Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nün açmış olduğu araştırma görevlisi sınavını kazandı ve 15.01.1996 tarihinden itibaren görevini burada sürdürdü. "Hamdullah Subhi Tanrıöver'in 'Dağyolu II' Adlı Eserinde Söz Dizimi" adlı yüksek lisans teziyle 1996 yılında "Türk Dili Eğitimi Uzmanı" oldu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı.

Arş. Gör. Osman MERT evli ve bir çocuk babasıdır.